

EGYHÁZ-

16

-FÓRUM

Eretnekek—eretnekségek

1991/4

Egyházfórum 6. évfolyam 4. szám

Független, katolikus folyóirat
Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőség:

Egyházfórum
1158 Budapest, Thököly u. 74.
Titkár: Mohos László

Kiadóhivatal:

Kirchenforum für Ungarn e. V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

A szerkesztőbizottság elnöke:

DDr. Paul M. Zulehner (Bécs)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Boros István (Kalocsa)
Dr. Dévény István (Luzern)
Gáspár Csaba László (Budapest)
Máté-Tóth András (Szeged)
Wildmann János (Luzern)

Egyes szám ára 7,50 SFr
Magyarországon 90,- Ft

Előfizetési díj egy évre:

Nyugaton 28,- SFr
Magyarországon 300,- Ft

Bankszámla

Postai csekk számla száma:
Kirchenforum für Ungarn e. V.
No.: 60-85911-2, Luzern.
Magyarországon: MHB 325-11626
Deviza: MHB 402-5331-941-31

Szedés: PRINTKER Kft., Szeged

Nyomda: **KAMAPA PRINT**

**Olvasóink leveleit a szerkesztőség
címeire kérjük!**

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.
Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Kirchenforum 6. Jahrgang Nr. 4

Unabhängige katholische Zeitschrift
Erscheint vierteljährlich

Redaktion:

Egyházfórum
1158 Budapest, Thököly u. 74.
Sekretär: László Mohos

Herausgeber:

Kirchenforum für Ungarn e. V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

Leiter des Redaktionsteams:

DDr. Paul M. Zulehner (Wien)

Mitglieder des Redaktionsteams:

István Boros (Kalocsa)
Dr. István Dévény (Luzern)
Csaba László Gáspár (Budapest)
András Máté-Tóth (Szeged)
János Wildmann (Luzern)

Einzelheft 7,50 SFr
In Ungarn 90,- Ft

Abonnement:

für ein Jahr 28,- SFr
In Ungarn 300,- Ft

Bankverbindungen

Postscheckkonto:
Kirchenforum für Ungarn e. V.
No.: 60-85911-2, Luzern.
in Ungarn: MHB 325-11626
Valuten: MIB 402-5331-941-31

Satz: PRINTKER GmbH, Szeged

Druck: **KAMAPA PRINT**

**Leserbriefe bitte an die Adresse
der Redaktion!**

EGYHÁZ-

16

-FŐRUM

Eretnekek—eretnekségek

1991/4

TARTALOM

Előszó.....	4
SÚLYPONT	
<i>Ancsel Éva</i> : Az igazságról etikai nézőpontból.....	5
<i>Berényi Dénes</i> : Tudomány és vallás.....	9
<i>Daniele Menozzi</i> : Antizsinat (1966-1984)	16
<i>Friderike Valentin</i> : Eretnekség és eretnokségek.....	28
<i>Lám Edith</i> : A budapesti neoprotestáns kisközösségek.....	37
<i>Ulrich Rausch</i> : Szellemidézés. Okkultizmus és sátánizmus a fiatalok körében	45
<i>Éliás József</i> : Ami megvan és még sincs meg	57
<i>Mihálovics Zoltán</i> : Az én kis „eretnokségeim”	71
PASZTORÁLIS FÓRUM	
Alapítvány a (közép)kelet európai egyházaknak	82
<i>Günter Virt</i> : Sajtóetika	85
<i>Johann Baptist Metz</i> : Egyház a tömeg tájékoztatási eszközök világában.....	91
<i>Molnár Imre</i> : Vallás és egyház a szlovákiai magyarság életében	105
OLVASÓINK LEVELEIBŐL	121

Kedves Olvasók!

A felszabadultabb vallási, felekezeti élet és az ezt figyelemmel kíséző tudományos munkák a korábnál színesebb és árnyaltabb képet mutatnak az egyházak tanításairól és közösségeiről. Az általános külső ideológiai és szervezeti felügyelet elmúltával az egyházi közösségek újra elgondolkozhatnak azon, kik is és mit is vallanak. Az eszmei és szervezeti azonosság újrateremtésében bizonytalanságok és hangsúlyeltolódások figyelhetők meg, melyek a legalapvetőbb fogalmaink tisztázását is követelik. Az **Egyházfórum** szeretné, ha jelen füzete olajozottabbá és emberközelibbé tenné ezt a folyamatot.

Az első két tanulmányban **Ancsel Éva** (Budapest) és **Berényi Dénes** (Debrecen) filozófiai és természettudományos szempontból közelítik meg az igazság-fogalmat. A katolikus egyházon belüli zsinatellenességet tárgyalja **Daniele Menozzi** (Bologna). Az ún. szekták ill. kisegyházak jellegzetességeiről és vonzerejéről szól **Friderike Valentin** (Bécs) és **Lám Edit** (Budapest) tanulmánya. **Ulrich Rausch** (Frankfurt) fiatal teológus pedig a hazánkban is egyre terjedő okkultizmus megértését és kezelését segíti elő gyakorlati útmutatásokat is adó írásával. Az egyházak együttműködésének felelősségére és hiányosságaira mutat rá **Éliás József** (Debrecen) református lelkész. A felnőtt hithez hozzá tartozik a saját hitvallás kidolgozása is, amely egy egész élet programja. **Mihálovics Zoltán** (Szigetszentmiklós) vallomása a saját credo-fogalmazásának küzdelmeibe enged bepillantást.

A *Communio et Progressio* kezdetű, tömegkommunikációval foglalkozó pápai enciklika megjelenésének 20. évfordulójára emlékezve és hazai „sajtó-háború” kihívásától készítve közöljük **Günter Virt** (Bécs) *Sajtóetika* c. valamint **Johann Baptist Metz** (Münster) az egyházi kommunikációs kultúráról szóló tanulmányát. Végezetül pedig **Molnár Imre** (Budapest) díjnyertes pályamunkájának második, befejező részét olvashatják.

Szeretettel hívjuk fel Olvasóink figyelmét jövő évi számainkra és az utolsó oldalakon hirdetett legújabb kiadványainkra. Kívánunk mindannyiuknak boldog Karácsonyt és reményekkel teljes Újesztendőt!

1991. december

A SZERKESZTŐK

ANCSEL ÉVA

Egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Főbb művei: Írás az éthosZRól, Éthosz és történelem, Etikai tanulmány a tudásról és nem tudásról, Az aszimmetrikus ember, Bekezdések az emberről.

Az igazságról etikai nézőpontból

Az igazság elérése, valódi vagy vélt tudása több vonatkozásban is fölvet etikai kérdéseket. Mindenekelőtt azt a problémát, amit már Augustinus feszeget, amikor arról ír, hogy gyűlöletet is szülhet az igazság, és ellenségünké válhat az igazságot hirdető ember. Méghozzá azért, mivel „a csalódástól mindenki menekül... Szeretik a fénylő igazságot, de már gyűlölik az igazságot, ha az megcáfolja őket.”¹

Való igaz; nemcsak a mások által feltárt, hanem az általunk fölismert igazság is megkövetelheti, hogy azt magunk ellen fordítsuk, korábbi tévedéseinket annak tekintve, amik azok valójában, tehát tévedéseknek. S ehhez már erkölcsi erő kell, a hiúságnak és önszeretnek a leküzdése. A jelentős igazságoknak nem jellemzőjük amúgysem, hogy örömteliek. Különösképpen pedig az életigazságokra jellemző, hogy azok fölismerése romba dönti kiépített önáltató konstrukcióinkat.

Szeretnénk hinni, hogy szeretjük az igazságot, de ez se más, mint öncsalás. Mert Pascalnak van igaza, aki kemény szavakkal ír arról, hogy legigazságtalanabb és legbűnösebb indulatunk éppen az igazság elleni gyűlölet, amelynek még fokozatait is megkülönbözteti.

1 Augustinus: Vallomások. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1982. 309-310.o.

Úgy gondolom, hogy az igazságtól való idegenkedésünk intenzitása attól függ, hogy az milyen mértékben, mennyire érzékeny ponton érint bennünket. Különösen akkor jelentkezik tehát, amikor egy fölismerés azzal fenyeget, hogy megkérdőjelezi tegnapi tetteink helyességét vagy tervezett cselekedeteink kiindulópontjait. Ezért a fölismerő ember sokszor válik saját felismerésének elszenvédőjévé. Erkölcsi erejét éppen az méri, hogy vállalja-e a számára kedvezőtlen következményt, ilyenkor derül ki, hogy valóban tiszteli-e az igazságot. Ez pedig világosan mutatja, hogy az igazság fölismerése nemcsak az elme dolga, hanem az egész emberé.

Azt hinnénk, hogy vannak teljességgel „ártatlan” igazságok, amelyek fölismerésébe nem szólnak bele etikai mozzanatok. A természettudományos fölismerésekre gondolunk ilyenkor, s ez nem is alaptalan. Mégsem húzhatunk merev határt, s nemcsak Galileire kell gondolnunk, de akár a világképet látszólag nem ilyen élesen érintő fölfedezésekre is, mint például a nem-euklideszi geometria megalkotása.

Az igazság természetéhez tartozik, hogy érinti reményeinket. Ha van erőnk levonni a következtetéseket bizonyos tapasztalatokból, akkor le kell vagy le kellene mondanunk meghatározott reményekről, ami ugyancsak nehéz feladat. A pusztá fölismerés ehhez többnyire nem elég, csak a kudarcok értetik meg velünk tévedéseinket. De még ilyenkor, kudarc esetében is megkíséreljük áthárítani a kudarc okát valamely külső, tőlünk független körülményre, mert a kudarc nem jár együtt automatikusan adekvát fölismerésével.

A kudarc mivel előrelátással nem rendelkezünk nem tekinthető az emberi élet rendkívüli történéseknek, és fölismerés esetében egyáltalán nem pusztá negatívum. Jelentheti az önismeret forrását vagy restaurációjának lehetőségét.

A kudarc belső esemény is, többek közt ezért alapvetően különbözik a vereségtől. A kudarcban implikált felelősség fölismerése ugyanis bármilyen paradoxonnak tűnik szabadság-élmény. Ilyenkor, Heidegger szavával élve,

megtörténhet velünk az igazság. S ez még akkor is így van, ha fölismerés helyett gyakran túlfüggően gyakran bűnbakot keresünk kudarcainkért, nem tudva, hogy ezzel jelentős tudásoktól fosztjuk meg magunkat, nem szólva arról, hogy szabadság-tudatunk is csorbul az ilyen kísérletektől.

Jean Nabert szerint a kudarc fölismerése fundamentális történés-, nem lévén más, mint végességünk tapasztalata. De: „Amikor fölmerül a tudatban a végesség tapasztalata, már kiléptünk az abszolút rosszból.”²

A kudarc fölismerteti velünk határainkat, s ez akkor is nagyon jelentős, ha emberi mivoltunkból következik, hogy minduntalan nekifeszülünk e határoknak.

Fölismeréseink jobbára későiek, és ezzel függ össze, hogy a korai fölismerők ellenállásba ütköznek igazságaikkal. Az igazságnak ugyanis semmi köze többséghez és kisebbséghez, sőt, többnyire egyedül marad a korai fölismer. Ezért írja Descartes: „...a tapasztalat arra tanított, hogy még a legjobb szellemű emberek közt is nagyon kevesen akadnak, akik kedvüket lenék abban, hogy belépjenek gondolatvilágomba...”³

Az emberek ragaszkodnak – még hozzá makacsul – ahhoz, amit egyszer elfogadtak és nehezen tűrik a kérdőjeleket, és természetesen azokat, akik azokat kirajzolják. Ezért fenyeget majd minden emberi társulást – legyen eredetében akár territorális, etnikai, vallási vagy politikai – a klán-jelleg. A klánok, az archaikus törzsek kiközösítő kíméletlenséggel sújtottak le azokra, akik a normáktól és tilalmaktól valamelyest is eltértek, s önnön kohéziójukat épp ezáltal szilárdították meg. Sőt, a klán-jellegű közösségek valójában akkor is alkalmazkodik a kiközösítést, ha nincs normaszegés. Ilyenkor konstruálnak ilyen gyanút, ami mélyen gyökeredző szükségletre vall.

Lévi-Strauss egy zunuknál lezajlott boszorkányperről számol be, és azt fűzi a történethez, hogy ez a procedúra megerősítette a törzset saját mentális koherenciájában.⁴

2 Jean Nabert: *La désir de Dieu*. Aubier-Montaigne, Paris 1956. 47.o.

3 René Descartes: *Correspondance*. Tome VIII. Presse s Universitaires de France, Paris 1963. 193.o.

4 Claude Lévi-Strauss: *Anthropolgie structurale*. Librairie Plon 1958. 191. o.

Nyilvánvaló azonban, hogy nem az úgymond „primitív” népek barbár gyakorlatáról van szó, hiszen ama mélyen gyökeredző szükséglet az inkvizíció át a huszadik századi úgynevezett koncepciók pereikig vezet, és sajnálatos módon még irracionálisnak sem nevezhető. Még az sem, hogy a harag és a megtorlás nem a kívülállóval, nem a valódi ellenféllel szemben jelenik meg indulatilag a leghevesebben, hanem a valamikori együvé tartozókkal szemben. A pogány megtéríthető, de az eretnek – és ezt most tágan értelmezem – aligha nyer irgalmat. De miért? A kizárólagosság; az igaznak és a helyesnek mint **egyedül** igaznak és **egyedül** helyesnek a védelmezése, görcsös védelme nyilvánul meg ezekben a jelenségekben. Ezért talán még azt is elmondhatjuk, hogy a bármilyen önkényesen megállapított territoriális határok sem járnak olyan pusztító következményekkel, mint az emberek által – jobbára az egyedüli igazság, vagy az egyigazhit nevében – emelt eszmei határok. Márpedig azt hiszem, hogy nincs az az igazság, amely megengedné, hogy kirekessze azokat, akik kételkednek benne, vagy tagadják. Sőt, nincs az az igazság, amely ne torzulna el attól, hogy kisajátítják, hogy emberek kizárólagos birtoklóinak tekintik magukat.

Az igazság nem fegyver, ami bárki ellen fordítható lenne. Mint ahogy érdektelen, hogy éppen kicsoda az, akinek igaza van; még akkor is érdektelen, ha minden tapasztalatunk sajnálatos módon arra vall, hogy e körül folyik a harc. Nem az a kérdés valójában soha, hogy **kinek** van igaza, hanem hogy **mi az igazság**. Elfogadni egy igazságot, akkor is, ha az nem szól mellettünk, ez a valódi erkölcsi próbatétel, mint ahogy eljutni az igazsághoz is csak az képes, aki olykor hajlandó arra, hogy önmaga ellenében is gondolkozzon.

BERÉNYI DÉNES akadémikus

Tudomány és vallás

Az utóbbi évszázadokban a tudomány és a vallás általában úgy jelent meg, mint két egymással ellentétben álló, egymást kölcsönösen kizáró felfogása a világnak. Valóban összeegyeztethetetlen, egymással kibékíthetetlen-e a tudomány és a vallás? Erről szeretnénk elgondolkozni a következőkben elfogulatlanul, a modern tudomány eredményeinek fényében.

Tudomány

A tudomány valahol ott kezdődött, ahol és amikor a természetre, az emberi környezetre vagy az emberre magára vonatkozó ismereteket az emberek megszerezni kezdték, sőt ezen ismeretek bővítésére netán külön is megfigyelték azokat. Nem kétséges, hogy ezek bizonyos elemeit megtaláljuk a régi nagy kutúrákban: a babilóniaiaknál, az egyiptomiaknál, vagy a kínaiaknál, de különösen a görögöknél.

Ha azonban a modern természettudományt nézzük és minden okunk megvan arra, hogy e helyen ezt helyezzük előtérbe, nemcsak azért mert a tanulmány írója maga is a természet kutatásával foglalkozik, hanem azért is, mert az elmúlt századok során éppen e kettő között látzottak az ellentétek kikristályosodni –, akkor ez sokkal rövidebb múltra tekinthet vissza.

A XVI-XVII. század fordulóján valami egészen új kezdődött az emberiség történetében. Igaz, ennek is voltak bizonyos előzményei – mint a világon minden újnak – a görögöknél, de még inkább a reneszánszban (Leonardo da Vinci). A maga nemében és egészében azonban valóban új volt: ekkor született meg a mai értelemben vett természettudomány. Ezt a természettudományt pedig Galilei neve fémjelzi.

Mik is a természettudomány meghatározó jegyei Galileitől napjainkig?

Az első és legfontosabb jellemzője a természettudománynak, hogy eredményei, megállapításai mindig *kísérleteken, rendszeres tudományos igényű, ellenőrizhető megfigyeléseken* alapulnak (és nem az általában vett „tapasztalaton”, amely nagyon is félrevezető lehet), arra visszavezethetőeknek kell lenniük. Csak addig beszélhetünk természettudományról, ameddig ez az elvi alapja. „Úgy tűnik nekem, hogy a természet tanulmányozásának legjobb és legmegbízhatóbb módszere az, hogy először szorgalmasan felkutatjuk a dolgok tulajdonságait, és e tulajdonságokat kísérletileg megalapozzuk, míg a magyarázatukra vonatkozó hipotéziseket csak másodrangúaknak tekintjük” (Newton).

A másik *a matematika szerepének a felismerése*, amely valóban példátlan az előző korokban. „A természet törvényei a matematika nyelvén vannak megírva” (Galilei). Igaz, a matematikai leírásnak elsősorban az ún. egzakt természettudományokban van döntő szerepe, de kétségtelen, hogy jelentősége egyre nő a természettudományok egészében.

A fenti elvi alapon, hogyan is fejlődött a természettudomány, milyen is a természettudományos módszer, a tulajdonképpeni természettudományos világnézet.

Galilei és a kortárs kutatók nagyon egyszerű kísérletekkel kezdték a természet megismerését: a testek szabadesése, a lejtő, az inga mozgása stb., de ezeket az egyszerű jelenségeket *pontosan* vizsgálták meg. Tehát nem mindjárt a világ keletkezését vagy az anyag mibenlétét akarták megmagyarázni, hanem a legegyszerűbb jelenségeket, de ezeket matematikai pontossággal és részletesen. Mai napig a természettudomány fejlődésének és a természettudományos módszernek a lényegéhez tartozik, hogy *az egyszerűtől halad a bonyolult felé*, nem ugorva át a közbeeső lépéseket. Hogy ezen az úton milyen messze jutott, arra vonatkozólag elég utalni a mikrovilág (az atomok, atomi részecskék) megismerésére, vagy a világmindenségre vonatkozó legújabb tudásunkra (ősrobbanás, táguló világegyetem).

A természettudományos megismerés ugyanakkor az *objektivitásra* törekszik. A szubjektív megközelítés, a pillanatnyi hangulatok nem befolyásolhatják igazolt eredményeit. A természet kutatói az egész világon „egy nyelvet beszélnek”, nemzeti, vallási vagy ideológiai szempontok tartósan nem vezethetik félre őket.

A természettudomány *nem ismer abszolút, végleges igazságokat*. Mindig *nyitott az új felé*. Új kísérleti tények alapvetően módosíthatják modelljeit a világról, annak egyes jelenségeire vonatkozólag kialakított álláspontját.

A természettudomány tehát alapvetően más világmagyarázat, mint bármelyik korábbi. Nem rendelkezik kész sémával, világképpel, lényege nyíltsága az új ismeretek felé és módszere, folyamatos változása az, ami jellemzi. *Világfelfogásában* tehát éppen *a változás az állandó*.

Erdemes itt egy-két példát is említenünk. A múlt század második felében a Nap élettartamát néhány évezredre becsülték. Az atommag energiát ugyanis még nem ismerték, ismert kémiai energiaforrások (égés!) alapján pedig a fenti becslés adódott. Századunk harmincas éveit táján úgy látszott, hogy három „elemi részecskével”: foton, elektron, proton, fel tudjuk építeni az egész világot. Hamarosan újabb és újabb kísérleti tények merültek fel és ma már több száz „elemi részecskét” ismerünk. Ezek az eredmények végül is elvezettek az anyag ún. kvark elméletéhez. Azt azonban egyetlen kutató sem gondolja, hogy ez lenne az utolsó szó az anyag alapvető szerkezetének a megismerésében. „Ki merné állítani, hogy már mindent tudunk, ami a világban megismerhető” (Galilei).

Végül is a tudomány módszere elvezet a környező világ mind mélyebb megismeréséhez és ennek során eljutunk *a látszattól a valóságig*. Gondoljunk pl. arra, hogy a naív tapasztalat szerint a Nap naponta megkerüli a Földet, a tudományosan megismert mélyebb igazság pedig – mint jól tudjuk – az, hogy a Föld kerüli meg a Napot egy év alatt. Egy anyagdarabról egyáltalán nem látható, hogy az atomokból áll, még kevésbé, hogy abban pl. mi az elektronok szerepe.

Ma a fizika nagyrészt olyan jelenségekkel foglalkozik, amelyeket nem láthatunk, nem hallhatunk, érzékszerveinkkel közvetlenül nem érhetünk el. (És nemcsak a fizika! Gondoljunk csak például a molekuláris genetikára!)

A tudomány módszereivel és műszereivel ablakot nyit egy hihetetlenül gazdag valóságra. Megmutatja, hogy a világ és természet sokkal, de nagyon sokkal több annál, mint amit érzékszerveinkkel közvetlenül felfoghatunk. A látható fény pl., amit szemünk érzékel, egy igen kis része annak az ún. elektromágneses spektrumnak, amelybe a gamma-sugárzástól a hősugárzásig (amelyet viszont bőrünk érzékel) egy igen széles energiatartományú sugárzás tartozik, fizikailag mind azonos természetű, mégis nagyon keveset érzékelünk belőle. Pedig a bennünket érő külső hatásoknak az elektromágneses sugárzások is csak egy részét alkotják. Mai tudásunk szerint részecske-sugárzások (elektron, alfa-rész) is érnek bennünket, vagy lehetünk erős mágneses térben, és semmit sem érzékelünk belőlük. De a mikrovilág (az atomok, elemi részecskék), vagy a világmindenség (a csillagok világa, ősrobbanás) részleteiből se sokat tudhatunk meg közvetlenül érzékszerveinkkel.

A mikrovilág megismerése még további meglepetéseket is tartogatott. Kiderült, hogy jelenlegi tudásunk szerint a mikrovilág részecskéi hol hullámként, hol kis anyagdarabként viselkednek. Ezt kísérleteink egyértelműen bizonyítják, viszont mindennapi tapasztalataink alapján kialakult szemléletünk számára ez érthetetlen és elfogadhatatlan. Rá kell jönnünk, hogy a makrovilágban kialakult szemléletünket nem lehet rákényszeríteni a mikrovilágra. Másszóval a makrovilágban kialakult fogalmaink nem alkalmasak a mikrovilág jelenségeinek a leírására: az egy „más világ”.

Bármennyire messze is jutott a tudomány a valóság megismerésében, a világ érdekességének és gazdagságának megmutatásában, ismernie kell határait. *A tudomány sem mindenható, a világ megismerésének csak egyik útja.* A valóságot ismeri meg a maga módszereivel a költészet is, vagy a művészetek más ágai, sőt a valóság olyan területeit tárja fel, amelyek a tudomány számára megközelít-

nek. És vajon biztos, hogy a valóságnak nincsenek további területei, ahová se a tudomány, se a művészet önmagában nem hatolhat be? A tudománytól, a tudományos magatartástól különben egyáltalán nem idegen a szerénység. Sőt! A nyíltság az új felé, mint egyik már említett alapvető vonása, éppen azt jelenti, hogy jelenlegi álláspontját mindig korrigálni kész és nagyon jól tudja, hogy a jövő fejlődése meghaladja jelenlegi tudásunkat éppen úgy, mint ahogy mi is túlhaladtuk, felülmúltuk ötven vagy száz év előtti ismereteinket, világfelfogásunkat. Newton azt írta, hogy „óriások vállán állok”. Hozzátehetjük: óriások ősei vagyunk.

Vallás

A vallás legprimitívebb formáiban is egy új dimenziót nyit meg az ember előtt. Ez az új dimenzió kivezet bennünket szűk kis világunkból és olyan távlatokat nyit, amelyek gazdagabbá teszik az emberi életet.

A vallás megtanít arra, hogy a világ és benne életünk nem a véletlen játéka, életünknek értelme, feladata van. Nem értelmetlenül, céltalanul hanyódnunk a világban, életünknek *tétje* van. Frankl, a harmadik bécsi pszichiátriai iskola megalapítója, aki túlélte a hitleri haláltáborot, azt figyelte meg, hogy minél magasabb cél vezetett valakit életében, annál inkább tudott ember maradni ezeknek a táboroknak a poklában is.

Az a hatalmas Valóság és Értelme, amely a látható világ mögött van és annak az értelmét megadja, *szere*t minket. A világ és életünk számos, sőt állandó bizonytalansága között rábízhatjuk magunkat, sőt ez a legértelmesebb, amit tehetünk. Nem kell félnünk a nehézségektől, főleg nem kell aggódnunk, emelt fővel és nyílt szívvel járhatjuk a világot, járhatjuk végig életünket. Van értelme az önfeledlésnek, a másokért való életnek és a szenvedésnek is.

A kereszténység pedig Jézusban megmutatja, hogy a végtelen és hatalmas, lényegében általunk felfoghatatlan *Isten közel van hozzánk*. Nem hagy magunkra bennünket.

Isten országa köztünk van, csak ki kell nyújtani kezünket, akarnunk kell benne élni és Jézus szeretete kipótolja, ami belőlünk hiányzik, hogy elérjük.

Istenhez gyermeki bizalommal fordulhatunk, mert Ő jobban szeret minket, mint a lejobb apa szeretheti gyermek-eit.

Annak viszont, hogy itt a Földön élünk, örök tétje van. Az evangélium – a „jó hír” – arra tanít, hogy nem szeret-heti az az Istent, aki embertársát nem szereti. A szeretet pedig a megértéssel, a másik ember helyzetébe való beil-leszkedéssel: az empátiával és a toleranciával kezdődik („szeresd embertársadat mint magadat”) és az önfeláldo-zással, a másokért való teljes odaadással végződik.

A hit azonban ajándék. Ajándék, ha benső meggyőződésünk az, hogy van értelme életünknek, ha nem sodródunk cél-talanul a napok egymásutánjai között. Ha tényleg aggódás nélkül tudjuk végezni itt a Földön megtalált feladatunkat, ha gyermeki bizalommal tudunk minden örömünkben és bajunk-ban a jó Istenhez fordulni, ez ajándék: Isten ajándéka.

Ezt az ajándékot nem lehet kiérdemelni, ez Isten ingyen ajándéka (kegyelme), de elő lehet készíteni becsületes, őszin-te kereséssel. Ugyanakkor vissza is lehet utasítani.

A vallás és a külső vallási gyakorlatok – lehet két kü-lönböző dolog is. Ha az ájtatossági gyakorlatok (látható imádkozások, rózsafüzér vagy bármi hasonló) mögött nem az Istennek való igaz odaadás van, hanem ezekkel Istent mintegy rá akarom kényszeríteni, hogy megtegye, amit én akarok: akkor ez torz vallásosság, ha pedig úgy gondolom, hogy maga a külső vallásos tevékenység vagy kegytárgy önmagában hat, akkor ez babona.

Hit és tudomány

Tudja-e igazolni a tudomány a hitet? Nem tudja, de nem is lehet feladata. Egy költemény vagy festmény szépségét sem lehet tudományos módszerrel bizonyítani. A vallásos hit és a tudomány is más létsíkban vannak.

Amennyire nem igazolja és nem is igazolhatja a tudo-mány a hitet, annyira nem is cáfolhatja. Ez lényegével el-

lenkezik. Gondoljunk csak a tudomány nyitottságára, önmaga állandó meghaladására.

Persze, ha igazolni egyáltalán nem is igazolhatja a tudomány a hitet, gondolkozhat róla. „Tényleg abszurd gondolat volna a világ rendjének a struktúrái mögött egy 'tudatot' keresni?” (Heisenberg).

Tudjuk, hogy nemcsak torz vallásosság, de torz tudományosság is létezik. Ha a gőgös tudományt mindentudónak és mindenhatónak tüntetjük fel, ha „bölcsek kövének” tekintjük, bizony nagyon is messze állunk az igazi tudomány szellemétől, nagyon is torz a tudományosságunk, egyáltalán nem tudományos a világnézetünk.

Ha a gőg és triumfálás a tudomány lényegével nem egyeztethető össze, még inkább áll ez a vallásos hitre. Hiszen a hit Isten ingyen ajándéka, hogy tehetne ez gőgössé valakit! Különben is: a vallásos hit hívőt és egyházat szolgálatra és nem mások legyőzésére kötelez.

Nagy, nagy toleranciára van szükség hívő és hitetlen vagy kereső között, még inkább a hívők között, akik hite ebben vagy abban a kérdésben eltérő, vagy ha csak szertartásaik különbözőek. Nincs amiért egyik lenézhetné vagy éppen csúfolhatná a másikat. A vallásos fanatizmustól pedig tényleg a Jóisten mentsen meg bennünket. Bármiféle színű fanatizmus eddig még csak ártani tudott az emberiségnek története folyamán és végső soron annak az ügynek is, amit szolgálni kívánt.

Ami még ennél is rosszabb – ha egyáltalán lehet rosszabb –, ha a vallás „ideológiává” válik. Abban az értelemben, hogy gonosz tettek igazolásául szolgál, embertelenségeket „megideologizál”.

Hit és tudomány, tudomány és vallás ősi ellenségek? Egyáltalán nem! Kiegészítik egymást, amíg mindegyik a maga területén marad. A történelem során mindig tragikus eredménnyel járt, ha egyik benyomult a másik területére és negligálni, elnyomni vagy eltörölni, netán saját szolgálatába állítani kívánta a másikat.

DANIELE MENOZZI

*Reggio Emiliában született 1947-ben. A bolognai egyetemen doktorált egyháztörténetből 1970-ben. Jelenleg az olasz leccei egyetem egyháztörténeti tan-
székének professzora.*

Antizsinat (1966-1984)¹**I. A zsinatellenesség körei**

Nem könnyű vállalkozás a zsinat utáni zsinatellenességet – akárcsak vázlatosan kísérletezve – bemutatni. A zsinatot teljesen tagadók széles skálája két szélsőség köré csoportosítható. Az egyik azt állítja: minthogy a pápa egy olyan zsinat dokumentumait látta el kézjegyével, amely sok szempontból ellent mond a hagyománynak, szektássága és eretneksége alapján székét megüresedettnek kell tekintenünk, amelynek egyedül Róma vethet véget, ha a zsinati szövegeket helyreigazítja. A másik ezzel szemben érvényesnek tartja a II. vatikáni zsinatot, de hangsúlyozza, hogy az szándéka szerint csak pasztorális szinodus volt, amelynek határozatai értelemszerűen nem dogmatikus természetűek és ezért nem is köteleznek.

E két szélsőség között sokféle álláspont található, melyek akár egymásnak ellent is mondanak. A *Coetus internationalis*² tagjai például egyházmegyéjükbe visszatérően a zsinati szövegeknek csak azokat a bekezdéseit emelték ki, melyek a maradi kisebbség igyekezete alapján kompromisszumként kerültek a végleges változatba. Mások a zsinati dokumentumok szövege és az értelmezése közötti sza-

1 Az igen hosszú tanulmányt tömörített fordításban közöljük. A több mint 100 lábjegyzet legnagyobb részét elhagytuk, csak a kifejezett idézeteknél adjuk meg a lelőhelyet. – ford.

2 Zsinati atyákból szerveződött ultrakonzervatív csoport (vö. LThK, II. kiegészítő kötet, 473. o.). – szerk.

kadásról beszélnek. A sor egészen az olyan mozgalmakig folytatható (pl. *Communione e Liberazione*), melyek minden igyekezetükkel csak olyan zsinati szövegrészletek kiemelésével és terjesztésével foglalkoznak, amelyek előre kialakított mozgalmi véleményüket alátámasztják.

Tovább nehezíti a zsinatellenes tendenciák körének szakszerű behatárolását az az ismert tény, hogy az egyház nagy többsége, amely támogatta a zsinati nyitást, nem értelmezte egyformán az *aggiornamentot*. Így pl. bizonyos körök, nagytekintélyű zsinati teológusok hatása alatt (Jacques Maritain, Jean Daniélou, Henri de Lubac, Hans Urs von Balthasar), annak az aggodalmuknak adtak hangot, hogy a II. vatikáni zsinat a katolicizmus elvilágiasodásához és az egyház tekintélyvesztéséhez vezethet.

Maguk a zsinati szövegek sem alkotnak zárt egységet, hanem ötletek és indítások gazdag gyűjteményei, amelyek a többségen belül sokféle irányzatot képviselnek. Marie-Dominique Chenu már nyomban a zsinat befejezése után meghatározta azokat az értelmezési kritériumokat, amelyek a zsinati mű korrekt kifejtését biztosíthatják. Ezek: az egymás után felvetett dokumentumtervezetek szinoptikus összevetése annak érdekében, hogy minél világosabban kikristályosodjék a változtatások mögötti szándék, valamint a végváltozatok beillesztése az egyház önértelmezésének és a történelemhez való viszonyának folyamataiba, melyet a zsinat alapvetően igazolt.

Mindazonáltal Suenens bíboros már 1969-ben, Alfink bíboros pedig 1971-ben sajnálkozva voltak kénytelenek rámutatni, hogy éppen Róma ad példát arra, miként lehet a zsinati határozatokat úgy értelmezni, hogy éppen eredeti üzenetük menjen veszendőbe. A *CONCILIUM* folyóirat 1970-es brüsszeli kongresszusának zárókötetét ez a jelszó fémjelzi: „dépassez le concile”; azok a teológiai ágak pedig, melyek a *Gaudium et spes* c. zsinati dokumentum nyomvonalán az egyház és a földi valóság új viszonyát elemezték ismételtelen arra a véleményre jutottak, hogy a zsinat nem is adhatott megnyugtató választ azokra a kérdésekre, melyeket részben önmaga vetett fel.

E bevezető gondolatok remélhetőleg kellőképpen rávilágítottak azokra a nehézségekre, melyeket a téma tárgykörének és az értékelés szempontjainak megválasztása jelent. Mindezek tudatában és a rendelkezésre álló hely szűkös volta miatt csupán három reprezentatív antizsinati irányzatot ill. modellt mutatok be: a kifejezett zsinatellenességre *Lefebvres* érsek,³ az eredeti gondolat és a kifejtés ambivalenciájára a zsinatot értékelő *pápai megnyilatkozások* és a zsinatot nem eléggé haladónak tartók közül a „*Keresztények a szocializmusért*” nevű mozgalom reprezentálják a jelzett időszakban, s talán tovább is azt a tendenciát, amit antizsinatnak nevezünk.

II. Első jelek

A zsinatellenes áramlatok első szakasza a zsinat végétől a hetvenes évek elejéig tart. Ebben az időszakban feltűnő, hogy Lefebvre érsek nyilatkozatai jelentősen eltérnek egymástól, attól függően, hogy a nyilvánosság előtt vagy magánkörben teszi őket. Nyilvánosan alapvetően elismeri a zsinatot, csak a maga sajátos módján értelmezi. Ottaviani bíborosnak írt 1966. decemberi magánlevelében azonban azt írja, hogy a zsinat óriási tragédiának nyitott ajtót az egyház életében. Az érsekhez közelálló körök, elsősorban a „*La Pensée catholique*” c. folyóirat szerint, amely mindig is tág teret adott Lefebvre és a hasonló beállítottságúak írásainak, kifejtik: a zsinati dokumentumok korrekt értelmezése egyes egyedül a tridenti és az I. vatikáni zsinat dekrétumainak töretlen gondolati továbbvezetésével lehetséges.

Összefoglalóan azt mondahtjuk, hogy a Lefebvre körül csoportosuló már ebben a szakaszban is arra gondoltak, hogy a zsinatot mindenestől meg kell tagadni, ha az egyház életében jelentős változást hozna. Ugyanakkor azonban ekkor még úgy vélték, hogy jólírányzott értelmezések

3 Az érsek zsinatellenességének bemutatását a fordításban különösen is tömörítettük, hiszen folyóiratunkban már többször foglalkoztunk vele – ford.

kel helyrebillentetik a félresiklott folyamatot és ezzel a pápa uralkodásának is szilárd hátteret biztosíthatnak. Vajon itt csupán arról a kísérletről van szó, hogy a pápai tanítóhivatalt rávegyék egyfajta antizsinati gondolkodás alátámasztására, avagy inkább eleve hasonló nézetek tényleges találkozásáról?

Szinte paradoxonnak tűnhet, hogy a fenti kérdés azzal válaszolható meg, ha éppen annak a pápának a zsinatértelmezését elemezzük, aki hivatali idejének kezdetétől fogva hatékonyan dolgozott azért, hogy a zsinati munka rendesen befejeződhessen és aki röviddel halála előtt, mintegy szellemi végrendeletként, azt nyilatkozta, hogy egyetlen programja volt: a zsinat. Ennek ellenére ott meredezik a fenti kérdés VI. Pál *Ecclesiam suam* kezdetű iránymutató enciklikájában is, amelyben ugyan elismeri a zsinati atyák teljes szabadságát, egyidejűleg azonban emlékeztet arra, hogy a pápát nem kötik a zsinati határozatok.⁴ Ez a gondolat csapódik le konkrét formában a *Lumen gentium*-hoz csatolt *Nota praevia*-ban. Ezek a tények kellő alapot adnak arra, hogy rákérdezzünk: mennyiben fedí ténylegesen a pápa véleménye a zsinati többség szellemi irányultságát?

E probléma egyik szeletére már egészen korán mutatott rá Edward Schillebeeckx, aki 1965-ben megállapította, hogy az az egyházi aggiornamento, melyet a zsinati atyák többsége kívánt, a zsinati dokumentumok szavaihoz ugyan ragaszkodó pápai beszédekben, nélküli az eredeti dinamikát. Valóban nem tagadható, hogy VI. Pál a zsinat üléseinek végeztével befejezettnek tekintette az egyház elméletileg és gyakorlatilag elmélyített megújítását. Véleménye szerint a határozatokat jogi és adminisztratív úton már csak végre kell hajtani. Ezzel azonban kiiktatódott XXIII. János pápa vezérgondolata, amelyet a zsinati megnyitóbeszédében fejtett ki, s melyet számos zsinati dokumentum idéz is, nevezetesen az, hogy a kereszténységet folyamatosan újra kell gondolni az idők jeleinek fényében, amely rávilágít a mai világnak szóló evangéliumra.

4 AAS 56 (1964) 622.

Ettől eltekintve a pápa ezen a területen alapvetően egyezőnek mutatkozott a zsinati határozatokkal, azzal együtt, hogy normákba öntésükkel kapcsolatban visszafogott, sőt aggodalmaskodó. Ezt a magatartást elégségesen magyarázza az, hogy kényszerűen tekintettel kellett lennie az egyházi vezetői és kormányzati munkára. Izgalmasabbá válik a probléma azonban, ha megvizsgáljuk, mint ítélte meg VI. Pál pápa a zsinat jelentőségét és súlyát az *aggiornamento* szempontjából. Ezzel kapcsolatban többször is ismételte, hogy a zsinati atyák gyűlése nem szándékolt sem elnyomni, sem átalakítani, hanem egyszerűen csak megújítani. Ennél is gyakrabban foglalkozott továbbá a szándékolt megújítás lényegi jegyeinek felsorolásával. Eszerint a megújulás legyen belső, lelki, amely a hívettekhez közelíthető, s a dolgok megváltoztatásában ne hasonlítson az egyház struktúrájának reformjához. Ezek alapján nem nehéz felismerni a hasonlóságot Levebvre érsek zsinatértelmezésével, még ha a pápa mindent el is követett annak érdekében, hogy a zsinat által követelt lelki elmélyülést ne lehessen kapcsolatba hozni a zsinat reformjait ellenző modell újjáélesztésével. Igaz ugyan, hogy VI. Pál pápa itt is, ott is fölemelte óvó szavát olyan konzervatív körökkel szemben, melyek azt követelték tőle, hogy bánjon keményebb kézzel a zsinati hűsége hivatkozás köntösébe bújó újítókkal, akik zavart keltenek az egyházban és ezzel csak annak önrombolását sürgetik. Ezek az óvások azonban inkább csak az egyházi többséggel szemben tanúsítandó nagyobb bizalomra szólítottak fel.

Egy 1969-ben tartott beszédében azonban ténylegesen zsinatot kritizáló hangot ütött meg. Az egyházon belül tapasztalható sok gond miatt aggódva kérdezi, hogy e problémák nem onnan származnak-e, hogy a zsinati atyák figyelmüket elsősorban az egyházra szegezték és ezért elmulasztottak olyan témákat behatóan tárgyalni, melyek az egyéni vallásosság és lelkiség szempontjából jelentősek lennének. A kérdésre lényegében igennel válaszol. Az üléselő atyák ezeket a keresztény életvezetés számára rendkívül fontos témákat éppen csak érintették, ezért kijelentéseiket a hagyomány nyomvonalán maradva ki kell egé-

szíteni. Ez a gondolatfűzés rokon a zsinatellenes körök szemléletével. A pápa elsősorban is azt állítja, hogy a jelen egyházi krízis a zsinat közvetlen következménye; másodsorban pedig az a véleménye, hogy a zsinati határozatokat nem csak megvalósítani, hanem inkább kiegészíteni kell. Végül pedig megállapítja, hogy a kiegészítést a zsinatelőtti hagyományra visszanyúlva kell elvégezni.

Az ilyen értékelések a pápa többi beszédében csak nagyon ritkán és igen tompított formában bukkannak fel. Ezen túlmenően pedig VI. Pál 1970-től kezdve már nem ragaszkodik ahhoz a felosztáshoz, miszerint az egyház helyzetét két pólus köré egyszerűsítve érthetjük meg: egyik oldalon a zsinat támogatói, másikon a tagadói. A pápa ettől fogva visszatér ahhoz a véleményéhez, hogy a helyes út az egyházi többség által megtestesített középút, melynek egyik oldalról az újítók csoportja feszül, akik türelmetlenül ki akarnak szabadulni a hagyomány láncából, másik oldalról pedig a konzervatívok csoportja, akik nem képesek különböztetni a feladandó megszokás és a maradandó hagyomány között. Az ilyenjellegű megnyilatkozásaival együtt is az a benyomásunk, hogy a pápa valamennyivel mégiscsak közelebb áll a másodjára említett csoport magatartásához, akiknek tartalmilag csak az „egyház túlzott szeretetét” veti szemükre.

A zsinatnak a világra nyitása minden kétséget kizáróan számos keresztényt indított arra, hogy aktívan résztvegyen a hatvanas évek végi diáklázadásokban és elkötelezett radikalitással csatlakozzék annak legfontosabb követeléséhez, a politikai-gazdasági felszabadításhoz. Ebből a tapasztalati háttérből kiindulva első szempillantásra fel tűnik, hogy a fennálló egyházi struktúrák nem teszik lehetővé, hogy a hívek olyan fokon szóljanak bele a döntésekbe, mint a társadalomban. Az ilyen alapállású elemzés számára a zsinat által kezdeményezett aggiornamento, amely az egyházi struktúrákat ugyan reformálni kívánta, de mégis fenn akarta tartani, teljességgel elégtelen.

E tábor keresztényei a marxizmushoz egyre közeledve, annak teljes ideológiakritikus eszköztárával felszerelve éppen az aggiornamentot támadták. Elemzéseik végkövetkeztetése az lett, hogy számukra a II. vatikáni zsinat –

annak ellenére, hogy mélyen magáévá tett olyan, egyházon kívül teret nyert értékeket, mint szabadság és lelkiismeret – „csupán kísérlet arra, hogy az egyházat beilleszessék a társadalomba, anélkül, hogy annak alaprendszerét megkérdőjeleznék”⁵. Ebből pedig azt következtették, hogy a minden kereszténynek adott átfogó felszabadítási feladatot árulhatnák el, ha megelégednének a zsinati határozatok pusztá végrehajtásával – pedig ahhoz is hozzájárulhatnának, hogy leleplezzék az egyháznak azokat a vonásait, melyek már nem képesek a ma emberéhez az örömhírt közelvinni. Az ilyen jellegű megfontolásokat a diáklázadások táborának maradékai még továbbfejlesztették.

III. Az antizsinat elmélyülése és témái

1970 júnuisától Lefebvre érsek már a nyilvánosság előtt is azt a véleményét képviseli, amit közvetlenül a zsinat után még csak magánkörben terjesztett: a zsinat az ördög mesterműve, hiszen ahhoz vezetett, hogy az engedelmességet az engedelenség nevében tagadják meg.⁶ A zsinat antimodernista tetteket tett magáévá, hiszen a püspöki kollegialitás elve az *egyenlőség*, a vallásszabadság elismerése a *szabadság*, az ökumenizmus pedig a *testvériség* modernista eszményeinek felel meg. A modern világ eszményei a tévedések szakadatlan láncát képezik, melyet a sátán fűzött össze, hogy az egyházat tönkretégye: a reformációból forradalom lett, abból liberalizmus, szocializmus s végül kommunizmus.⁷ A sor végére a zsinatot kell illeszteni. A sátánnak ez az utolsó támadása az érsek számára azért különösen veszélyes, mert a korábbiaktól eltérően nem az egyház ismert ellenségeitől indul ki, hanem az egyház középpontjából, s a jelenlegi pápa nem rendelkezik olyan erős kézzel, mint X. Piusz, sőt még bátorítja és támogatja is ezt a sátáni hadműveletet.⁸ S bár

5 T. Veerkamp, La distruzione del tempio, in: *Idoc internationale* 1 (1970) 9-16.

6 Un vescovo parla, 152.

7 G. Miccoli, Chiesa e società in Italia tra Ottocento e Novecento: il mito della „Cristianità”, in: *Chiesa nella Società*, Turin 1980, 151-245.

8 M. Lefebvre, J'accuse le Concile ...

az érsek később elismeri, hogy a zsinattal szemben néha túlzottan erős kifejezéseket használt, mégis hű marad alapállásához. A papi közösség írásaiban továbbra is félreérthetetlenül azt képviseli, hogy az egyházhoz való hűség engedetlenséget követel a protestantizmustól, liberalizmustól és modernizmustól megfertőzött zsinattal szemben.

VI. Pál pápa megnyilatkozásaiból elsősorban nem azokat a sokatmondó, mégis szórványos kijelentéseket elemezzük, miszerint XII. Piuszt a II. vatikáni zsinat előfutárának kell tekinteni; hogy az egyház vezetésének az a feladata, hogy a zsinatból kiinduló megújulást összekösse a hagyománnyal; hogy az aggiornamento nem szakítás a zsinatelőtti egyházzal, hanem annak folytatása. Elsősorban azokat a megnyilatkozásokat elemezzük, melyeknek alaphangja félreérthetetlenül a II. vatikáni zsinat szerepét és jelentőségét csökkenteni szándékozik.

Mindenekelőtt egy 1972 júniusában mondott beszédre kell utalnunk, amelyben a pápa kijelentette, hogy a zsinatnak a sátán beavatkozása miatt nem sikerült elhoznia az egyház tavaszát, s hozzáfűzi: a sátán fullánkja néhány hasadékokon át magába az egyházba is befurakodott.⁹ Bár a pápa nem sorolja a zsinatot a tradicionalisták intranzigens sémájába, mégis a zsinat által mozgásba lendült erőkre úgy gondol, hogy azok célja nem az egyház javának szolgálata. Ismételten hangsúlyozza, hogy a zsinattal az egyház életében a krízis korszaka vette kezdetét.¹⁰

Ezen túlmenően a zsinat 10. évfordulója alkalmából tartott számos értékelésétől kezdve megjelenik a pápánál egy egyre erősödő gondolat, miszerint egyrészt elérkezett az idő arra, hogy mérleg készüljön a zsinat eredményeiről és arra is, hogy a kritikus-mérlegelő zsinati korszak lezáródjék és az, ami hiteles, ráépüljön a hagyomány szilárd talajára. Kimondatlanul is az a felfogás hallatszik ki ezekből a megnyilatkozásokból, hogy a zsinat nagyon eltérő elemeket tartalmaz, melyek egy része elfogadható, másik része pedig elvetendő.

9 Insegnamenti di Paolo VI, 9 (1971) 707-708.

10 Uo. 14 (1976) 176-177.

Egyszóval: a pápa azt állítja, hogy a II. vatikáni zsinat vonalát viszi tovább, ugyanakkor a helyes értelmezés jogát Rómának tartja fenn, a zsinat hamisítatlan tartalma egyedüli őrzőjének. Eltekintve attól a kérdéstől, hogy az ilyen felfogás megállja-e a helyét a *Lumen gentium* kollektivitásról szóló tanításával szemben, a pápa alapállása nem vezethető vissza kizárólagosan arra az igényre, hogy a zsinattal szembeni ellenállás láttán a zsinat ügye csak fokozatosan valósuljon meg, illetőleg a progresszívek sürgető türelmetlenségét fékezni kell. A pápa véleménye nagyon valószínűen az is lehetett, hogy az egyház akkori, konfliktusoktól terhes korszakában csak az egyházi többség vezetheti be sikerrel az újításokat. A tények azonban azt mutatják, hogy a pápa a zsinat ellenzőinek gondolatmeneteit és álláspontjait jelentősen felértékelve maga is hozzájárult ahhoz, hogy a zsinat reményteli lendülete az egyház életében megfeneklett.

A zsinatot elégtelennek tartó haladók tételét egy Camillo Torres tiszteletére rendezett havannai tanácskozás záródokumentuma fogalmazta meg. Eszerint a zsinati dokumentumok téves képet tarjlesztettek el a társadalmi igazságosságról, s abba a tévhitbe ringatják magukat, hogy ami kibékíthetetlen – nevezetesen az antagonisztikus osztályellentétek –, az kibékíthető. Végkövetkeztetésük szerint a zsinat arra való, hogy félrevezesse a szabadságot kereső népeket.

Nyilván a santiagoói találkozón (1971), ahonnan a „Keresztények a szocializmusért” mozgalom is fakad, elhangzottak kiegyensúlyozottabb vélemények is. A zsinat érdeként elismerték, hogy elindítója volt olyan folyamatoknak, amelyek egészen új távlatokat nyitnak. Ismét mások arra a következtetésre jutottak, hogy a „Keresztények a szocializmusért” mozgalom hűséges a zsinat vonalához, miközben a hivatalos egyház a zsinatot lényegében elárulta. Ezekről a megnyilatkozásoktól eltekintve a megnyitóbeszéd és a záródokumentum egybevágó felfogása szerint a zsinat csak formális változásokat hozott, amelyek végső soron csak erősítik azt a rendszert, amit a keresztényeknek megdönteni kellene.

Ezek a nézetek egytől egyig nagy visszhangra találtak Európában, ahol egyre kívánatosabbá vált a zsinat demitologizálása, különösen is az egyháztan területén. A zsinatot itt az egyházi arisztokrácia, a püspökség, termékének tekintették, amely arra szolgált, hogy a pápával és a kardinálával szemben megerősítsék hatalmi pozícióikat; bár arról elfeledkeztek, hogy az igazi kollegialitás nem csak a püspökökre, hanem minden keresztényre vonatkozik. A „Keresztények a szocializmusért” mozgalma az öreg kontinensen kéz a kézben halad egy bizonyos zsinatellenes vád feléledésével, miszerint a zsinat ugyan rést nyitott az új követelményekre, mégis olyan következtetésekre jutott, amelyek az újkapitalizmust szolgálják: ezzel a híveknek tévutat mutat.

A hetvenes évek közepétől a „Keresztények a szocializmusért” mozgalom új belátásokra jutott. Ettől kezdve a II. vatikáni zsinatot már nem csak túlhaladandó állomásnak tartják, hanem két egyházpolitikai vonal találkozásának látják benne: a reformt és a restaurációét. A mozgalom megpróbálja tevékenységével az elsőt szorgalmazni, jóllehet tudatában van határainak. Mégis ezekben az években fordulat állt be a zsinatellenesség történetében.

IV. A tradicionalista ellenállás kiszélesedése

Lefebvre érsek hangja szelídebbé válik, s számos püspöktársának nyilvános szimpátianyilatkozatai mellett a tradicionalista sajtóban többhelyütt is felbukkan a kérdés: vajon az ellene végrehajtott eljárás jogszerű volt-e, de a vita gyújtópontja a zsinat maradt. Nem utolsó sorban azért, mert a pápa 1976 októberi levelében hajlandónak mutatkozott arra, hogy feloldja az érsekkel szembeni intézkedéseket, amennyiben az késznek mutatkozik a II. vatikáni zsinat teljes elismerésére.

A zsinatot elítélő szokásos nyilatkozatok között egyvalami azonban feltűnik: az új pápa trónralépésével megváltozik a hangvétel. A „La Pensée catholique” felhagyja a zsinat támadásával és újra önmagában érvényes zsinatról beszél, amelyet gonoszul félrevittek. Ez a hangváltás két-

ségkívül azzal függ össze, hogy Róma ismét felvette a dialógus fonálát Lefebvre érsekkel.

A „*Le Pensée catholique*” magatartásának megváltozását azonban nem lehet egyszerűen az érsekkel szembeni vádak csitulásával megmagyarázni. Egy zsinatot értékelő cikksorozatban a folyóirat eljut ahhoz a kérdéshez: hogyan viszonyul II. János Pál pápa a zsinathoz. A folyóirat arra a megállapításra jut, hogy II. János Pál zsinat mellett tett hűségnyilatkozata nem okoz gondot, hiszen a pápa hozzáfűzte, hogy a zsinatot a hagyomány szellemében kívánja kifejtetni. Számára a zsinati szövegek a keresztények hadifelszerelését jelentik, amellyel harcba indulnak a társadalom meghódítására. Kétségtelen – írja a folyóirat –, hogy a pápa még krakkói érsek korában támogatta a vallásszabadságot és az emberi jogokat, de ezt nem szabad félreéteni, hiszen a pápa ezeket a keresztényellenes országokban nem elismert értékeket csak taktikai okokból hangsúlyozta és egyébként annak a tradíciónak részeként értelmezi, miszerint a társadalmi élet minden változását vallásilag kell legitimálni.

A tradicionalisták értelmezésétől eltekintve is meg kell állapítani, hogy II. János Pál zsinattal kapcsolatos nyilatkozatai – annak ellenére, hogy akarata szerint VI. Pál nyomdokába kívánt lépni – sokkal világosabb egyezéseket mutatnak a konzervatív irányzat gondolkodásával. Közvetlenül megválasztása után II. János Pál a zsinat megvalósítása mellett tett hitet, dinamikus és jövőreirányuló perspektívába állítva azt. Akkor még úgy vélekedett, hogy „hogy a jó magokat, melyeket a zsinati atyák jó földbe vetettek, ki kell csíráztatni a további fejlődés és az élet javára”.¹¹ Ugyanannak az évnek novemberében a bíborosi kollégiumnak mondott beszédével egészen más benyomást keltett. Montini pápa örökségére hivatkozva átveszi azt az értelmezési sémát, amellyel ő értékelte az egyház zsinatot követő korszakát. A két helytelen iránynyal szemben, amelyet a progresszívek és a tradicionalisták képviselnek, az egyházi vezetés mutathatja meg a he-

11 *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, 1 (1978) 14.

lyes utat. Elődjénél sokkal határozottabban hangsúlyozza a hagyományhoz, mint a zsinat helyes kifejtésének kulcsához való ragaszkodást.

Bizonyára helytálló, hogy a VI. Pál pápa kijelentéseivel összevetve inkább csak a hangvételben és a hangsúlytevésekben mutatkozik eltérés; mindazonáltal ez akkor is olyan jel, amely nagyon hasonlít a konzervatív zsinatellenzők jellegzetes érveléséhez. Az a nyomaték, amellyel a pápa szerepét hangsúlyozza (s amely inkább a péteri hivatal gyakorlási stílusában, mint szavakban nyilvánul meg) csak kapóra jön a zsinat ellenzői által követelt egyházfelfogásnak. Nem véletlenül változott meg az új pápa hivatalbalépését követően az egész egyház belső klímája.

Ebben a helyzetben rajzolódik ki a zsinattal kapcsolatos vélemények átértékelése azon csoportok részéről, melyek a „Keresztények a szocializmusért” mozgalom tapasztalatainak talaján állnak. Továbbra is az a véleményük, hogy az egyház és a társadalom problémavilágával kapcsolatos megnövekedett érzékenység a hatvanas évek történelmi-politikai történéseinek köszönhető és nem a zsinatnak. Most azonban már elismerik, hogy a zsinat nagyban hozzájárult ahhoz, hogy némely keresztény közösségben megpróbálnak az evangélium szelleme szerint élni.

V. Tradicionalista túlsúly?

Azt kell-e mondanunk, hogy a nyolcvanas évek közepére az általánosan növekvő zsinatellenes hangulatnak vagyunk tanúi? Az történt-e, hogy az a tipikusan tradicionalista gondolkodás, amely a hetvenes években még szűk papi egyesületek és jobboldali irányultságú szélsőséges csoportok körén belül volt tettenérhető, mára e körökön kívül is elterjedt? Vizsgálatunk keretei nem teszik lehetővé, hogy egyértelmű választ adjunk ezekre a súlyos kérdésekre. Ennek csak az elkövetkezendő évek lesznek a megmondhatói.

(ford. Máté-Tóth András)

FRIDERIKE VALENTIN

Teológus, a bécsi érsekség pasztorális hivatalában a világnézettel, szektákkal és vallási közösségekkel foglalkozó hivatal vezetője.

Eretnekség és eretnokségek

A jelenség

Az egyház történetét kezdettől fogva jellemzi az eretnokségekkel való vita. Már az Újszövetségben is szó van „veszélyes tévtanokról” (2 Pét 2,1). A korintusiaknak írt első levél és a Római levél óv a szakadásoktól (szkidzmata), az 1 Kor 11, Gal 5 és 2 Pét 2 pedig a tévtanításoktól (hairészeisz).

A széles vallási-világnézeti kínálatból a következőkben négy egymástól igen eltérő csoportot mutatok be, melyek mindegyike a Bibliára hivatkozik, némelyik pedig manapság igen gyorsan terjed.

X. szent Pius testvériség

Ez a közösség – amelyet egyébként inkább lefebvreiánusokként emlegetnek – tulajdonképpen nem eretnokség, hanem inkább szkizma. Az antimodernizmustól ihletett Marcel Lefebvre érsek (1905-1990) csalódott a II. vatikáni zsinatban és mintegy 300 zsinati atyával az „igaz” katolikus tanoknak a „progresszív” újítókkal szembeni védelmére, egyesületet alapított. A zsinaton többször felszólalt a püspöki kollegialitás és a vallásszabadságról szóló dekrétum ellen. A zsinatot követően pedig megalapította a X. szent Piusz papi testvériség elnevezésű zsinatelőtti szemlélettől vezérelt kiképző központot, amely a liturgikus reformok ellenére a tridenti liturgiához ragaszkodik. Később Ecónban saját papneveldét és noviciátust állított fel. Amikor 1976-ban pápai tiltás ellenére diákónusokat és papo-

kat szentelt, felfüggesztették minden püspöki és papi hivatalából. A szakadás 1988-ban következett be, amikor Lefebvre érsek annak ellenére, hogy Róma kiközösítést helyezett kilátásba, a papi testvériség négy tagját püspökké szentelte, mert úgy vélte, hogy ezzel biztosíthatja érvényesen a római egyház püspökeinek jogfolytonosságát (az ún. apostoli szukcessziót). Ezzel definitíve elhagyta a római katolikus egyház közösségét.

A közösség követői nem csak idős emberek, akikbe mélyen gyökeredzik a zsinat előtti gondolkodás és a tridenti liturgia. Sok fiatal is vonzódik hozzá, mert a zsinat előtti rítusokat „misztikusabbnak” érzi. Ezen túlmenően erős integralizmus jellemzi a közösséget: az ún. „katolikus fundamentalizmus” révén szilárd, a hagyományra hivatkozó rendet hirdet, amelyben nincs helye újítgatásnak és fejlődésnek. Hasonló irányultságot megfigyelhetünk más, egyházon belüli csoportoknál is.

Pünkösdisták

Ez az elnevezés több száz közösséget és csoportot ölel fel, amelyekbe nemzetközi szinten mintegy 300 millió ember tartozik. A gyorsan elterjedt mozgalom 1900 körül az USA-ban indult, s legfőbb jellemzője az élményközpontúság. Nincs is minden közösségre érvényes hitvallása. „Azokat a csoportokat nevezzük pünkösdieknek, amelyek legalább két, egymástól időben és tartalomban elkülönült vallási élményt tanítanak (az első a megtérés vagy újjászületés, a második a lélekkeresztség), ahol a második élményhez általában, ha nem is kivétel nélkül, a nyelveken beszélés is kapcsolódik.¹ A pünkösdista csoportok nagy hangsúlyt fektetnek a karizmákra, főképpen a nyelveken szólásra, prófétálásra és a gyógyítás adományára.

A pünkösdistáknak csak egészen kis része keresztel csecsemőket, általában a felnőttkeresztséget gyakorolják, amit a jó lelkiismeret Istennel kötött szövetségének tartanak. A Szentháromságot tagadók csak Jézus nevére keresztelnek, a többi csoport azonban szentháromságos ke-

1 W. Hollenweger, Die Pfingstkirchen, Stuttgart, 1971, 280k.

resztelési formát alkalmaz. Az úrvacsorának pusztán jelképes jelentőséget tulajdonítanak.

A viszonylag kislétszámú, áttekinthető csoportok igen vonzóak (a nagyközösségeket kisebb körökre tagolják); a közösségek szerkezete föderatív, példaképük az ősegyház közössége. Az embereket az vonza elsősorban ezekben a dinamikus közösségekben, hogy nagyon spontán kapcsolatot tartanak a Bibliával, hangsúlyozzák a hívők általános papságát, ráhagyatkoznak Isten vezetésére, jeleket és csodákat várnak.

A különböző pünkösdista impulzusokat átvette a „Karizmatikus megújulás a katolikus egyházban” nevű szervezet, amely saját útján fejlődött. Ez a karizmatikus megújulás azonban alkalmat adott arra, hogy néhány pünkösdista egyház képviselője párbeszédet kezdeményezett a Vatikánnal. Ez azt mutatja, hogy a szektás jelleg nem feltétlenül vonatkozik minden pünkösdi csoportra.

Jehova tanút

Ennek az erősen a végső időkre irányuló szervezetnek a XIX. sz.-ban az USA-ban eredetileg „Komoly Bibliakutatók” volt a neve. A nemzetközileg igen elterjedt, több mint négymillió megkeresztelt követőt számláló szervezet központja New Yorkban (USA) található, ahol az „Órtorony bibliai és elmélkedő társaság” is székel. Minden Jehova tanújának keresztelt köteles rendszeres missziós munkát végezni (házakat látogatni, utcaszolgálatot végezni az „Órtorony” ill. az „Ébredjétek” c. lap árusításával), valamint ötször egy héten résztvenni egy egyórás találkozón, amely egyben a „továbbképzést” is szolgálja.

A Jehova tanúi ugyan minduntalan a Bibliára hivatkoznak, azonban bibliafordításuk számos helyen manipulált és néhány központi keresztény igazságot is tagadnak, mint pl. a Szentháromságot és ezzel együtt Krisztus istenségét. Az ún. „otthoni bibliastúdiumot” egy az „Órtorony társaság” által kiadott könyv alapján végzik, amely mellett a Biblia inkább csak kézikönyvként szolgál. Az egyházakat – elsősorban a katolikusokat – „Babilon szajhájának” tartják. A Jehova tanúinak nincsen szervezett társadalmi

tevékenysége, tagadnak minden politikai aktivitást valamint a katonai és a helyettesítő civil szolgálatot is. A vértömlesztés pedig még életveszély esetén is tilos számukra.

A Jehova tanúi annak az egyetlen közösségnek tekintik magukat, amely a hamarosan elkövetkező harmagedoni ütközetet túléli, hogy azt követően a földi paradicsom örök boldogságát élvezhesse (mert csak 144.000 számára van „mennyei remény”). Az el nem érkezett világvégéket (1914, 1918, 1925, 1975) kegyelmi időként értelmezik, s úgy tartják, hogy 1914-ben vette kezdetét az emberiség legutolsó nemzedéke.

Mun szektája

Ellentétben a szeparatista-agresszív Jehova tanúkkal, a Mun szekta (amelyet egyesülés-egyháznak ill. a „Szentlélek közösségének a világkereszténység egyesítésére” is neveznek) tagjai a keresztény hagyomány által átjárt közösség benyomását keltik. Valójában azonban ez a nemzetközi mozgalom a koreai San Myung Mun (vagy Moon, szül. 1920) magánkinyilatkoztatásaira alapul. Mun számukra a „visszatérés ura” és „a visszatért Krisztus”, aki által tulajdonképpen Jézus működése éri el a teljességét. A szekta ideológiája szinkretista, keresztény elemekkel tarkítva. Terve nem kisebb, mint az egész emberiség pszichés megváltása. A szervezet „szent” könyve, az „Isteni elvek könyve” fölötté áll az Ó- és az Újszövetségnek. Mun és (hivatalosan második) felesége büntelennel számítanak, ők az „igazi szülők”; ők adják össze gyermekeiket is. A szervezet célja nem csak vallási jellegű, hanem politikai is; ezért Mun hosszú időn át küzdött a kommunizmus ellen és az 1989-es változásokat is a saját tevékenységére vezeti vissza.

A Mun szekta ezen kívül nagy, nemzetközi gazdasági hatalom is. A számtalan gazdasági, vallási, kulturális, tudományos és társadalmi köntösben fellépő szervezet² arra hivatott, hogy látszólag semleges közegben felkeltse az érdeklődést az egyesülés egyháza iránt. Ez lépcsőzetesen történik: először odaadó személyes érdeklődéssel, majd az

2 Pl. Religious Youth Service (RYS), CAUSA, Professors World Peace Academy (PWPA), CARP, stb.

ideológiába (és a bekebelező gyakorlatba) való fokozatos beavatással. Külföldi tanulmányutak és fiatalok számára meghirdetett körutak szolgálnak még csábító reklám gyanánt.

Szándék és vonzerő

Az ember szeretné, ha a maga egyediségében elismernék és elfogadnák. Ehhez szüksége van a másik emberre, mint tükörrre. Az egyre névtelenebb társadalomban mind ritkábbak a mély emberi kapcsolatok. A szekták áttekinthető és bensőséges közösségét az emberek úgy élik meg, hogy valakinek igazán fontosak (azzal mitsem törődve, hogy a verbuválásnál sokszor a legtávolabbról sem vallási szándékok játszák a főszerepet).

A szekták közösségei a csoporton belüli erős harmonizáló tendenciák révén – a kívülről jövő „negatív hatások” egyidejű kizárásával – az otthon és a rejtettség élményét közvetítik.

A pünkösdista és más keresztény-fundamentalista közösségekben az elszántság, a lelkesedés, az elkötelezettség sokak számára meggyőző – párosulva azzal a ténnyel, hogy az újakat hamar befogadják. Az egyén mindjárt lehetőséget kap arra, hogy a frissen szerzett élményeket és – általában csekély, de könnyen alkalmazható – képzettségét másoknak továbbadja. A közösség pedig támaszt és elismerést szolgáltat ehhez.

A házaknál tett látogatás általi kapcsolatfelvétel – amelyet elsősorban a Jehova tanúi gyakorolnak – sokakat megnyer, hiszen az ilyen látogatások „személyes szervízt” is jelentenek. Aki pedig a családi adottságai miatt egyébként sem mozgékony (pl. gyermekével otthon lévő anyuka, nehezen közlekedő idős, stb.), úgy érzi, hogy az ilyen látogatások a „vallási továbbfejlődés” lehetőségét mégis megnyitják számára.

Az elfogadottság igényével szorosan összefügg az odaadottság igénye. Vallásos indítékok alapján ez lehet a csoport-eszménynek való odaadottság is. Ha a vallási közös-

ségekben hasznos lehet az egyén, az számára újra felcsillantja az élet értelmének és beteljesülésének reményét.

A közeli világ vég hite sok keresztény szektát és pünkösdista irányultságú csoportot nem csak abban segít, hogy a lemondást könnyebben elviseljék, hanem az evangelizáció és misszió erős indítéka is. E tevékenység révén a tagok önértékelése megnövekszik, mivel prédikátorként nagy jelentőségű munkát végeznek.

A vallásos indítékú szervezet olyan erővel válik új otthonná, hogy tagjai sokfajta szakítást – pl. missziós feladatok miatt a Mun szekta tagjai nemegyszer elhagyják hazájukat, stb. – könnyen elviselnek, hiszen egyidejűleg mindenütt a világon számos „fivérre és nővérré” tesznek szert. A csoport és a csoport eszmeisége szolgáltatja azt a tar-

tást, amely sok tag személyes életében a túlélés egyetlen esélye.

A megmentettek közé tartozás meggyőződése, hiszen a végső időket éljük, a pünkösdi közösségeknél részben azt a felfogást is jelenti, hogy a túlvilági boldogság – kálvinista értelemben – a földön némiképpen már jelen van; sok ilyen jellegű mozgalom jelszava az, hogy „Isten gyermekeinek a legjobb elég jó”.

A megváltásban való részesedés tudata elsősorban pünkösdista-fundamentalista missziókban és szektákban erős fekete-fehér látáshoz vezet: merev és egyértelmű határt vonnak a „hitetlenek” és az „újjászületett keresztények” között. Határozott kritikával illetik az egyházak tágasságát, amely nem zárja ki magából nyomban a langyos tagokat, mert így nem jöhet létre a „tisztá közösség”. Az ilyen perfekcionizmus egyrészt személyes nyugalmat és kielégülést hozhat, ugyanakkor másrészt erős félelmet is táplálhat, miszerint egy napon az egyén már nem képes követni a szervezet szigorú előírásait. Amíg azonban a tanítás és a gyakorlat egysége fennáll, addig a szigorú alkotmányú csoport elégséges védelmet nyújt és megadja az üdvösség bizonyosságát.

Az ilyen csoportok és szervezetek reményt adnak és tagjaikat megóvják a rezignáltságtól és kétségbeeséstől – amíg a csoportba tartoznak. Az üdvösség jelenléte és későbbi beteljesülése közötti feszültséget a különböző csoportok más-más módon oldják fel. Egyrészt az imént említett perfekcionista üdvbizonyosság hangsúlyozásával, amely ugyanakkor csak a halál után teljesedik be (keresztény-fundamentalista csoportok), másrészt azzal, hogy különböző módszerekkel és ideológikus koncepciókkal felfestik a földi beteljesedés képét – amely lehetőség szerint még e nemzedék életében bekövetkezik.

Az egészséget – valószínűen a Nyugat funkcionalista gondolkodása alapján – nagyra értékelik. Ha a szokásos terápiás módszerek csődöt mondanak, akkor számos világnézeti töltésű „alternatívához” nyúlnak. Elsősorban itt a pünkösdi mozgalomban szokásos hit-gyógyításokra kell utalnunk. Ezekben nem csak a konkrét kínálat értékes

(pl. imádság, részben kézzel kísérvé), hanem az emberi odafordulás és közelség is, mely azt az érzést közvetíti az embernek, hogy komolyan veszik és elfogadják.

A sokszor nagyon ártatlan bibliaolvasásra vagy „keresztény istentiszteletre” szóló meghívások mögött gyakorta a pünkösdi-fundamentalista csoportok missziós tevékenységének színes kínálata rejtezik, amely a meghívottakban azzal a vágygal találkozik, hogy életük az anyagiakon túl egy másik dimenzióba is gyökeret eresztessen. Elményt is kínálnak – amit gyorsan el lehet érni. Ezáltal végső soron azt a felfogást támasztják alá, miszerint az ember számára minden elérhető – azzal együtt, hogy az ilyen csoportokban minduntalan a kegyelmet hangsúlyozzák. Az, hogy a keresztény tapasztalat fölött nem rendelkezünk, amit a misztikusok sora a lelki tapasztalások szédületes intenzitása ellenére is tanúsít, ezekben a mozgalmakban nem jut érvényre.

A szekták különös erővel vernek gyökeret a házasságban és a családban. A vallási csoportok tagjai nem tiltakoznak az ellen, hogy párjukat a szektavezér vagy a szervezet felelős vezetője jelölje ki (pl. az egyesülés egyházában). Számukra éppen az alapozza meg a házasság és a család boldogságát, hogy a lelkiekben tapasztalt ember választja ki nekik a megfelelő társat és biztosítja a jó kezdést. Itt különösen nem feledkezhetünk meg az ideológiáról, amely megteremti e módszer elfogadásának és hatásának feltételeit. Miközben a kérdőíves felmérésekben a szabadságot az emberek általánosságban első helyre teszik, a szektákban sok olyan emberrel találkozunk, akik számára a döntés és a választás szabadsága olyan terhet jelent, hogy szívesen lemondanak róla a párkapcsolat, sőt az élet más területén is, minthogy – általában tudat alatt – nem érzik magukat érettnek a szabadságra.

„A kívánt békés élethez nyilvánvalóan hozzá tartozik az a vágy, hogy valamit csinálhassunk”.³ A szektákhoz való csatlakozás indítéka sokszor éppen az, hogy az ember

3 P. M. Zulehner, Glückserwartungen und Erlösung, Lebendige Seelsorge, 1986, 3.

valamilyen döntő változásban cselekvően résztvehessen: önmaga megváltoztatásában (amit az egyén pozitívan értékeli még akkor is, ha a környezete teljesen negatívan áll hozzá), a környezet, sőt az egész világ megmentésében, amely a különböző szervezetekben más más konkrét politikai célkitűzések formájában ölt alakot. Mindazonáltal: „Ha az ember a maga boldogságát teljes elszántsággal a végesben keresi, akkor ez nyomban visszaüt: ahelyett, hogy szabadságra jutna, az istenített cél imádóját rabszolgává alacsonyítja... A történelem fájdalmas tanúsága szerint ahol az ember ... saját kezébe veszi a világ totális boldogítását, ott a totalitarizmus veszélye fenyeget”.⁴

(Ford. Máté-Tóth András)

4 G. Greshake, Glück und Heil, in: Christlicher Glaube in modernen Gesellschaft, Bd. 9, 129.

LÁM EDITH

Középiskolai tanár, levéltáros. A szegedi JATE-n magyar-történelem szakos diplomát szerzett, majd a pesti tanítás során a filozófia tantárgy bevezetésekor az ELTE-n a filozófia szakot végezte el. Jelenleg a Budapest Főváros Levéltára (BFL) tudományos munkatársa.

A budapesti neoprotestáns kisközösségek

Napjaink egyik legjobban működő, leghasznosabb tevékenységet folytató vallási csoportosulásainak bemutatását kísérlem meg. Jóllehet megállapításaim több éves „megfigyelés” eredményeként körvonalazódtak, fontosnak tartom megjegyezni, hogy a kívülről való rálátás korlátai és a szubjektív hibái nem zárhatók ki.

A felekezeti kérdésekben nehezen eligazodók számára szükségesnek tartom, hogy e vallási csoportokról rövid áttekintést adjak.

Szekták – SZET

A volt SZEKTÁKról, az egykori Szabadegyházak Tanácsához tartozó csoportokról beszélek. 1945 előtt hivatalosan is szekta megjelöléssel illették őket, és e kifejezés a politika területén is negatív jelentést kapott. Valamiféle szemérmesség rejtőzött a 45 utáni hivatalos elnevezés megváltozásában. Sőt, egyenesen figyelemfelkeltő, hogy mintegy kárpótlásul, szabadegyházak névre kereszteltettek, amiben a többiek „nem-szabadegyházsa” is benne foglaltatik! Az eseményeket kronológiai sorrendben követve az első jelentős lépés volt, amikor az addig üldözött, vagy megtűrt vallási csoportosulások önvédelmük érdekében létrehozták a Szabadegyházak Szövetségét (1944). Ez a szervezeti keret megszületése pillanatában a vallásszabadságot volt hivatott biztosítani, de az állam manipulációja következtében hamarosan a hatalom eszközevé változott.

1949 és 1989 között Szabadegyházak Tanácsa néven (a továbbiakban: SZET) kapcsolta össze a protestáns egyházakból kivált hívók csoportosulásait, ám egyre inkább csak a totalitárius állam tetszésére. Az kétségtelen, hogy az üldözés évtizedei után ez a keret legalitást, jogvédelmet biztosított számukra, de ezért cserébe sajátos alkalmazkodásra kényszerültek a SZET tagegyházai.

A SZET 1980-ban elfogadott szervezeti szabályzatából megtudhatjuk, hogy: „A szabadegyházak elnevezéssel Magyarországon azokat az evangéliumi protestáns kiségyházakat, gyülekezeteket és vallási felekezeteket illetik, amelyek bibliai meggyőződésük alapján ragaszkodnak az önkéntes, tudatos, hitbeli döntésen alapuló, tevékeny gyülekezeti tagsághoz, és gyülekezeteiket, valamint országos szerveiket és intézményeiket gyülekezeti tagjaik önkéntes adományaiból tartják fenn.” (SZET Szervezeti szabályzat, 3. pont.)

Ugyanitt saját feladatát így határozta meg:

„...kordinatív, konzultatív testület, nem felekezeti, hanem egyesületi jellegű tömörülés, amely a mindennapi feladatok elvégzése és a közös célok megvalósítása érdekében tevékenykedik”.

Itt szeretném megjegyezni, hogy ma már teljesen öku-
menikusnak tekinthetők e csoportok, mert nemcsak a református, evangélikus, hanem a katolikus és zsidó vallású emberek gyűjtőhelyei is, sőt nem kevés ateista, kereső található közöttük.

A volt SZET tagegyházai a következők:

1. Baptista Egyház
2. Evangéliumi Pünkösdi Közösség
3. Élő Isten Gyülekezete
4. H.N. Adventista Egyház
5. Isten Egyháza
6. Metodista Egyház
7. Keresztyén testvérgyülekezet
8. Óskeresztyén Felekezet
9. Szabadkeresztyén Gyülekezet
10. Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezet
11. Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség
12. Késői Eső Gyülekezete

Majd a SZET fennállásának utolsó éveiben felvételt nyert a következő három csoport:

13. Új Apostoli Egyház Gyülekezete (1987)

14. Arany Rózsakereszt Vallásközössége (1987)

15. Jehova Tanúi Felekezet (Ez utóbbi 1989-ben vált legálissá a SZET keretein belül. Addig államellensnek tartott tanításai miatt felvételét mereven elutasították.)

Talán ez a tény mutatja legjobban a SZET ambivalenciáját, hiszen az utolsó három tagegyház szinte ellentéte a többinek.

Gondoljunk csak arra, hogy az Arany Rózsakeresztesek a keleti és nyugati filozófiák ötvözőjeként, a középkori Rózsakeresztesek tradícióinak folytatójaként csak kényszerhelyzetben kérhette felvételét a SZET-be a legális működési lehetőség miatt. A 13.-ként felsorolt csoport – ismertebb nevén a Hit Gyülekezete – másságáról a nemrégiben bemutatott, Hankiss Ágnes rendezte TV produkció is képet adott számunkra.

Nem tudom felejtani a SZET-ben való első látogatásomat, amikor annak vezetője többet dicsekedett kommunista őseivel, mint vallásos meggyőződésével. Az általa látogatásra kijelölt kisegyházakban olyan elutasító magatartással fogadtak, hogy közel voltam a kutatás teljes feladásához. Mint később kiderült a hideg, zárkózott magatartást csupán annak köszönhettem, hogy a SZET vezetőjére hivatkozva mentem közéjük.

Az országban végbement fordulat az egyházakon belül is sok változást eredményezett. Az addig államilag preferált, de belső ellentmondásoktól feszített SZET 1989-ben szinte önmagától megszűnt, ahogy az Állami Egyházügyi Hivatal sorsa sem lehetett más.

A továbbiakban az utolsó háromként felsorolt tagegyházra értelemszerűen nem vonatkoznak a mondandóim. Az első 12 tagegyház egymástól csupán abban különbözik, hogy a Biblia más-más idézetét hangsúlyozzák, emelik a többi fölé. Az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy ezen kisegyházak többsége nyugaton a nagyegyház kategóriájába tartozik.

Történelmi gyökerek – folyamatos vonzás

A paraszt-ecclesiolák talaján létrejövő szekták az I. világháború után erősen elterjedtek Magyarországon. Ezeket a protestáns egyházak külföldről behurcolt betegségeként tartották számon. Külföldről hazatért emberek belmissziós munkájának eredményeként indultak el hazai pályájukon az első baptista és nazarénus közösségek, egyházi és világi zaklatásoknak egyaránt kitéve.

A sok pro és kontra beadvány eredményeként az 1895. nov. 26-án kihirdetett 43. tc. rendelkezett a szabad vallásgyakorlatról. Teljes rendezésről nem beszélhetünk, mivel különbséget tett bevett és elismerendő vallások között, valamint a megtúrt vagy el nem ismert közösségek néven új kategóriát hozott létre, amelybe a szekták is beletartoztak. 1905-ben egyedül a Baptista Egyház mentesült a harmadik kategóriába való besorolástól.

A XX. század elején igen erőssé vált az állam és az egyházak kapcsolata, ekkor a népegyház szerepben kiteljesedő nagyegyházak az uralkodó osztály legitimálását voltak hivatottak képviselni. A rend, a helyzet megváltoztathatatlanúságát támogató egyházak a sorsukba beletörődni alig képes embereket csak ideig-óráig tudták megtartani. Ekkor tesz tömegbázisra szert az igen perifériális helyzetű, de ígéreteiben kapaszkodót nyújtó vallási forma: a szekta (secta: levágott, lemetszett). A nagyegyházakból tömegesen kilépők nagy részét az egyházi adó és a magas párbér elleni menekülés is motiválta. A tekintélyét veszítő nagyegyházak varázsa ekkor visszafordíthatatlanul megtört. A „bibliás” szegényparasztok közül sokan tradicionális vonalon vélték megtalálni személyes életük nagy kérdéseire a választ. A szektába lépést a hívők, mint „megtérésüket” élik meg. Egyéni affinitás, elhivatottság érzése és főleg az intenzívebb, emocionálisan telítettebb vallásosság iránti igény vezeti új útra a tagokat.

A Horthy-korszakban a szektákat megillető bánásmód az illegális kommunista mozgaloméval volt azonos.

1939. dec. 2-án Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter a 363.500/1939. számú rendeletében, a methodisták és a baptisták kivételével, minden szekta működését be-

tiltja, mert azok a „honvédelem érdekeit” veszélyeztetik (Budapesti Közlöny 1939. dec. 13.).

Az illegalitásba kényszerítettség kettős hatást fejtett ki: egyrészt növelte a belső kohéziót, másrészt nehezebb körülményei miatt a környezetük is nagyobb szimpátiával vette körül őket. Így a várt eredmény – a szekták pusztulása – amit az adminisztratív intézkedés mellett a hatóságok megtorló tevékenységétől vártak, elmaradt. Sőt, ez a sorsazonosság bírja összefogásra a különböző szektákat, melyek nehézségekkel teli útja végül is elvezet – a már említett – Szabadegyházak Szövetségének megalakulásához.

Az 1947. évi 33. tc. megszüntette végre a bevett, elismert és el nem ismert vallások közti különbséget. Önmagáért beszél Kállai Gyula 1948. február 23-án elhangzott országgyűlési beszéde: „Az együttműködés létrejötté ma már tisztán az egyházon múlik. Részünkről a megegyezésnek csupán egyetlen feltétele van: az egyház álljon oda a demokrácia mellé, és szellemi és erkölcsi eszközeivel támogatassa a magyar nép szabad és új életformájának kialakulását.” (In: Kovách Vincze: Egyház a demokráciában Bp. 1948. 36.o.)

Az 50-es évek nemcsak a társadalmi, politikai életben eredményeztek sokáig fájó törést, hanem az egyházak is ellenzéki szerepkörbe kényszerültek. A nagyegyházak nem tudtak lépést tartani a politikai, társadalmi változásokkal, sőt belső tradíció-őrző tevékenységük közben észre sem vették, hogy egy teljesen megváltozott világ veszi őket körül.

A szabadegyházak kisközösségei viszont az alulról felfelé ható döntések, a demokratikus szervezeti formájuk a változásokat jobban követni tudó önmozgásuk révén életképebbeknek bizonyultak.

Az 1945 utáni változások a parasztság szétzilálásával a városok túlnépesedését is okozták. Így a paraszti sorban élő szektatag városlakóvá vált. Ez új közösség-alapítási igényt és feladatot is vonzott maga után. Ez az egyik leglényegesebb oka annak, hogy a szabadegyházi kisközösségeket a városban – a fővárosban – ugyanúgy megtaláljuk, mint 1945 előtt vidéken.

A társadalmi mozgások az urbanizációval együtt hatva óriási tömegek életmódját, életviszonyait változtatják meg, és ezek zöme legalább átmenetileg periferiális helyzetbe kerül. Családok mennek tönkre, az ingázás, a hagyományos környezetből való kiszakadás; az új igényesebb élet és más lehetőségek megismerése egyéni és családi tragédiák forrásává válik. Napjainkra az individuum váltsága, a tömeges elmagányosodás, a közönyösség térhódítása, az anyagi érdekeltség előtérbe kerülése, az egoizmus sosem látott megnövekedése a jellemző, mely a kapzsisággal egybefonódva neurotikussá teszi a jelenkort. A felfokozott vágyak hajszája embertelenné teszi a világot. A sikerorientáltság alig válogat a módszerekben. Az értelmiség frusztrációja sosem látott méreteket ölt, és mai napig tartó zavarában az értelmiség egy része a misztika felé tájékozódik. Ezért élnek napjainkban virágkorukat a keleti filozófiákat behozó csoportosulások, például a már említett Arany Rózsakereszt Gyülekezete vagy a Buddhista Misztió különböző iskolái. Ezek főként az emberi tudat formálásával kívánják a jelenkor szenvedéseit orvosolni: önfelegyelmezésre, aszkézisre, sőt a világi dolgokhoz való kötöttség megszüntetésére, teljes befelé fordulásra ösztönöznek. A teoretikus megoldásokra kevésbé motivált emberek viszont feszültségeiket elsősorban emocionális síkon tudják – szokták és akarják – megoldani. Így indult meg ismét erőteljes ütemben a csatlakozás a vallási közösségek közül az e célra leginkább megfelelőnek mutakozó szabadegyházi kisközösségekhez, melyeket éppen történelmük predesztinál erre a feladatra.

Nagygy házból kisegyházba

Lássuk tehát – csupán felsorolásban – milyen kifogások miatt fordult el a kisegyházak hívó serege a nagygyháztól az első időkben:

1. Helytelenítették a gyermekkeresztiséget.
2. Ennek eredményeként a nagygyházban hívók és hitetlenek együtt vannak (ők maguk a bemeztkezéséi formát, a felnött-keresztiséget gyakorolják).

3. Hiányolják a vagyonszűkösséget.

4. Feleslegesnek tartják a speciális vallásos szakképzettséget. („A vallás nem tudás, hanem áhitat, alázat és jóság” – vallják.)

5. Igazán keresztyénnek a lelki katasztrófát átélt típust tekintik. A személyes megtapasztalás megtérésük alapjául szolgál.

6. Szerintük a nagyegyházak nem hangsúlyozzák eléggé a Biblia egyes részeinek eschatologikus várakozásait.

7. Szigorúbb fegyelmet tartanak soraikban, mint a világgal megalkuvó protestánsok.

Napjainkban a kiségyházi közösségekbe vonzó tényezők pedig – az imént felsorolt kifogások mellett – a következők:

1. Intenzívebb hitélet igénye. (A „bibliások” név éppen ezért ragadt rájuk még a század elején, mivel a bibliai szövegismeretük jóval meghaladja bármelyik vallási közösség szintjét. Szinte minden cselekedetüket, gondolataik igazságát bibliai idézetekkel támasztják alá.)

2. Az emocionalitás iránti jóval erősebb vágy.

3. Karizmatikus képességek megélése. (Pl. a nyelveken-szólást gondolataik, indulataik kifejezésére a legtöbb szabadegyházi kisközösségben alkalmazzák.)

4. Kislétszámú csoportban levés lehetősége. (50-100 ember még tudja egymást vállalni, de több nem. Így válik érthetővé, hogy a szektásodási folyamat nem állt meg: a kiscsoportok egy-egy új vezető, szervező vagy karizmatikus egyéniség körül csoportosulva újabb közösség magjai lehetnek.)

5. A mélyrétegből érkezőkkel nem tud mit kezdeni a nagyegyház, míg a kiségyház a perifériára kerültek számára is megteremti a közösségben élés lehetőségét.

Az 1986-os adatok (SZET) szerint a budapesti szabadegyházi kisközösségek kb. 150000 embert tartottak számon. Joggal többre kell azonban becsülnünk ezt a létszámot, mivel a bemerítkezett felnőtteken kívül családtagjaik is ide fognak csatlakozni. A még be nem merítkezettek és

„keresők” száma is igen jelentős. De nem a számbeli, hanem a társadalmi szereposztásból vállalt tevékenység teszi őket igazán jelentőssé. Ezek közül legfontosabb az említett mélyrétegből érkezők vállalása (deviánsok, állami gondozottak, cigányok, elhagyottak; sőt, nagy létszámban mozgássérültek. Erősen romló szociális helyzetünk még előreláthatólag igen sokáig biztosít utánpótlást a kisegyházak közösségeibe. Bár nehéz függetleníteni magam a látottak érzelmi hatásától, nézzük objektív felsorolásban mit közvetít a mélyrétegből érkezőknek a szabadegyházi kisközösség bármelyike.

1. A face to face csoportozás lehetőségét
2. Értékrendet
3. Viselkedési mintát ad
4. Családot pótol
5. A szabadidő hasznos eltöltését
6. Minden egyes tagjának értelmes feladatot. Láncszerepben egymásba kapaszkodva Istent hozzák emberközelbe.

Szubjektív zárszó

Századunk tragikus módon él vissza az érzelmekkel. Az utolsó 45 év materialista nevelésének következménye a féktelen egoizmusban és a mának élésben érezhető leginkább. A világvárossá dagasztott fővárosunk betegségeit mindössze néhány ezer ember siet önfeláldozó munkával orvosolni, holott mindenkinek a kötelessége lenne melegséget, szeretetet sugározni.

Teljesen szükségtelennek tartom a vallási kisközösségek jövőjéről meditatálni. A kisegyházak képviselői itt és most teszik amit tenniük kell, önként, belső parancsra. Amíg lesznek szükségét szenvedők, bizton számíthatunk rájuk. Az lenne a megnyugtató, ha csodával határos, áldásos tevékenységük nem tömegeknek, hanem csak elvétve néhány különecne lenne létszükséglet.

Arra már gondolni sem merek, hogy a nagyegyházak visszahódítanák leszakadt részeit...

ULRICH RAUSCH

1965-ben született, egyetemi hallgató a bécsi és a frankfurti egyetem katolikus teológiai szakán.

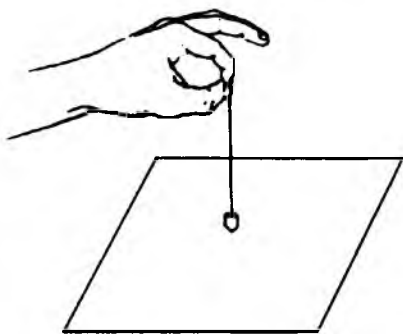
Szellemidézés Okkultizmus és sátánizmus a fiatalok körében

A Kelet és Nyugat közötti határok fölnyitása után egy olyan jelenség ütötte fel a fejét, melyet ebben a formájában korábban még nem lehetett tapasztalni: a fiatalok körében rohamosan terjedt az okkult praktikák iránti érdeklődés. Ez immár arra készíti a keresztényeket, hogy olyan válaszokat fogalmazzanak meg és olyan magatartásformákat alakítsanak ki, melyek megfelelő reakciót jelentenek az okkultizmussal szemben. Írásomban az okkultizmus jelenségét igyekszem megvilágítani, valamint szeretném fölmutatni azokat a viszonyulási módokat, melyek a szóban forgó jelenség mögött rejlenek. Csak a fiatalok körében hódító okkultizmussal foglalkozom, noha jól ismert, hogy a jelenség terjedése legalább ilyen mértékben tapasztalható a felnőtt társadalomban is.

I. Mi az okkultizmus?

Számos különböző fogalmat hoznak kapcsolatba az okkultizmussal. Maga a kifejezés 'okkultizmus' újlatin szóalkotás, melynek eredete az 'okkultus' = titkos, rejtett. Eredetileg (a 19. században) e kifejezés a gyűjtőfogalma volt azoknak a rendkívüli jelenségeknek, melyeket nem vagy egyelőre még nem tudtak megvilágítani az akkoriban ismert természettudományos ismeretekkel. A magyarázat lehetőségei számítottak „rejtettnek”. Idővel azonban megváltozott a szó jelentése, s ma már nem a paranormális je-

lenségek előítéletmentes leírása az okkultizmus tárgya¹, hanem világnézeti, majd hogyanem vallási tanításnak tekinthető: mindazt, amit nem lehet megmagyarázni a természeti törvényekkel, egy rendkívül finom anyagú szellemi világnak tulajdonítják. A spiritiszta okkultizmus a „szellemeket” teszi felelőssé azért, ha az asztalon megmozdul a pohár, ha egy jóslat beválik, vagy ha a hangszalagról „túlvilági hangok” szűrődnek át. A szellemek működésének részben tudományos köntösbe öltöztetett magyarázatára tett kísérletek persze ne tévesszenek meg senkit: valóban egy világnézet igazolásáról van szó. Míg egykor, a történelmi okkultizmusban kizárólag ezoterikus képzés, „beavatás” révén lehetett elnyerni a különböző praktikák alkalmazásának ismeretét, azaz a tanítványt egy mester vezette be hosszú évek alatt, fokozatosan a gyakorlatokba és tanokba, addig manapság fáradság nélkül minden részlet elsajátítható könyvekből és folyóiratokból. Az okkultizmus „publikussá válásának” következményei két területen állapíthatók meg: egyfelől a praktikák többé már nem kötődnek egy-egy meghatározott ezotérikus csoporthoz, hanem a megfelelő irodalom segítségével bárki megvalósíthat a konyhaasztalon is elvégezhető okkult gyakorlatokat, másfelől pedig bárki könnyűszerrel kipróbálhatja mindazt, ami fölcsigázta érdeklődését. Ennek folytán időközben a fiatalok is foglalkozni kezdtek az okkultizmussal, és sokuk valamint a felnőttek számára amolyan szabadidő foglalatossággá vált, amelyet bármikor fölcserélhetnek más tevékenységekre. Ezáltal az okkultizmus igen nagy mértékben elterjedt az utóbbi 15 évben, s új minőséggel gazdagodott.

1 Ez a tudományos parapszichológia föladata.

A sátánizmus gyökereit ma már nem lehet pontosan föltárni. Az első rendelkezésünkre álló források a 17. századból származnak. XIV. Lajos udvarában több bírósági eljárást folytattak le ördögnek bemutatott misék ügyében. Ebben az ördöggkultuszban a katolikus istentisztelet rítusát alkalmazták blaszfémikus és perverz módon, szexuális-mágikus elemekkel vegyítve. A cél az volt, hogy így módon a mise résztvevőinek szolgálatára kényszerítsék a sá-tánt. A sátánizmusnak ez a válfaja nem gondolható el a katolikus egyház nélkül.

Ezzel ellentétben a 20. századi sátánizmust önálló, panteista vallásként foghatjuk föl. Megalapítója az angol Aleister Crowley (1875-1947), aki kidolgozta az új vallás gnosztikus tanítását.²

Itt már nem kontrasztvallásról van szó, ami valamely létező vallás ellentéte kíván lenni, hanem egy olyan panteisztikus kísérletről, melynek célja az ember egyesítése a kozmosz őserőivel, mágikus gyakorlatok révén.

Ez a sátánizmus manapság igen csekély mértékben terjedt el. Ami napjainkban közismert, és újságok szalagcímeivel látványosan terjed, az nem más, mint egyfajta tiltakozás, amely azzal igyekszik provokálni a társadalmat, hogy sátánizmusnak mondja magát. Azért, hogy minden más várakozástól elhatárolódhas-sék, olyan nevet és megjelenésformát választ magá-nak, amely megütközést kelt.

II. Okkult jelenségek

Ha közelebbről vesszük szemügyre az okkultizmust, észrevehetjük, hogy manapság egészen különböző praktikák és jelenségek sokaságával van dolgunk. A jobb áttekintés végett különbségtételre van szükség. A sokrétű okkult jelenségeket három nagy csoportra oszthatjuk. A *médiummal kapcsolatos jelenségek* esetében, olyan ese-

2 Vö. a téma egészéhez: Bernhard Wenisch: Satanismus. Mainz/Stuttgart, 1988.

ményekről van szó, amelyek egy megfelelő képességekkel rendelkező személy közvetítésével következnek be. A médium a szakember, a többiek pusztán megfigyelők. Az *élményszerű jelenségek* esetében nincs szükség efféle szakértőre. Ilyenkor valamely kisebb csoport vagy egy-egy ember kísérel meg okkult gyakorlatok segítségével kapcsolatba lépni a szellemekkel, hogy megtudjon valamit a jövőjéről, avagy választ kapjon életének egyik-másik lényeges kérdésére. Ezzel szemben a *rituális/kultikus cselekvések* valamely világnézeti meggyőződés kifejezői, amelyek az imádás, a szellemidézés valamint a beavatás jellegzetességével rendelkeznek. E rítusok többnyire a történelmi megalapozottság igényével lépnek föl.³

Már ez a hármas fölosztás is jól mutatja, hogy differenciált módon kell értékelni az okkultizmust. Míg a médiummal kapcsolatos jelenségeknél a látszólag megmagyarázhatatlan történések megvilágítása áll a középpontban, addig a rítusok esetében valamely más, illetve eltérő logikájú világnézettel való szembehelyezkedésen van a hangsúly, végül az élményszerű jelenségeknél az élet lényegi problémáinak kezelését, s megoldását kínálja az okkultizmus.

III. Magyarázat

Az okkultisták beszámolóiból világosan kivehető, hogy valamilyen különleges élményben van részük. Főként az élményszerű és a médiumok által közvetített jelenségeknél jelentkezik a kérdés: „hogyan történhet ilyesmi?” E kérdésre többnyire amolyan technikai választ várnak, amely természettudományos kategóriák segítségével igyekszik kikutatni a különös, szokatlan jelenség okait. E tekintetben három szempontot ajánlatos figyelembe venni a magyarázatokhoz.

3 Megjegyzendő, hogy ez az igény alaptalan. Az esetek nagy részében költött, vagy kölcsönzött és új elemekkel bővített rítusokról van szó, melyek semmilyen, vagy csupán elenyésző mértékű történelmi alappal rendelkeznek.

a. *Spontán vagy kívülről irányított képzelődés.* A pszichológiából ismert, hogy az emberi érzékelési-észlelési rendszer könnyen megtéveszthető. Főként az okkult jelenségek esetében az első szükséges lépés az, hogy megvizsgáljuk, vajon megegyezik-e az esemény leírása magával az eseménnyel. Az érzékszervi észlelést némelykor maguk az érzékelő szervek „manipulálhatják” olyképpen, hogy az ember olyan dolgokat észlel, melyek valójában akkor és ott nem is léteznek.

Ezután meg kell vizsgálni, vajon nem valami külső megtévesztő hatás váltja-e ki az érzékelést. Kivált a médiumok igyekeznek trükkök segítségével előidézni látszólag szokatlan eseményeket. A tudományosan megvizsgált esetekben nagy számú csalásra derült fény.⁴

Többnyire olyan rafinált trükköket alkalmaznak, hogy első pillantásra nem ismerhető fel a csalás. Ezen a területen ismert név Uri Geller, aki mechanikus úton hajlított meg villákat, de úgy színlelte, mintha „gondolatátvitellel” tette volna, valamint Nina Kulagina, aki a testén elrejtett mágnes segítségével egy iránytűt mozgatott, s szintén azt a benyomást keltette, mintha természetfölötti jelenségről lenne szó. Ha a spontán vagy kívülről irányított képzelődés kizárható, akkor további vizsgálatnak kell alávetni az okkult jelenséget.

b. *Pszichikus folyamatok.* A bonyolult fölépítésű emberi test számos mechanizmussal rendelkezik, melyek egyfelől még teljes mértékben ismeretlenek, másfelől éppen ezért működésük eredménye kiváltképpen alkalmas arra, hogy szellemekkel hozzák összefüggésbe.

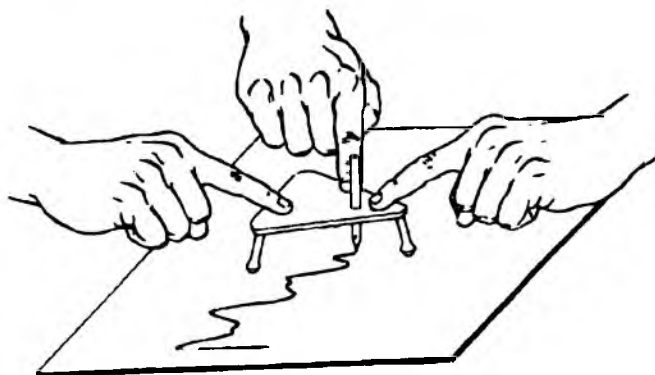
Fiatalok számolnak be arról, hogy az okkult szeánszon, bár senki meg sem érintette, egyértelműen mozgott a pohár egyik betűről a másikra, így diktálván le a „túlvilágról” származó üzenetet. Az érzékcsalódás valamint a csalás kizárt, mondják, ezért a szellemeknek tulajdonítják a pohár mozgatását. E fiatalok számára két kérdés fogalmazódik meg: a) miként lehetséges, hogy egy pohár ide-

4 Vö. ehhez: Prokop/Wiemmer: Der moderne Okkultismus. New York/Stuttgart, 1987.

oda mozog az asztalon, holott mindenki csak leheletfinoman érintette meg a lefordított poharat; b) honnan erednek az értelmes kijelentések, melyeket a pohár a betűkön ide-oda mozogva leír? Azokat a jelenségeket, melyeket olyan okkult praktikáknál tapasztalni, mint például az inga, az üveg pohár, a lábaival kopogó asztal vagy a „varázsvessző” mozgása, az úgynevezett pszichomotorikus automatizmusokkal magyarázzák. Az ember nem képes abszolút nyugalomban és mozdulatlanságban tartani egy tárgyat, mert testének izomzata állandóan, ám észrevétlenül vibrál. Az okkult szerkezetek instabil rendszerek, melyek különösen érzékenyek az izomzat e finom mozgására. Ehhez járul még, hogy a voltaképpen természetellenes kéztartás erősen megnehezíti az inga, a tálca vagy a pohár nyugalomban tartását. Ez a motorikus energiaátvitel a psziché segítségével irányítható. Egy inga, melyet a mutató- és a hüvelykujjunkkal tartunk, némi koncentráció után olyan lengőmozgásba kezd, melyet csupán a gondolatainkban képzelünk el. Ugyancsak lehetséges megfelelő gondolatok által körmozgást előidézni egyensúlyi nyugalmi helyzetből. E tudatos irányítás mellett arra is lehetőség van, hogy kimondatlan vágyak, remények és szorongások határozzák meg a tárgy mozgásának irányát. Egy fiatalember papírlapra följegyzi azokat a foglalkozásokat, melyek közül választani szeretne. Ezután az ingára bizza annak eldöntését, hogy melyik szakmát tanulja. Az inga az egyik, általa titkon vágyott foglalkozásnál áll meg, s ezzel megerősíti reménységét. Maga a fiatalember azonban olyan jelet lát ebben, mely a „túlvilágról” érkezett. Ezeknél az eseteknél nem az a lényeges mozzanat, hogy az ember öntudatlanul befolyásolja az inga mozgását, hanem az, hogy a tudatalatti hatást gyakorol a fizikai jelenségre. Mivel az „üzenetek” gyakran egybeesnek a várakozásokkal illetve szorongásokkal, ezért különösképpen szellemszerű benyomást keltenek.

Igen meglepő az, amikor a jövővel kapcsolatos kijelentések valóban beigazolódnak. Mivel ezek az üzenetek, úgy mond, aligha származhatnak a tudatalattiból, sokan úgy vélik, legalábbis ezekben az esetekben, csakugyan szelle-

mek tevékenységéről van szó, akik bepillanthatnak a jövőbe. Akik így vélekednek, elfelejtik, hogy a jóslásoknak csupán 50 %-a bizonyul igaznak, s a jóslások valamint a megjósolt események eleve olyan tág értelmezési lehetőséggel rendelkeznek, hogy a bekövetkező valósággal való egyezést legtöbbször maga az érdekelt hozza létre. Ezeknél az eseteknél más lelki mechanizmusok kínálnak természetes magyarázatot (pl. önmagát megvalósító próféta-lás...). Minden egyes esetben meg kell vizsgálni a természetes magyarázat lehetőségét, még mielőtt a szellemeket neveznék ki a jelenségek okozóinak.

c. Parapszichológiai magyarázatok. Legvégül a magyarázat keresésének harmadik lépésében számolnunk kell még olyan csekély számú effektussal, melyek paranormálisak, azaz nem esnek a megismerésünk által föltárt törvényszerűségek érvényességi körébe. Ezek olyan jelenségek, melyek esetében kizárható a bizonyosan ismert trükkök alkalmazása illetve a pszichikai okság. Az okkult jelenségek e maradék hányadának kutatását a tudományos parapszichológia kísérli meg a pszichológia és a fizika módszereivel, ellenőrzött kísérletek formájában. A legújabb ismeretek⁵ azt mutatják, hogy a kvantummechanika

5 Vö. ehhez: Walter v. Lucadou: *Psyche und Chaos – Neue Ergebnisse der Psychokineseforschung*. 1989, Freiburg i. Brsg.

fölfedezései új értelmezési lehetőségeket kínálnak („alokális korrelációk”). A kvantumfizikából ismerjük annak lehetőségét, hogy két rendszer kölcsönösen befolyásolja egymást anélkül, hogy ennek bármiféle „fizikai nyomát” figyelhetnénk meg. Jelenleg bizonyítékok után kutatnak a makrovilágban tapasztalható jelcsere számára. Azt vizsgálják, hogy miként képesek emberek véletlengenerátorokat befolyásolni.

Mindaddig, amíg valaki nem vizsgálta végig a magyarázat lehetőségének most fölvázolt három lépését, értelmetlen spekulációkba bocsátkoznia a szellemekkel kapcsolatban. Mint már utaltunk rá, úgyszólván minden médiummal kapcsolatos valamint élményszerű jelenség esetében elegendő ok áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy kizárjuk a szellemek közreműködését a szóban forgó események magyarázatánál.

IV. A motiváció elemzése

Sok ember számára érthetetlen a fiatalok föltünő érdeklődése az okkultizmus iránt. Úgy vélik, hogy a szellemek iránti érdeklődés valójában az uralkodó vallással szembeni alternatíva keresése, illetve tudatos elhatárolódással valamely új, a kereszténységtől különböző vallás kialakítása. A motivációk behatóbb vizsgálata azonban azt fogja mutatni, hogy a szellemhit, csak az esetek elenyésző kisebbségében jelent alternatív, vagy tiltakozásból fakadó vallásosságot.

Azok a motívumok, melyek arra ösztönzik az embereket, hogy az okkultizmussal foglalkozzanak, két nagy csoportba sorolhatók. A *kiváltó motívumok* azt írják le, miért kelti föl az emberek kíváncsiságát az okkultizmus („mi vált ki valakiből vonzódást az okkultizmus iránt?”), ezzel szemben a *stabilizáló motívumok* arra adnak magyarázatot, hogy miért foglalkozik valaki tartósan és behatóan az okkultizmussal („mi hoz létre és alapoz meg tartós kapcsolatot a 'szellemekkel'?”).

A pszichológiai vizsgálatok azt mutatják, hogy a fiatalok csupán rövid ideig foglalkoznak az okkultizmussal, s érdeklődésük nem haladja meg a kiváltó motívumok szá-

kaszát. Számukra nem valamiféle „ellenvallás” az okkultizmus, hanem a *szabadidő eltöltése* számtalan kísérletének egyike. Azt persze szem előtt kell tartani, hogy az okkultizmus igen olcsó időtöltés, vagyis egy láncon, egy gyűrűn és néhány papírlapon kívül semmi másra nincs szükség ahhoz, hogy bárki párbeszédbe léphessen a „szellemekkel”. Mi több, az efféle beszélgetés nem csupán olcsó, hanem izgalommal és rendkívüli élményekkel is kecsegtet. A legtöbb okkult praktikát kisebb csoportokban gyakorolják, úgyhogy némelyek számára valójában a *közösségi élmény* áll a középpontban. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az okkultizmus pillanatnyilag széleskörben fölkapott téma, s illik tájékozottnak lenni vagy éppen saját tapasztalattal rendelkezni ezen a területen.

Hosszabb ideig akkor foglalkozik valaki az okkultizmussal, ha az okkult élmények közben olyan tapasztalatokra tett szert, melyek *pótolják addigi életvitelének elszenvedett hiányait*. Így például alkalmanként asszonyok próbálkoznak azzal, hogy házastársuk halála után hangszalagok és magnó segítségével kapcsolatba lépjenek a túlvilágon tartózkodó férjükkel. Számukra egyfajta gyászmunkának számít az okkultizmus, mivel ezen a módon továbbra is kapcsolatban maradhatnak a szeretett személlyel. Ez esetben már nem egyszeri élményről van szó, hanem újra és újra alkalmazzák a megfelelő praktikát, hogy gyászukat leküzdjék. Egyik másik stabilizáló motívum a *biztonság igénye*. Sok ember kaotikusnak, rendezetlennek és átláthatatlannak érzi a modern életet. Minden erejével olyan tanácsadó után kutat, aki képes átlátni a zűrzavart, és megbízható tanácsokat nyújt, miáltal gondoskodik az emberi élet biztonságáról. A „szellemek” pedig fölöttébb alkalmasnak látszanak az efféle biztonságigény kielégítésére. További stabilizáló motívumok még: a szorongás leküzdésének igénye, a kisebbségi érzés kompenzációja, a felelősségtől való menekülés, valamint a megfogyatkozott értelmesség pótlása.

A pasztorációs munka számára lényeges a kiváltó és a stabilizáló motívumok elkülönítése egymástól, s annak alapos vizsgálata, hogy adott esetben miért foglalkozik valaki tartósan az okkultizmussal. Csak ezek ismeretében lehet kifejleszteni a célravezető stratégiákat.

V. A kereszténység – maga is okkult világnézet?

Az egyik német püspök egy pásztorlevelében, melyet a fiatalokhoz intézett, azt írja, hogy a keresztényeknek nincs szükségük az okkultizmusra, mivel elegendő „okkult tartalom” található a keresztény hitben, kivált pedig a húsvéti ünnepkör liturgiájában. Sok keresztény meggyőződéssel vallja, hogy a kereszténység bizonyos rokon vonásokat mutat egy okkult világnézettel, mivel maga is ismeri a szellemek és démonok világát. Sőt úgy látják, hogy maga az Újszövetség igazolja e föltételezésüket, mivel ott Jézus kifejezetten démonokkal, szellemekkel és angyalokkal folytat küzdelmet. Számukra a hit lényeges alkotóelemének számítanak a szellemek⁶, s a szellemekkel, angyalokkal kapcsolatos tanítást igyekeznek is megvédeni minden relativizálással és minden hitelenséggel szemben.

Ezen értelmezés ellenében le kell szögezni, hogy a keresztény hit középpontjában Isten áll, mégpedig az emberekhez fűződő viszonyában. A hit Isten és az ember(ek) viszonyának leírása, mely felelet Isten elhangzott hívására. *Ebben az értelemben* a keresztény nem hisz⁷ a szellemekben, démonokban és az angyalokban. A keresztény hit számára az okkult jelenségek, legyenek azok bármilyen magukkal ragadóak, nem bizonyítanak semmit az isteni valósággal kapcsolatban. A keresztény vallás középpontjában az a hit áll, hogy Isten már hosszú ideje szavakban és jelekben szoros kapcsolatot alakított ki velünk, emberekkel⁸, s mi immár a vele való közösségben valósíthatjuk meg életünket és halálunkat. Ezért tehát reménytelenül kudarcra van ítélve minden kísérlet, melynek célja, hogy okkult technikákkal múlja felül a hit autentikus tartalmát.

6 A katolikus egyházon belül például az Opus Angelorum (németül: Engelwerk) terjedt el, melynek alapja fundamentalisztikus, okkult hit.

7 Az okkultista megkísérli „vizsgálódásokkal” igazolni meggyőződését.

8 Így kell értenünk Jézus találkozásait is a „szellemekkel”. Jézus célja az, hogy kiüzze belőlünk a szellemhitet, s világossá tegye, hogy életünk egésze Isten oltalmazó kezében van. A szellemhit voltaképpen babona.

VI. Teendők

Az okkultizmusra adott válaszok különbözőek. Az egyik szélsőséges megoldás szerint egyszerűen tudomást sem kellene venni az okkultizmusról, míg a másik véglet a sá-tán személyes tevékenységét gyanítja az okkult praktikák háttérében. Természetesen ki-ki az okkultizmus lényegé-nek mibenlétére adott válaszából alakítja ki az általa megfelelőnek ítélt pasztorációs eljárást. Véleményünk sze-rint a lelkipásztori munka lehetőségeinek a motívációk elemzésén kell alapulniuk.

A legtöbb fiatal nem lép túl az okkultizmussal való ismerkedés fázisán. Számukra az a döntő motívum, hogy saját életüket, s az őket körülvevő világot szürkének és egyhangúnak találják. A munkán, az iskolán és a családon kívül semmi olyasmi nem történik velük, amit valóban vonzónak éreznének. A keresztény közösség számára ez azt jelenti, hogy élményekben gazdag kultúrát kell kialakítaniuk illetve lehetővé tenniük. Ha kritikusan vesszük szemügyre a keresztények életének mindennapjait, számtalan olyan hiányosságot tapasztalhatunk, melyet sokan az okkultizmussal igyekeznek pótolni, holott voltaképpen autentikus keresztény megoldások is rendelkezésre állnának. Sokak számára az értelmesség és az értelmes célok kutatását jelenti az okkultizmus, mely azzal kecsegtet, hogy irányt szab az egyén saját életének. Fontos szerepet játszik, különösen a fiatal okkultisták között, a provokáció. Cselekedeteikkel és külső megjelenésükkel megütközést akarnak kelteni másokban, s egyszersmind tiltakozásukat fejezik ki a fönálló társadalmi normákkal és viselkedési formákkal szemben. Ennélfogva a heavy-metal zene, sátánista szövegekkel, nem valamiféle „hitvallás”, hanem a fiatalok érzéseit fejezi ki, azt, ahogyan világukat manapság megélik: sátáninak érznek egy olyan világot, ahol a pénz, a hatalom és a leplezetlen erőszak uralkodik, s mi mindannyian „szélesebesen robogunk a pokol felé”⁹.

A keresztény hit tudván tud ezekről a kérdésekről, melyek a fiatalokat foglalkoztatják, s képes választ, segítséget nyújtani számukra. A pasztorációs eredmény eléréséhez bizonyosan az szükséges, hogy a keresztények erőszakmentesen, hitelesen és a krisztusi életperspektívákat kibontakoztatva éljenek. Csak ekkor válik az okkultisták számára érzékelhetővé, hogy a keresztény ember olyan szilárd alapra építheti reményét, s olyan biztos minta szerint alakíthatja ki életét, mely meghalad minden okkult praktika kínálta csalóka álmot.

(ford. Gáspár Csaba László)

9 Highway to Hell – az ismert angol heavy-metal sláger címe.

ÉLIÁS JÓZSEF

Ami megvan és mégincs meg

Az alkotók és kezdeményezők többsége nem sejtí, hogy amit alkot, kezdeményez, nagyobb jelentőségű, mint amilyenek ő vagy a kor embere vélte és véli. Valószínű, Nathan Söderblom érsek sem sejtette, hogy a keresztyén felekezetek egységre-ébredése és mozgalmi kezdeményezése nagyobb horderejű lépés, mint aminek szánta. Kortársai sem ismerték fel, hogy az ökumené koncepciója – szellem-történeti szempontból – egy világméretű tendencia-párhuzamos egyik vonulata.

Helyesebben: Folytatásos belépés annak a tendencia-párhuzamosnak az egyik vonulatába, amely „Éden után” fut végig a világtörténelmen. A párhuzamos általam negatívnak minősített vonulata töretlen, a pozitív vonulat folyamatossága már nem ilyen töretlen az embervilágban: Van úgy, hogy „lemarad” a negatívhoz képest és várva várja azt az impulzust, azt az alkalmat az impulzív lépésre, amely a várva várt folytatását biztosítja. Ilyen impulzív belépés volt Söderblom kezdeményezése. Igaz, hogy a belépés célja – a kezdeményező részéről – csupán a különböző keresztyén felekezetek szellemi, hitbeli felismerésből fakadó közelítése, majd egységesülése volt, mégis: a kezdeményezés az egyházléten túlra mutató, világdimenziójú tartalmisággal bírt. Az is igaz, hogy e század úgy suhant és suhan el mellette, mintha nem világméretű kihívás, hanem csak vallási ébredtetés volna.

Tanulmányom megszabott terjedelme vázlatos ismeretetést enged meg csupán arról, hogy az Isten és ember, ember és ember viszonyulás miként jelezhető. A bibliai görög nyelv két szavának az értelmezésével kezdem. Ez a két szó a „filosz” és az „agapé”. A Bibliában e két szó használata nem mondható mereven következetesnek, de a tartalmuk stabil. A fordítók – általában – mind a két szót „szeretet”-nek fordítják, holott minőségbeli, tartalmi kü-

lönbség van e kettő között. Megtehetném, hogy a filozófus kedvelésnek fordítsam az agapé szeretet-jelentéséhez képest, de ezzel alig jelezhetném a kettő közötti jelentéskülönbséget. Ezért inkább a tartalmi elemzést részesítem előnyben.

A filozófus azt a tartós vagy alkalmi vonzódást jelenti, ami a vérségi, sorsközösségi, izlésbeli, érdekeltségi alapon összetartozók indulatisága. A filozófusnak van egészen magasrendű formája (ilyen a szülői, a gyermeki, a rokoni, a törzsi, a nemzeti, a baráti szeretet, a haza szeretete), de egészen lent, az állatvilágban is érvényesül s alkalmi vagy állandó összetartozást biztosít. Az állati filozófus öröklött ösztönösség, az emberi filozófusban is nagy szerepe van az ösztönösségnek, de olyan többlet járul hozzá, ami az emberlét többlete az állatléhoz képest. A filozófus sajátossága még a kizárólagosság is, vagyis az a természete, hogy a vonzódás a vonzottakat spontán módon bizonyos keretbe zárja, a többieket pedig ebből kizárja. Ilyen keret a család, a rokonság, a törzs, a céh, a nemzet stb. Ennél fontosabb és súlyosabb, hogy a filozófus kénytelenek vagyunk két jelzővel megkülönböztetni, mert van normális filozófus és van beteges, patológikus filozófus.

A patológikus filozófus nem más, mint a narcizmus kollektív formája. A pszichiátria ezt a betegséget a görög mitológia Narkisszosz nevű férfialakjáról nevezte el. Narkisszosz a tó víztükre fölé hajolt, sajátmagát látta meg benne s olyan gyönyörűnek találta önképét, hogy halálos szerelemre gyulladt önmaga iránt. Ettől kezdve mindenben és mindekiben önmagát keresi, s akiben mást talál, gyűlöli, feleslegesnek és megsemmisítendőnek ítéli. A különböző és a különbözőség a narcisztikus embert irritálja, az ilyet leértékeli vagy egyenesen értéktelennek tartja; azt viszont, aki teljesen ugyanaz és ugyanolyan túlértékeli, kultikusan rajong érte, glorifikálja. E patológiában a filozófus túllép természetes, Istentől teremtett határán, túlteng, s ha közösség (család, nép, törzs, nemzet, vallási felekezet) esik ebbe a betegségbe, az örületnek az a fajtája tör ki rajta, amely racionalitásának, képességeinek egy részlegét ugyan épen hagyja, ellenben megfertőzi ér-

zelemvilágát s eltorzítja személyiségét (mivel nemcsak énszemélyiség van, hanem a nép-személyiség is „alkatrésze” a népi, nemzeti identitásnak). A patológikus filosz teremti meg a népi és az eszmei sovinizmust. A népi sovinizmus a genetikai „teljesen ugyanaz”-ra épít vérségi-sorsközösségi alapon: légy teljesen ugyanaz, származz teljesen ugyanonnan, mint én. Az eszmei sovinizmus posztulátuma: gondolkozz ugyanúgy, dönts ugyanúgy, higgy ugyanúgy, rendezkedj be ugyanúgy, mint én. A genetikai sovinizmus determináltság, determinált materializmus, mert az ember személyiségi döntés-lehetőségét semmibe veszi.

Az agapé teremtést megelőző kategória, mert a teremtés célja. Isten azért teremtette meg a kozmoszt, hogy egy Tőle különböző létvalóságban is megvalósítsa Személyiségének a lényegét, az agapét, a Tőle különbözőnek a szeretetét. Ennek a célnak a valósulása az Ő „fényessége” („doxa”); minél teljesebben valósul meg, annál nagyobb, ragyogóbb az Ő dicsősége. Van isteni és van emberi agapé. Mivel Isten a Maga személyiségének a részesültjévé tette meg az embert (ezért ember), az agapéjából is adott neki. Az isteni agapé azt a szeretetet jelenti, amely a pozitív értéket hordozó különbözőt veszi célba. Az emberi agapé nem azért szereti a Tőle különbözőt, mert különböző, hanem annak ellenére szereti, hogy egészen más, hogy különböző. Az emberi agapé és a normális filosz között nincs ellentét, hiszen az agapé a filoszt is magában hordozza, az összetartozás vonzását emberi szintről isteni szintre emeli: Az emberi agapé érinti az összetartozókat, az egymáshoz hasonlókat és a különbözőket. Kizárja, hogy a család, a nép szeretetét és a különböző tolerálását és szeretetét egymással szemben ki lehessen játszani, vagy egymás ellen lehessen fordítani (az agapé-meghatározás Bibliái locus classicusa az 1Kor 13).

A XVI., XVII. század magyar bibliafordítóinak telitalálata az agapé görög szónak a magyar szeretet-szóval eszközölt visszaadása. A „szer”-szóból indultak ki. E szócska ma már nem használatos nyelvünkben, de maradványai megvannak. Valamikor azt a fogalmat tartalmazta, amit

ma már csak körülírni lehet: az életességbe tagolt, életfeltételt biztosító és életet fakasztó rend fogalmát. A „rend”-szó ma önmagában azt jelenti, hogy minden, mindenki a helyén van és egy jelenség vagy folyamat a természetének megfelelően megy végbe és történik. A „szer”-szó viszont azt a rendet jelenti, amely életből fakadó és életet szolgál. Modern hasonlattal élve: egy szabályosan felgöngyölt és az üzlet megfelelő polcára helyezett villanyvezeték a rend, de ha a szakember a vezeték egyik végét a szobában lévő, égővel ellátott lámpába köti, a másik végét beiktatja (betagolja) az áramforrásba, a szer valósul meg: az égő fényt áraszt. Nemhiába hívjuk a szakembert szerelőnek és munkaeszközét szerszámnak. Arról az emberről, akinek az értelme felett az ösztöne az úr, megállapítjuk, hogy szertelen. Az életet szolgáló munkagépeit, tárgyait az eső elől a jó gazda fedett fészerbe gyűjti. Hasonlóan jár el a gimnázium fizika tanára is: a kísérleti anyagát szertárban őrzi. A mennyei életet közvetítő liturgikus cselekmény szertartás. Amikor az ősmagyarország vezetői életfontosságú kérdésben akartak egységre jutni, szert hívtak egybe: ezt örökíti meg Pusztaszer neve. A nagy protestáns és katolikus bibliafordítók a szer névszót igésítették, mondván: aki szert gyakorol, az (egyesszám harmadik személyben) szeret. Ennek az igének lett a névszói (főnévi) alakja a – szeretet. Az „agapé” magyarul: szeretet, vagyis az a másik ember (nép, törzs, nemzet) iránt való jóakarát-gyakorlás, amely a hozzánk tartozó, hozzánk hasonló és a hozzánk nem tartozó, tőlünk különböző felé egyaránt irányul (nem személyválogató). Megvan benne a normális filosz és az egészen más felé nyitottság együttese.

Az isteni agapé és az emberi agapé kiteljesedése a téridőiségben az ésszel nem követhető, fel nem mérhető, „megokolhatatlan” öröm, mert van különböző, akitől és amitől boldogok lehetünk. A patológikus filosz kiteljesedése, túltengése az az indulat, amely a különbözőnek a léte ellen irányul, megsemmisíteni, semmivé tenni, elpusztítani akarja azt.

1. Praxis-ökumené

Jézus a főpapi imában személyekért könyörög. Monda-
tai közt fordulósó az „akik”. Lett légyenek akárkik – né-
piségük, felekezetük, társadalmi pozíciójuk, kulturális ha-
gyományaik, lételözményük szerint –, egyek legyenek,
egyekké váljanak hit által. Nem kell ilyen vagy olyan tes-
tülethez tartozniok, de ha tartoznak sem baj, hiszen nem
az odatartozás vagy az oda-nem-tartozás, hanem egyedül
és kizárólag (bezárólag) a Krisztus-hit (Logosz-hit) hozza
létre az egységüket. Aki más feltételt is szab, nem hisz a
Krisztus-teremtette egységben s valami kopár vagy cifra
pótlékkal akarja helyettesíteni. A hívök – éppen mert
azok – összejönnek, hogy Krisztus Szavát együtt hallgas-
sák, együtt részesüljenek a Szentlélek által Krisztus aján-
dékaiban, a „müsztériönokban”; (a görög szó hibás latin
fordítása a „sacramentum”; ebből lett a katolikus szakra-
mentum, a protestáns sákrámentum, a magyar „szent-
ség”; a „müsztériön” = titok, titok-közlés, titokban-részesí-
tés). Krisztus gyülekezete az ígélet szerint kapott meny-
nyei eröt és indítást viszi be a világba. Egyensúlyt, elinté-
zettséget, békét és életés rendhatást (agapét) visz magá-
val. Mert a gyülekezet az életés rendnek (az agapénak) a
közössége: Benne senki sincs a másiknak alárendelve (Mk
9,33-37), de mert a közösség tagjai olyan emberek, akikre
Uruk emberentüli feladatokat ró, emberentüli képessé-
gekkel, káriszmákkal ruházza fel öket. E káriszmák sze-
rint – ahogy Pál apostol leírja¹ – van, akinek igehirdetés-
re, vagy tanításra, vagy gyógyításra, vagy a gyülekezet
összejöveteleinek vezetésére (a megszólalások sorrendjé-
nek irányítására, a helyiség tisztántartására, félreértések
feloldó tisztázására), a gyengék és betegek gondozására
adott a Szentlélek képességet (képességeket). Mivel aján-
latos volt a földrajzilag távol (bár a környéken levő) gyüle-
kezetekkel felvenni, tartani a kapcsolatot s ha valami ne-
hézség, zavar támadt, segíteni rajtuk, nekik: ezt a nagyon
fáradtságos, gyaloglást igénylő szolgálatot végezte el az

1 Éliás József: A következő lépés. Holland kiadás, 1979.

„episzkoposz”. Éppen e fárasztó volta miatt húzódkodtak e megbízatástól az emberek, – úgy, hogy az apostolnak biztatnia kellett őket.

Excursus:

Nem mellékes ennek az „episzkoposz”-szónak a jelentését közelebbről megnéznünk. Amikor Jézus arról tanít, hogy milyen lesz az ítélet, többek között mondja, „...beteg voltam és meglátogatatok” („epeszkooszta me” az „episzkoposz” igei formája úgynevezett aorisztoszban, Mt 25,36). Ugyancsak a Lk 19,44 szövegében is látogatást jelent az „episzkoposz” kifejezés. Az ApCsel 6,3-ban hangzik egy aktuális felhívás: „Válasszatok ki magatok közül, testvéreim, hét férfit, akiről jó bizonysgot tesznek, akik telve vannak Lélekkel és bölcsességgel, és ezeket állítjuk be ebbe a munkába”, tudniillik a diakóniai szolgálatba. Önmagában az a figyelemre méltó, hogy e bizalmi feladatokra nem ismerik, mert nem ismerik el a kinevezés lehetőségét (nincs az az egyén vagy csoport, amelynek joga volna bárkit is kinevezni); Isten akaratát a hitben élő gyülekezet fejezheti csak ki – választás által. A „válasszatok ki” görög megfelelője az „episzkoposz” szó igei alakja: „episzpektomai” (aorisztosz imperatívusz). Dús tartalmú görög szó ez: Azt a választást jelzi, amelyben a választók jól utánanéznak, kit mire választanak meg... Az „episzpektomai” igével a Zsid 2,6-ban találkozunk ismét. A Zsolt 8,5-7 szövegét idézi a szentíró: „Micsoda az ember, hogy gondolsz rá vagy az embernek fia, hogy gondoskods (”episzkepté”) róla?” Az ApCsel 20,28-ban egyesek szívesen fordítják az „episzkoposz”-t „felügyelőnek”, pedig a jelentése: gondoskodó, őriző. Éppen azért, mert az „episzkoposz” és a „diakonosz” szolgálata igen jelentős volt, írta le az apostol, milyen legyen az episzkoposz és a diakonosz (1Tim 3), mégpedig nem azért, hogy az episzkoposz miként ellenőrizze és felügyelje a gyülekezeteket, hanem hogy a gyülekezetek miként ellenőrizzék és válasszák ki az episzkoposzt (és a diakonoszt). Az „episzkoposz” szó egyetlen bibliai helyen utal Krisztusra (csakis Órá!), némely fordítás „felvigyázót” enged meg magának, az új magyar fordítás már becsületes: „Olyanok voltatok, mint tévelygő juhok, de most megtértetek lelketek pásztorához és gondviselőjéhez.” (1Pét 2,25).

Összefoglalva: Az „episzkoposz” jelent látogatót, felelősséggel választót, gondoskodót, gondviselőt, őrizőt, de nem jelent felügyelőt, még kevésbé püspököt. Az „episzkoposz”- szó csaló fordítása és ferdítése a latin „super-intendens”-sel kezdődött, mert akkor már bibliai alapot akartak kohlni a hierarchia (a klérus) számára.

Az újszövetségi gyülekezet struktúrája azt tükrözi, ami a főpapi imának és a Márktól idézett jézusi nyilatkozatnak a tartalma. Ebből pedig egyenesen következik, hogy az ökümené nem a különböző felekezeti hierarchiák protokolláris találkozója, hanem a különböző felekezetű gyülekezetek, gyülekezeti tagok rendszeres együttműködése – Isten országáért.

2. Alibi-ökumené

Jézus gyülekezetének a struktúrája – a megváltó szabadság oldottsága, kötöttség-mentessége, zavartalan örömössége, hatalomtalanságban való szeretetrendje folytán – merőben más lett, mint a judaizmusé 70-ig vagy a III. század testület-egyházáé. Az ősegyházi gyülekezet eleve ökumenikus volt, s ha most ez a struktúra élne, ma nem ökumenikus problémáról, hanem ökumenikus egyház- és világmegoldásról beszélhetnénk. Probléma azért van, mert a katolikus, az ortodox, protestáns hierarchia az ökumené szempontjából ellenérdekű: Mind a Vatikán, mind a genfi „Nagyökumené”, a sok nemzeti „Kisökumené” (az utóbbiak egyesítik magukban a Vatikán hátrányait az előnyei nélkül). Volt egy ember – Angelo Roncalli –, aki (miután XXIII. János pápa lett) változtatni akart ezen, és sok mindenben, de nem kapott időt rá. Az ellenérdeklőség okával – ha valaki, hát ő (a sokgyermekes parasztcsalád fia) – tisztában volt. Pápai nevének a felvétele is bizonyítja, milyen mélyen ásta be magát a világ és az egyház történetébe. Szolgálati beosztásai helyén evangéliumi közösségekkel volt kapcsolata. Ha valaki, hát ő tudta, hogy a krisztusi gyülekezet sui generis struktúrája akkor bomlott fel, amikor megisméltődött a tanítványok között az ősi kérdés: melyikünk nagyobb? Olyan virulenssé vált ez, hogy kapóra jött Nagy Konstantin császár kísértő ajánlata. A gyülekezetek „lába alól” kiemelték az „egység a különbözőségben” fundamentumát és felépítették felettük a hatalmi építményt, a hierarchiát. Két forrásból merítettek. Az egyik az ószövetségi kohenita és lévita szisztéma, (grádicosságával vették át, amikor már a szétszórt Izrá-

elnek is fel kellett adnia), a másik forrás a római hatalmi struktúra leképezése: A világi hatalmi tisztségnek legyen az egyházban is hatalmi megfelelője. Feledésbe ment Jézus óvása: A pogányok uralkodnak egymáson. Az úgynevezett keresztény hierarchia uralkodott (uralkodik) a valóban keresztény gyülekezeteken. S ha időnként volt keresztény, aki szót emelt ez ellen, a hierarchia a megtorlás mellett a tömegek felé azzal a demagógiával élt, hogy a hierarchia nélkül felbomlik az egyházban a rend s végül minden összeomlik.

Nem gyors sikere volt az érseknek, de mégis bekövetkezett az ökumenizmus akadályozása, mert a felekezeti hierarchiák rájöttek: úgy lesznek képesek meggátolni az ökumenikus mozgalom „elharapózását”, ha ők lépnek az élére és látványosan favorizálják. Valóban sikerült megakadályozni a mű-ökumenével a valóságosat. (Úgy, hogy a mű-ökumenébe is belegyömöszöltek egy sor pozitívumot - alibiként). A Vatikán és a protestáns Ökumenikus Világtanács (különösen az előbbi) világot átfogó diplomáciájával, demonstrációival elképesztő és elkápráztató jelenség, amiről eszembe jut, hogy „amikor Jézus kifelé ment a templomból, egyik tanítványa így szólt hozzá: 'Mester, nézd, mekkora kövek és mekkora épületek!' Jézus ezt mondta neki: 'Látod ezeket a nagy épületeket? Nem marad itt kő kövön, amit le ne rombolnának'” (Mk 13,1-2). Mert csak az marad meg, amit Krisztus Lelke épít be az emberi egyén-személyiségekbe és közösség-személyiségekbe, a gyülekezetek életmenetébe. A hierarchia pedig éppen ettől fél.² Attól, hogy a katolikus, protestáns, ortodox, kiségyházi gyülekezeti tag elfogadni, sőt szeretni fogja egymás különbözőségét a Krisztusban. Városokban és falvakban egymással találkoznak, ezáltal félreértéseket tisztáznak, eltéréseket tisztelnek és együtt lépnek fel másokért (mindig azokért, akik bajban vannak). A hierarchia úgy érzi, hogy az általa pásztorolt „nyáj” kicsúszik a kezéből, mert rájön: A hierarchia a krisztusi gyülekezet szá-

2 Lásd Dosztojevszkij: Karamazov testvérek című műve 4. fejezetét, címe: A nagy inquisitor.

mára nemcsak felesleges, hanem káros is. Nélküle jobb, mint vele. Nélküle megvan, sőt jobb a rend és tisztább a szolgálat. A hierarchikus struktúra örökké idegen a FŐ-PAP gyülekezetében. Súlyos kártétele, hogy a valóságos és tiszta struktúra helyét bitorolja, a krisztusi hit centrumához tartozó ökumenizmust pedig parodizálja. A paródiát az az egyén és közösség érzékeli mélyen és igazán, amelyik sosem felejt el, hogy Jézus az Övéi számára tökéletes egységért könyörgött; éppen és pontosan olyanért, amilyen a Szentháromság.

3. Kétféleség egysége

Jézus tudta, milyen a hivatalos Izráel véleménye Róla, de Számára a jelen sose volt „elszakadt filmszalag”, kényszerített állókép. Amikor imádkozott, figyelmét nem kerülte el az, hogy potenciálisan az Övéi a hivatalos Izráel tagjai közül mindenki, aki – „most” és majd máskor – elhiszi, amit a tanítványai mondanak Róla. Övé minden nép közül mindenki, aki befogadja majd és követi Őt. Jézus imájában az a hivatalos izráeli is jelen van, aki (még akkor nem sejtette) évek múlva Elé borul Damaszkusz útján, s az a pogány orvos is, aki leghitelesebb riportereinek egyike lesz. Jézus tudta: nem természetes dolog, hogy Izráel többsége nincs az Ó táborában. De „lenyelte”, ám (épp úgy, mint később Pál) sose fogadta el, hogy éppen Izráel maradjon távol a kibontakozó izráelizmustól. Jézus úgy látta Izráelt, mint aki – tékozló fiú önhitt bátyjaként – távolra került, mégis otthon van. Vagyis (mint már láttuk) nem lehet Izráelt kívül hagyni az ökumenizmustól. Nemcsak a hazai sajtó számára „szenzációs”, hogy a római katolikus hierarchiában – II. János Pál pápa akaratából – két zsidószármazású bíboros van: a francia Jean-Marie Lustiger, Párizs érseke és a magyar Paskai László esztergomi érsek. Mi ebben a csodálatos?! Elvégre otthon vannak!!! Péter, akitől származtatják a pápaságot, és mindegyik apostol, izráeli volt. Inkább az a különös, hogy csak két izráeli van a bíborosi karban, s ósrégi idő óta nem volt zsidó pápa. A csodálkozást a pápa úttörő tette váltotta ki,

mert – sajnos – a két említett érsek kinevezése úttörésnek számított (meg az is, hogy II. János Pál résztvett a római zsinagóga egyik szombati istentiszteletén). Utat kellett törni, mert a hierarchia másfél évezreden át ápolta a távolság-tartást Izráeltől. (Úgy gondolván, hogy ha ő az aktuális Izráel, minek van egy másik – az eredeti – Izráel?) Ezzel szemben Robert Murray S.J. megállapítja, hogy „...az ökumenikus következmények nem érnek véget azoknál, akik elismerik Jézust Úrnak. Hanem azt a kérdést is érinti, hogy milyen magatartást tanúsítsunk zsidó unokatestvéreinkkel szemben, és elfogadjuk-e őket azon a pluralizmuson belül, amelyet Isten Igéje elénk tár.”³ Valljuk be, hogy Söderblom nem az egyetlen teológus volt (sőt akkor egyetlen teológus sem volt más nézetten), aki elfeledkezett (lutheránus létére) arról a valóságról, amire a reformátorok sokszor utaltak és a legkiválóbb katolikus tanítók is kifejtettek: Az Ótestámentumban épp úgy jelen van a Logosz (az IGE), mint az Újtestámentumban.

Vagyis Krisztus van jelen mint teremtő és vezérlő IGE. Nem erőszakoltan magyarázva egyes ótestámentumi részekben, hogy Krisztusról szólnak, hanem globálisan értve az egész Ótestámentumot Logosznak, Akiről szólva éppen János apostol tesz – evangéliuma kezdetén – tanúbizonyságot. Az Újtestámentum híradásának novuma, hogy ez az Ótestámentumot önvallomásként létrehozó IGE Augusztus császárkodása alatt hústestté (valóságos emberi testté) lett = ho logosz szárksz egeneto. Ezt a Jézus nevű néptársukban testté lett IGÉ-t az Övéi – akik Benne az Ótestámentumot elfogadva, de ott megrekedve hittek – nem ismerték fel, nem fogadták be s közülük némelyek ellenségei lettek. De ezek a tények nem semmisítették meg azt, hogy az Ótestámentum keretén belül Izráel Logosz-hívó (Krisztus-hívó) maradt. Érdekes, hogy igen jámbor izráeli ismerőseimet éppúgy, mint keresztény teológus ismerőseimet elhagyja béketűrésük, amikor a Szentírás alapján bizonyítani kívánom, hogy Izráel fiai és lá-

3 Cikk a MÉRLEG 1990/2. száma 169-181. oldalain, címe: Szükségünk van-e még az Ószövetségre?

nyai tulajdonképpen „részleges” Krisztus-hívők, de nem tudják, nem is akarják tudni, legkevésbé kívánják elfogadni (mint ahogy a keresztény teológusok se akarják – bár ismerik a Róm 9,1-5; 11,11 üzenetét – ilyenek el- és befogadni Izráelt). A rabbik tiltakozása a keresztény teológusok elutasításával elképesztően egybeesik. Nem csoda hát, hogy Nathan Söderblom nem ismerte fel, hogy Jézus a János 17-ben ránk testált főpapi imájában Izráelért is imádkozott: azokkal az izráéliekkel való egységért, akik az Ótestámentum hitében élnek és az Ótestámentumban hozzájuk szóló Isten-Logoszt követik. Nagy, sőt óriási a különbözőség a testet még nem öltött IGE és a Testetöltött befogadása, követése között, de az Isten-nép küldetése és természete az „egészen más” el- és befogadása, hiszen a különbözőség jelentősége eltörpül amellet az egység mellett és ahhoz az egyezéshez képest, hogy az Ótestámentum éppúgy (persze nem olyan nyilvánvalóan) LOGOSZ, mint az Útestámentum. Ha ezt Izráel és az Egyház mérvadó vezetői időben felismerik, de legalább Söderblom öku-
menikus koncepciója hangsúlyosan magába foglalja, talán „szegényebb” lett volna történetünk a Holocaust-tal (Sho-
val). Most, hogy módunk van hálát adni – húsz év múltán – a II. vatikáni zsinat sokirányú úttöréséért (többek között az Izráel- deklarációért is), meg kell jegyeznünk, hogy kár volt engedni az arab nyomásnak és az Izráel-deklarációt a szövegezés olyan helyén rögzíteni, amelynél sokkal közelebbi illette volna meg (XXIII. János pápa szándéka szerint is). Akik döntöttek, nem ismerték fel (és 20 év múltán se kapott teret az a felismerés), amit megrázóan fejez ki egy német katolikus férfi, aki Hitler egyik megsemmisítő táborának foglyaként közeli halála előtt veti papírra búcsúsorait: „A németek pedánsan úgy tesznek, mintha éppen olyan európaiak volnának, mint a többiek; mintha betartanák a nyugati civilizáció alapelveit; mintha a zsidókról szóló rémhírek és beszámolók szóra sem érdemes ostobaságok avagy a Szövetségesek kegyetlenül torzító propagandájának a termékei volnának. A németek itt annak az aprólékos cáfolatát viszik színre, ami a legfőbb céljuk ebben a háborúban: Egy nép és két világvallás meg-

semmisítése. Igen, kettőé. Őszintén hiszem, hogy a zsidók (és a judaizmus) végül túl fogják élni, azonban a kereszténység nem élheti túl egy keresztény nemzet rémtetteit. Nietzsche Antikrisztusa jött el csizmásan, horogkeresztes karszalaggal. Oswiecim (Auschwitz) kéményein át a lángokkal és a füsttel Európa minden fészete a levegőbe száll.⁴ Ha levonjuk e sorok tartalmából azt a keserűséget, ami halála előtt tölt el egy diktatúrától meggyötört és saját népével is méltán meghasonlott embert, még súlyos igazságmomentumok maradnak meg és meredeznek ránk. Többek között az, hogy miközben az Isten-nép két tagja, részlege nem akar tudni egymásról, az Antikrisztus tudja, hogy ők egy nép s elég ha nevesítve az egyik elpusztítását hirdeti meg, a másik is vele pusztul (esetleg nem biológiailag, hanem „csak” szellemi tartalma szerint: megmarad a testület mint üres hüvely). Világos, hogy az Egyház-lét és az Izráel-lét nem két lét, hanem csak kétféle lét. Persze ez a „csak” mázsás súlyú „csak”, mert tartalma szerint az Egyház egy Zsidó Férfiú előtt mint Messiása előtt borul le, Izráel pedig tagadja az Egyház Urának messiás voltát. Az IGEN és a NEM meredezik egymásra, Jézus mindkettő felé nyújtja engesztelő áldozatakor átlyukasztott kezét. Várja, hogy kezét foghasson.

Vagyis: Izráel és az Egyház ökumenizmusa dolgában sem „babra megy a játék”. Izráel és az Egyház szellemi irányítóinak ideje volna erre ráébredniök.

4. Szemléleti és gyülekezeti ökumené

Mit várok ezek után attól, amit eddig leírtam (ismerve a jelen adottságait, vagyis naivitás nélkül mégis naívan)?

a) Újuljon meg a hálánk Isten előtt Nathan Söderblom érsekért, Visser't Hooft professzorért, Karl Rahnerért, Karl Barthért, XXIII.János, VI.Pál, II.János Pál pápákért: Az ökumenét ők juttatták el a „nincs”-ből a „van”-ba. Igaz, hogy ami létrejött, nem a valódi, hanem a mű-ökumenizmus, de még így sem felesleges, mert

4 Herman Wonk: Végső győzelem. 387.old.

– ébren tartja az ökumené-vágyat, azaz a léte önmagában (annak magnyi ökumenizmusa, de még a torz és korlátozott alibi-ökumenizmusa is) mobilizál – akarva-akaratlan – a valódi ökumenizmus felé;

– a hierarchia is emberi személyiségekből áll, ezek külön-külön is meg- és felszólíthatók arra, hogy saját hatáskörükön belül munkálják a valóságos ökumenizmust (ezzel elérhetik, hogy a hierarchia tagjai közül mások is követik példájukat; gondolok az erdélyi Márton Áron püspök példájára: Rá az volt a jellemző, hogy nem csupán a római katolikusok, hanem „mindenki püspöke” volt és az elsőbbségét úgy élte meg, mint aki „mindenek szolgája”.)

b) Szeretném, ha kiderülne, hogy az ökumené nem úgynevezett nagyegyházi, egyházdiplomáciai ügy, hiszen létalapja nem „fent” (a magas vezetésben), hanem „lent” (a gyülekezetekben) van. A felelősség súlya a gyülekezetek vezetőire (plébánosokra, lelkipásztorokra, nem-lelkészi előjárókra) nehezedik, ám erre a súlyra is vonatkozik Jézus kijelentése: „...az én terhem könnyű, az én igám gyönyörűség.” Az ökumenikus akció tényezői: IGE-hirdetés, tanítás, példamutatás és szervezés. A pásztorok és segítők szeretettel, bölcsességgel gyakorolhatják az ökumenicitást felekezetközi kisközösségekben, felekezetközi konferenciák és felekezetközi együttes szeretetszolgálatok által. Annak a papnak a miséjére, annak a lelkipásztornak az istentiszteletére nem mennék el, aki elzárkózik az ökumenicitás valósításától. Mert számomra az ilyennek a szava, tette nem volna hiteles. Hiteles csak az a gyülekezetpásztorló lehet, aki olyan szeretettel szeret, ahogy az Atya a Fiút szerette és szereti. Impulzív ez a szeretet, így mozgatja azokat, akik sugárzódást Krisztustól kaptak és kapnak. Magyarország (katolikus, protestáns, kiségyházi, izraeli) népéből ez a célszerű impulzivitás – kevés kivételtől eltekintve – hiányzik. Pedig késésben vagyunk, az ökumenévalósításban is serénynek kell lennünk. El kell érnünk, hogy mindenfajta-féle gyülekezetben felizzon a másik, a különböző iránt való szeretet: parancsoló népi életézés legyen.

Arról még sose hallottam, nem is olvastam, hogy egy hatalmi réteg vagy testület megcsömörlött volna a hata-

lomtól. A protestáns és katolikus hierarchia se fog megcsömörlni a hatalmától (ettől csak a kiskorúságba zsugorított gyülekezetek csömöre nőtt és nő meg). Ha ellenben azt tapasztalják, hogy a gyülekezetek már nem „nyáj”, hanem szereteten felnőtt közösség, nem a hatalmat fogják bázisnak tartani, hanem a meglevő hatalom-maradékot is készséggel felszámolják, hogy elkerülhessék a legrosszabbat. Kiderül ekkor, hogy nem a gyülekezetek vannak a hierarchiáért, hanem a hierarchiának kell feloldódnia a gyülekezetek szeretetközösségében. Egy hazai példával illusztrálom ezt (nem közlöm, mikor és hol történt). Megüresedett a lelkészi tisztség. A pártállam odahelyezte egyik lelkész-ügynökét. A gyülekezet nem fogadta be és el az ügynököt. Vasárnap délelőttönként a lelkész a szószéken állt, de a padokban senki se ült, mert a gyülekezet a templomon kívül jött össze és énekelt. Nem telt bele egy hónap és az ügynök helyén jó pásztor prédikált a padokat megtöltő híveknek. Nem a hierarchiáé, hanem a Krisztusban állhatatos gyülekezeteké az erő.

MIHÁLOVICS ZOLTÁN

1947-ben születtem Pestszenterzsébeten. 23 évi házasságomból 7 gyermekünk született. Közgazdasági technikus a végzettségem. Jelenleg műszaki előadó vagyok.

Az én kis „eretnekségeim”**Az első naivitás elvesztése**

Mire e sorok napvilágot látnak, negyven esztendeje lesz, hogy személyemben 4 és fél évesen először járult szentáldozáshoz a pesterzsébeti főtemplomban egy fiúcska, kinek vágyódó lelkesedése lehetővé tette a nagyfokú kordelkedvényt, persze birtokában a minimális tudásnak, amit szájhagyomány (=olvasni tudók segedelme) révén meg lehet szerezni.

Az akkori rajongó révület (egy-egy „csúnya” szó elhangzásakor: „Júj! ezt meg kell gyónni!”) egyenesen és hagyományosan vezetett harmincegynéhány éves koromig ívelő szemléletemben. Két jellemzőjére emlékszem erősen.

Az egyik: mindeki, aki nem olyan, mint mi katolikusok, az gyanús, deformált. Ez a „felismerés” a kisközösségről való első információm reflexiójaként alakult ki bennem, de nyilván így értékelte a bármilyen protestáns felekezetűeket is. Hogy milyen módon érték el a klérus tagjai bennem ezt a „tudatosodást” azt aligha vagyok képes rekonstruálni.

A másik jellemző, mely kimondatlanul is bennem élt, hogy a pap valamiképp nem olyan, mint mi emberek! A rádöbbenés élménye (t.i. hogy mégis) akkor ért utol, amikor a nálam néhány évvel idősebb káplán letegezett...

Innen már meredek, itt-ott ugrásszerű változások álltak be szemléletemben, repedezett ortodoxiám.

Elég könnyen, elég hamar belátható volt számomra, hogy az Istennek tetsző élet nem azonos az ugyanolyan

tisztességes (ami nem feltétlenül becsületeset jelent) életvitellel, mint a társadalom bármely más tagjától elvárható, megtoldva ezt gyakori templomlátogatással (minimum minden vasárnap + litánia + rózsafüzér ájtatosság) esetleg otthoni „Szívem első gondolata...” és „Óh édes Istenem...” imák magánügyintézésével.

Azóta tudom, hogy csupán egyetlen életem van, nincs profán és templomi. Sőt! Ha valamin múlik az üdvösségem, az legkevésbé sem a templomi programjaimon múlik, ha az nincs összhangban a köznapjaim lelkületével (pl. skizofrénia, hazugság, ha valakire haragszom, nehezelek, gyűlölöm és ugyanakkor mindennapos áldozó vagyok). Allandó restancia tudatban élek azóta, de talán inspiráló is lehet, ha hiszek Jézusnak („legyetek tökéletesek”) és nem vagyok becstelen, aki a rossz gyakorlatához rángatja-tagadja le eszményeit.

Miket vallok ma, 1991-ben? Miben látom a jézusi örökség feladatát? Mennyiben vállalom a hagyományosnak mondott egyház szemléletét?

Először is szeretném értelmezni a kereszténység és a vallás különbségeit!

Kereszténység

Valóan és helyesen keresztényiség. Krisztusit, Krisztus követőt jelent. Mint ilyen, nem az alámerítés megtörténéseit követő „tagsági viszony” (különösen nem csecsemőkereszttség), hanem a mindennapok minősítése önmagától fakadóan.

„Aki kardot fog, kard által vész el” (mert) „ne álljatok ellene a Gonosznak” (és) „Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót a benneteket üldözőkkel.”

Aki ezeket a jézusi intelmeket-kívánalmakat hallatlanra veszi, megmásítja, mást vél fontosabbnak, az nem keresztény/keresztényen, bárminek is tekinti magát. Ezzel szemben pl. a hindu Mahathma Gandhi kereszténynek tekintendő.

Ez a sommás megállapítás nem öncélúan bántó bírálat/minősítés részemről. Elég talán a Gaudium et spes 43.

pontjából e mondatot idéznem: „(...) Korunk súlyos tévedései közé kell számítani a sokaknál tapasztalható hasadást vallott hitük és mindennapi életük között”. Mennyiben segíti elő az egyház hitélete, vallásgyakorlata ezt a tisztázást – arról alább majd esik szó, de máris itt vagyunk az újabb fogalomnál:

Vallás

Ha a tudományosság igényével kívánok fogalmazni, ezt kell mondanom:

A vallás a társadalom és az egyén tudatának olyan szférája és vetülete, melyben elismeri és kinyilvánítja a nálánál magasabb rendű, transzcendens létet, valamint attól való függőségét. E földön túli lét letéteményesének és Urának (többnyire) Istent nevezi, éli meg. Eme függőség ünnepélyes kinyilvánítása és az Ég Urának jóindulatra történő szakrális befolyásoló szándéka a különféle rituálé, liturgia, istentisztelet és ájtatosság gyakorlata, „üzemeltetése”.

A különféle hitvallások dokumentálásai határolják be kinek-kinek felekezetiességét, „milyen vallású”-ságát. Hogy melyik vallási közösség mire teszi a hangsúlyt Isten és ember, illetve ember és Isten viszonylatában, az dönti el az egyházakba tagozódást. Ennek túlzóan fontos szerepet tulajdonítottak – eredménye: vallásháborúk.

Pedig, ha nem „lélekben és igazságban” – a legpompásabb vagy legpuritánabb liturgia is hiábavaló.

A sokféle istentiszteleti módozatok úgy vélem mind - mind az „emeljük fel szívünket” együttes imaalkalmi, s mint ilyen Isten gazdag szépségének színskálái. Tehát inkább pozitív lehetőségek egymás számára, semmint kizáró kritériumok. Már csak azért is, mert beleszületettség dolga a felekezeti hovatartozás. Lehetővé kellene tenni, sőt szorgalmazni az olyan „vendégeskedést”, mely magában rejti az otthonosság érzetének lehetőségét anélkül, hogy az „átcsábítás” veszélyét hordozná.

Ökumené

Azt kellene célul tűzni: keresztények/keresztyének szeretnénk lenni. Ez akarás és tennivaló kérdése. Ízlés, hangulat, kedvtelés, szimpátia stb. függvénye a vallásgyakorlat, ami azt jelenti, hogy elveszti jelentőségét a felekezeti hovatartozás, hiszen a lelkiség, liturgia érzelmi kategóriák.

Jézus azt mondta:

„Ha a ti igazságotok nem lesz különb a farizeusokénál, nem mentek be a Mennyek országába”.

Mi az igazság?

Az igazság az, hogy szeretni kell! S nem csupán a családot, rokont, azonos felekezetűt, honfitársat, barátot – mert erre bárki kész érzelmi vonzódás vagy érdekkapcsolat alapján. Ehhez nem kell Isten Lelke.

A jézusi ember szeresse mindazokat, kikkel összehozza jó vagy rossz sorsa. Sőt éppen ott dől el kereszténysége vagy antikrisztussága, hogy szereti-e ellenségét. Jézusnál ez nem csucsujgató babusgatást jelent. De azt igenis, hogy „tagadja meg magát” és érthető ellenszenvét legyőzve legyen hasznára, szolgálatára ellenségének. Hiszen csak úgy van remény arra, hogy „parazsat gyűjt fejére” és az ellenségből barát avanszálódik. S hogy ezt mennyire konkrétan és komolyan gondolja a Mester, a „ki az én felebarátom?” kérdésre az kell, hogy legyen a válasz: az ellenség is felebarát. Van-e kisarkítottabb tanulság-bizonyosság egy izraelita szemében az ellenség kilétét illetően egy szamaritánusnál. Mert lehet egy ellenfelet-ellenséget tisztelni, lovagiasan becsülni, no de egy áruló-ellenség csak megvetésre, utálatra számíthat.

És a jézusi pedagógia vigyáz arra is, hogy az irgalmas szamaritánus példabeszédében ne legyenek a szerepek felcserélve, hiszen az irgalmas izraelita fabula – bár hasonlóan nonszensz – a gőgöt és a lenézettséget önigazolásként értelmezné az eredeti szerepek és tradicionálisan kialakult arcvonalaknak megfelelően.

De a létében is sértett szamaritánus túlemelkedik igazságosságán, és a jézusi igazság örök érvényű példájának lesz világító fáklyája.

Egyház

Erősen kifogásolom a templomcentrikusságot, ami egyes következménye a klerikalizmusnak. (Mit nekünk II. vatikáni zsinat bármilyen megállapítása, konstitúciója nagykorú kereszténységről, papok és laikusok együttes tennivalóiról stb.) Szolgáltatóipar jelleget öltött a mise és egyéb liturgikus tevékenység.

Sokszorosan kevesebb szó esik arról, hogy küldetése van mindenkinek a világba: Isten Országa építése és ez miként váltható „aprópénzre”. Prófétikus (=Isten akaratát éles keretlenséggel közvetítő) és evangelizáló (=örömhírt hirdető, buzdító-ráébresztő) karizmája vajmi kevésbé fűgál.

Mintha azt képviselné-értelmezné-hirdetné (kimondatlanul is) az egyház: „megmondom mit kell tenned és mitől tartózkodj ahhoz, hogy még benn légy a csapatban, az üdvözülök (?) táborában” (s mindezt szinte kizárólag templom és plébánia vonzáskörzetében lehet és kell véghez vinni).

Ezzel szemben Jézus azt tanította és élte, arra hívta és küldte követőit: „oszd el magad minden rádszoruló között lehetőséged és szereteted mértéke szerint! Légy szelíd és ellenséged jótevője! Minden tetteted önmagában hordja jutalmát, de a mindvégig irgalmasszívűek ráadásaként kapják az örök életet.” Ha születik is olykor enciklika, melynek tanulsága, hogy az Istennek tetsző élet a zárándokutakon, a szentségimádáson, a napi szentáldozáson és egyéb hsonlókon túl van (s amit összegezve a diszkrimináltakkal való szolidaritásnak mondhatunk; tiltakozva az elnyomó hatalommal szemben, segítve az üdözötteket, testi-lelki nyomorúságot szenvedőket). Hiszen Jézus mondta: „amit egynek megtesztek a legkisebbek közül (= a leginkább gyalázatot szenvedővel, legjobban a másakra szorulóval), velem teszitek” – akkor is vajon mennyire válik ez közismertté Isten Népe, a „laosz” előtt. Nem hogy pápai megnyilatkozás nélkül szóba sem jön ilyesmi, de az enciklika mikor válik „tananyaggá”, akár a szentmise keretében, netán annak a helyén?

Az úgynevezett fogyasztói (amerikás) szemlélet egyre inkább tetten érhető a legtöbb egyházban, felekezetben. Ezek szerint, az Istenhez fűződő viszony kiábrázolódája szinte kizárólagosan a templomi cselekményekhez rögzül, heti 1-2 alkalommal. A hét további napjain a jólét viszonylagos vagy valóságos megteremtése-fenntartása-növelése viszi el az időt és energiát. Mindez pedig vagy egyedi vagy csoportos önzés, egoizmus.

Ezzel szemben Jézus egész tanítása (elég talán a főparancs második ágára utalni) a minden rászorulóval való törődésre-tevékenységre biztat. Eme bizonyos fogyasztói szemlélet azt az önmagának sem megfogalmazott tudatállapotot tükrözi, mely szerint a zavartalan nyugodtságra, harmóniára, kényelemre törekvés egyik ismérve: Isten elismerését is birtokolni. Ehhez viszont édeskevés (mondhatni semmi) köze a templomi áhitatoknak, mert Jézus Krisztus kényelmetlenségek, kellemetlenségek, élet-odaáldozások vállalását várja tőlünk: „tagadja meg magát, vegye fel keresztjét”, „tegyetek jót a titeket üldözőkkel” (ezzel) „gyűjtsetek kincset a mennyekbe”.

Mindezeknek a hitigazságoknak a tudatba emelése nem várható el a gyerekektől, még sok felnőtt sem képes rá.

S amint e hittartalmak vállalása és megvallása csak felnőttekre lehet (elvileg is) jellemző, akként az e hitvallást megpecsételő kereszttség jele és misztériuma is önmagából adódóan csak az ilyen felnőtteknél jöhetne szóba.

Persze ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem kell a gyermekközösség. De annak hivatása sokkal kevésbé a tudományosság (hittan), keresztény élet-odaadással, semmint a laza barátság-pajtásosság „jó nekünk itt lennünk” megalkotása, csak halvány készülés a keresztre. Jól tudom, hogy a keresztyénség egész története azt példázza: „a Lélek ott fúj, ahol akar”. S mert mindenütt fújni szeretne, teszi is azt, ahol meg nem akadályozzák. De mivégre huzatos házakat hevenyészni, mikor szent szélvihar kellene hogy éltesse, a dohos levegőt kiüzve?

Annak ellenére nincs likvidálva Isten ügye, Országának építése, hogy a rá hivatkozó mindegyünk (a kivéte-

lek szabályerősítők) hűségesen tevékeny volt a félremagyarázásban, félrevivésben, szabotálásban – érdekvédelmét megideologizálva.

Hit

Nem csak a nem látott dolgok (üdvösség) felőli bizonyosság. Sőt nem csupán Isten létében és szeretetében (ami egyenlő az irgalmas jószándékkal tettekben kivételül) való ontológiai meggyőződés. Nem. A hit a felismert és elismert igazsághoz való hűség is. És mint korábban utaltunk rá: az igazság az: szeretni kell! Másképp nincs közünk (közösségünk) Istenhez, a jézusi örökséghez.

Az ember ész, érzelem és akarat együttese. Meghatódni, érzelmileg ellágyulni, bizonyos értelemben profánul kontemplálni a legkönnyebb, mondhatni automatizmus dolga.

De az akaratot „üzemeltetni” metanoiás módon, megfordultan, ömnegtagadva csak a belátott és igenelve vállalt igazság birtokában, transzcendenssé tett ráció irányításával lehetséges.

Nem iktatandó ki életünkből, így hitéletünkből sem az érzelmi szféra. Sőt e nélkül lelkileg-szellemileg sorvadnánk a teljes valónk pusztulásáig.

Arról viszont nagyon is szó van, az érzelmi fogyasztás nem helyettesítheti a „menj, és te is hasonlóképp cselekedj” parancs betöltését.

* * * * *

Valamikor tizenéves koromban, mikor tapasztalni kezdtem; nemcsak a világ vérzik, de a barátságok, sőt családi kapcsolatok is – elhatároztam: én olyan felnőtt leszek, aki mindenkire jó, mindenkinek kedvében jár. (Első hajtásai lehettek ez óhajok annak a „dísznövénynek” amit Varga Domokos már ismeretségünk elején ekként véleményezett: „messziről kiabál rólad a harmónia utáni olthatatlan vágy”). Író barátom megállapítását 5-6 éve tette, úgy hát ha felnőtté nem is, de vénebbé bizonytal lettem.

Ha akkoron már nem is ment újdonságszámba a felismerés, mégis talán csak húsz éve sincs, hogy szomorú igazságként, de vállalnom kell: nem lehet mindenkinek igazat adni.

A költő így mondja ezt:

„Krisztusnak és Pilátusnak
farizeusoknak és vámosoknak,
zsidóknak és rómaiaknak
egyformán szolgálni nem lehet”

(Dsida Jenő: Tekintet nélkül)

Jézus pedig oportunizmusnak, árulásnak bélyegzi az ilyen konfliktus kerülő kísérleteket: „Azért jöttem, hogy meghasonlást támazzak az ember és az ő atyja, a leány és az ő anyja, a meny és az ő napa közt. (...) Aki jobban szereti atyját és anyját, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,35–37)

E felismerés óta próbálok memorizálni: az Emberfia szótárában a szeretet nem érzelmi ellágyulás, vagy szimpátia-vonzalom. Hiszen akkor követhetetlen morbiditás, mazochizmusra rábírní akarás volna az ellenségszeretet parancsa, amennyiben simogatás-csókolgatás lenne a jelentése a szeretetnek.

Szeretet

Aligha kelti a szenzáció érzetét, ha úgy próbálok megfogalmazni tettekre kész jószándékú akarát. Csak ilyen „parázsgyűjtés az ellenség fejére” hozhat olyan eredményt, melynek alapján barátta metanoizálódik a szervezkedő, likvidálásra kész fél.

A legtöbb istenfélő ember így vélekedik: Szeretem a családomat és a barátaimat, tisztességesen élek, dolgozom enyéim jobb életéért, a templomi alkalmakat nem mulasztom el, és egyházam anyagi terheiből is kiveszem részem. Nem lehet problémám Istennel.

Jézus azt mondta: „Ha csak azokat szeretitek, akik kedvetekre valóak, s ha csak azokat köszöntitek, akik benneteket üdvözölnek – mi különöset cselekszettek? Ezeket a pogányok is megteszik”.

Akkor hát mindazok, kik fenti elmélet szerint élnek pogányok, és így vagy úgy, de nincs közülük Jézushoz, vakvágányon bálványimádók? Attól tartok, igen.

Aki kötelességet teljesít csupán s azzal nem tud örömmel azonosulni, az ugyancsak önző, mint az, aki nyíltan vallja egoizmusát, mint boldogságának kulcsát.

Erről szól a „tékozló fiú” példabeszéde.

A történet végén kiderül az addig szorgalmasan teljesítő, megbízható testvéréről, hogy kötelességet teljesítő, örömtelen valaki, aki úgy vélte, mindenkinek feladata ez a keserű-kesernyész pirula lenyelése, ami az ő élete, felfogása.

Tehát mindkét fiú rászorul a megtérésre, enélkül nem lehet boldog, nincs igazi élete.

Amennyiben csak magamért és enyéimért dolgozom, egyéni vagy csoportos önzésemet viszem végbe. A kereszténység, a jézusi célfeladat ezen túl van.

Hazaszeretet – ellenségszeretet

Szinkronban van-e eme két fogalom? Ha nincs, összebékíthetőek-e? Attól tartok, nem.

A hazaszeretet földi, evilági kifejezés, az ellenségszeretet transzcendens töltetű és eredetű, jézusi honosítású.

Amennyiben politikusok és hadászati szakemberek beszélnek a hazaszeretetről (birtokában a hivatalos egyház – szerintem – félreértelmezett tanításával, állásfoglalásával a fegyverfogást illetően, és így saját meggyőződésükké erjesztetten), szinte kizárólag védelmi háborús tevékenységet értenek alatta, ami meggyőződésük szerint minden hazafi szent kötelessége.

Ha e szemüveggel tekintünk végig a történelem tengelyén, akkor Jézusról meg kell állapítani: nem volt hazafias, hazaszerető. Ha az lett volna, szövetkezik a zelótákkal, forradalmat szervez, lázít a zsidók ellen, akik elsőként gyalázták meg a Szentföldet. S mégis, semmiféle keresztesháború...

Nem pacifista, mert van szava e tekintetben is. Kardot köttet tanítványai oldalára pontosan azért, hogy szemlél-

tető eszközként legyen kéznél plasztikusan, a „tagadja meg magát” elvhez. Hiszen: „tedd vissza hüvelyébe kardodat! Mindazok, akik fegyvert fognak, fegyver által vesznek el”.

Az egyetlen (legalább is elméletileg létező) esély a békére, az ellenség megszűnésére a magunkat legyőző, indulati reflexeket zabolán tartó, tudatos (bár Nélküle lehetetlenül nehéz) erőtelenség megvalósítása. Mert az Ő ereje (=szeretet) erőtelenség által győzedelmeskedik. Csakis így lehet minden mindenekben. Jézus és az Atya Lelke, Aki fel- és megszabadít(hat) még az önvédelmi ösztönöktől is, ha vállalom Isten paradoxiját, „fonák gondolkodását-törvényét”.

Viszont csak ez által keresem-építem Isten Országát. Ha nem gyűjtök Vele (embereket a Királyi Menyegzőhöz), akkor szétszórok, béres vagyok és nem Urához hú szolga.

Megváltás

Végül pedig – s nem a csattanó kedvéért, és nem is az eddigi, döntően római katolikus füleket-szemeket sértő-botránkozató nyilatkozataimat protestáns ellensúlyozással bevégezendő – egy alapvetően fontos (főleg a reformált egyházaknál hansúlyos) hittétellel szemben szeretném kifejteni véleményemet, meggyőződésemet, ha tudománytalan eszkábáltsággal is.

Tagadom (nem hiszem), hogy Jézus helyettem halt keresztthalált vétkeimért (is) engesztelendő az Atyát. Ha ez lett volna a küldetése (tudniillik eldöntött, sőt „megtervezett” keresztthalált halni), miért bajlódott éveken át tanítványjaival és népével úgy, hogy mindössze két-három esetben tett csupán elég homályos utalást a „kell szenvedni és megöletni” elkerülhetetlenségre. Sem a bűnbaknak, sem az áldozati báránynak (az irzaeliták vallási gyakorlata szerint) nem kellett keserű poharat innia, kínoztatnia. Egyszerűen rájuk vetült mások bűne, illetve az életük feláldozása (=vérük) engesztelt.

Miért kellett akkor Jézusnak megaláztatnia, meggyőrtetnie, a legkínosabb halállal szenvednie? Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, mint aki életét áldozza oda,

hiszen az életnél nagyobb, több kincs nincs. Nincs akkor sem, ha vallatással, kínokkal vegyítetten hal halált.

És ha halálával Atyát engesztelendő, nekünk üdvösséget szerzendő jött volna a Názáreti, miért nem mondta volna ezt röviden tanítványainak, népének, s végül is mindenkinek testamentomul:

”Ne törjétek magatokat, mert hiába minden, bűnösök vagytok, halálra méltóan, születéstek óta. Viszont én végtelen szeretetemből fakadóan hajlandó vagyok haragvó Atyámat halálommal kiengesztelni. Ha elhiszitek, hogy kínszenvedésem és keresztem ment meg titeket a kárhozattól – üdvözlőtök”. (Ez utolsó mondatot néhány úgynevezett kiségyház szinte tételesen vallja.) Nem lett volna ez a tételes és nyílt beszéd keményebb és emészthetlenebb, mint a több éves „fej- és szívtágítás” utáni búcsú-érthetlenség, hiszen ott és akkor is népünk és maguk büszkesége és nagyságának lehetősége töltötte be tudatukat a misszió parancs („elmenvén – tegyetek”) mibenlétének értése helyett.

Pál apostol leegyszerűsített értelmezésével szemben (= helyettes áldozat) azt vallom, hogy miután minden ember Isten teremtménye, az emberrel születése révén „nincs baj”, hiszen „látá Isten, hogy amit alkotott az jó”. Sőt Jézus a gyermekeket is romlatlannak tartja, hiszen példaként állítja a felnőttek elé: „ha nem lesztek olyan, mint e gyermekek, nem mentek be a Mennyek Országába”.

Szabadságunk az alapja, hogy a könnyebb ellenállás, a kisebb/semmilyen aszkézist igénylő egoizmus felé csábulunk el, a másik felé fordulás, a szeretet isteni parancsa helyett. A szolgálat ellentéte az önzés, a birtoklási vágy áll szemben az adással.

Ebből az ördögi körből csak a jézusi példa megvalósítása menthet meg mindenkit. Lemondva önmagáról találja meg magát. Odaáldozva életét is menthet meg lelkeket, átminősít ellenségéből testvér-barátokat. Ez a legnagyobb szeretet győzheti le a halált, a Sátán erejét, semmi más.

Az Atyát nem kell kiengesztelni, mert nem haragszik, hanem aggódóan szeret és hazavár. Pontosan úgy, ahogy Jézus megrajzolta a tékozló fiú apjaként – és hozzátehetjük – anyjaként.

Alapítvány a (közép)kelet európai egyházaknak

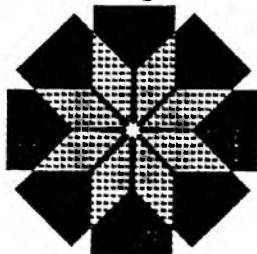
Tiszteletbeli elnök:

DDr. Franz König bíboros, Bécs

A bécsi Egyetem Pasztorálteológiai Tanszéke 1984 óta igényesen felkészülve rendszeresen ellátogatott olyan egyházakhoz, melyek a „létező szocializmus” országaiban működnek. E látogatások lehetővé tették, hogy mint az intézet vezetője sokakkal kapcsolatot teremtsék és jobban megértsem azokat az egyházakat, melyek évtizedeken át csak szigorú korlátok között működhetek.

Azok a társadalmak, melyekben a fent említett egyházak tevékenykedtek, 1989 óta forradalmi változásokon mentek keresztül. Az eddig üldözött és hátráltatott egyházak számára a hirtelen változások új cselekvési területeket nyitottak. Ez az új helyzet kihívást jelent. A számos felelős egyházi személyiséggel folytatott beszélgetés arra enged következtetni, hogy az új feladatokra sem személyi, sem eszmei vonatkozásban nem készülhettek fel eléggé.

Amire ezeknek az egyházaknak tehát legsürgetőbben szüksége van, az a pasztorációs tanácsadás. Választ keresni az olyan kérdésekre, mint pl.: Hogyan viszonyuljanak az új szabadsághoz? Hogyan kezeljék a modernizációs folyamatokat? Mit kezdenek a vágyott gazdasági fejlődéssel szükségképpen együttjáró új társadalmi problémákkal?

I. Tervek

A pasztorálteológiai intézettel a szomszédos (közép)kelet-európai országok egyházai számára a következő támogatásokat tervezem:

1. Konferenciák

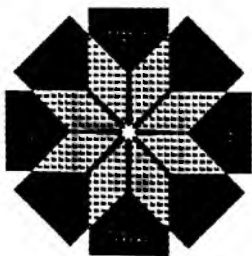
Vezetőbeosztású személyek számára alkalmanként alapvető kérdésekkel foglalkozó szimpóziumokat. Az első ilyen szimpóziumot 1990 májusában, az Osztrák Rádió Vallási Osztályának közreműködésével már megtartottuk, melynek témája „A szabadság ambivalenciája” volt. További témák:

- Iskolai hitoktatás;
- Pasztoráció anyagi feltételei;
- Szervezeti párbeszéd a társadalmi szervezetekkel;
- Milyen lelkeségi mozgalmakat támogassanak?

2. Ösztöndíjak

Sürgetőnek tűnik az aktuális pasztorális tájékozódás (néhány hónap, egy félév) valamint pasztorálteológiai tudományos (doktori, kandidátusi) fokozat elérésének lehetővé tétele. Mód nyílna arra is, hogy a bécsi Pasztorálteológiai Intézet oktatási és kutatási témáiban résztvegyenek és tapasztalatokat gyűjtsenek.

(Közép)kelet-európai, németül jól tudó és a saját országukban felelős beosztású szakemberek bevonásával intézetünk összeállít egy képzési tervet, kiegészítve irodalomjegyzékkel és a nyugateurópai egyházak folyamatainak és intézményeinek megismerési lehetősé-

gével. Segítjük a résztvevőket abban, hogy az itt szerzett tapasztalataikat saját országukra vonatkoztatva értékeljék. Azoknak pedig, akik saját országukban tanítanak vagy kutatnak (teológiai főiskolákon vagy a papképzésben ill. a bevezetésre kerülő felnőttképzésben) lehetőség nyílik a Pasztorálteológiai Intézetében vagy egyéb gyakorlati-teológiai intézményben való közreműködésre.

Törekszünk arra, hogy a képzést egy kicsiny, legfőbb 10 fős csoportban oldjuk meg. Így meghívhatunk más nyugateurópai pasztorálteológiai szakembereket is.

II. Anyagiak

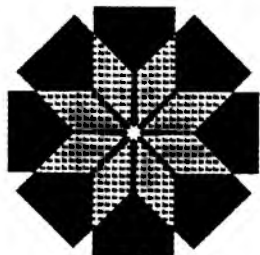
A fenti tervek anyagi támogatására a Pasztorálteológiai Intézetben alapítványt tettem. Ebből a kedvezményezettek havi 1500,- sFr-ban részesülnek. Kérésükre ezt az összeget kiegészítjük havi 500,- sFr-al, melyet egy kis pasztorális kézikönyvtár összeállítására fordítanak, illetve ellátogathatnak belőle egyéb nyugateurópai országokban lévő, jövőbe mutató pasztorális intézményekbe.

III. Jelentkezés

Pasztorációs Fórum

Univ. Prof. DDr. Paul Michael Zulehner

Kramer-Glöckner-Straße 36.
A-1130Wien.

GÜNTER VIRT

*A Bécsi Egyetem Katolikus-teológiai Fakultásán a
Morálteológiai tanszék professzora.*

Sajtóetika

Az ember teremtett lényegénél fogva kommunikatív lény. Az önközlés létének nem csupán egyik funkciója, hanem bizonyos értelemben maga a léte is. Amikor önközlésének etikai vonatkozásairól beszélünk, akkor az egész ember önmegvalósításának problémakörében járunk. A kommunikáció létkérdés.

Századunkban az emberi kapcsolattartás – az élet más területeihez hasonlóan – olyan szédítő változásokon ment és megy át, hogy etikai reflektálásához nagyon kevés idő áll rendelkezésre. Az elektronika és más kommunikáció-technikai vívmányok olyan sebességgel árasztották el a hagyományos kommunikációt, hogy a klasszikus kommunikációs etikai állítások újraértelmezése szükségeltetik. Azt a józan ész számára nyilvánvaló etikai normát, hogy „ne hazudj” a tömegkommunikációs eszközök világában is értelmezni kell, hiszen forrása nem a kommunikáció hasznossága, hanem a lényege.

Európai politikai és társadalmi viszonyainak gyökeres átalakulása az emberi közösséget a teljesen új (médiák által közvetített) társadalmi valóság megismerésére hívja, amely megismerés az egyének, a kisebb nagyobb társadalmi csoportok, de az egész térség átalakításának sine qua nonja. A kommunikációs eszközök központi szerepet játszanak az átalakulásban, ami előállítóit és fogyasztóit egyaránt súlyos etikai felelősséggel terheli. A tét ugyanis nem kisebb, mint az átalakulás emberi dimenzióinak folyamatos ébrentartása és a mindig szűkre múlttal való nyilvánosság előtti szembenézés szolgálata. Amennyiben a nyilvánosság előtt – a személyiségjogok tiszteletbentartása mellett – nem sikerül szétválasztani az értéket a lecsere-

lendő értéktelentől, akkor a társadalomba mélyen beágyazott egyéneket az a veszély fenyegeti, hogy ellenőrizhetetlen és leleplezhetetlen gyanúsítgatásoknak és megbélyegzéseknek lesznek kitéve. Talán az ún. nyugati országok legtöbbet attól a folyamattól tanulhatnak, amelyben a szabad kommunikációtól egykor megfosztott társadalom elszámol a nyilvánosság előtt saját múltjával, méltósággal lezárja annak árnyoldalait és pozitívumain elkezd építeni.

Először az alapvető hozzáállást érintő sajtóetikai állításokat tekintjük át vázlatosan, amelyek bár más-más hangsúllyal, de a kommunikációs folyamat minden résztvevőjére vonatkoznak, s ehhez csatlakoznak a törvényhozókra, információs forrásokra, kiadókra, az újságírókra és -olvasókra érvényes speciális etikai normák.

Általános elvek

Mindeneket megelőző elv, minden ember emberi méltóságának teljes tisztelete. Annak tudata, hogy a társadalmi kommunikáció folyamatában mindig az emberről van szó, közelebbről pedig az emberek nagyobbfokú egységéről és testvériségéről. *A társadalmi kommunikációnak a társadalmi kommuniót kell folyamatosan felmutatnia.* Ezzel az alapelvvel kell megegyeznie az összes többi tartalmi etikai kijelentésnek, melyeknek természetesen figyelembe kell vennie a médiák saját törvényszerűségeit is. Az autonóm tárgyi törvényszerűségekhez tartoznak azok a pragmatikus szabályok, amelyek révén az egyre növekvő mennyiségű információból ki kell választani azokat a híreket, amelyeket a rendelkezésre álló kevés idő alatt és helyen közölni lehet. A médiákban a kommunikáció tartalma nem az örök igazságok, hanem a világkép folyamatos továbbrajzolósa az események és összefüggések seregének bemutatásával. A hitelesség és a megbízhatóság nélkülözhetetlen a nyilvánosság előtti tapasztalatcsere összetett folyamatának sikerességéhez. Ez pedig nem csak jószándékot követel, hanem lehetőségek szerint a kép további árnyalásának alapvető készségét, a kommunikációs partnerről alko-

tott előítéletek lebontását és a máskéntgondolkodókkal szembeni toleranciát. Különös érzékenység illeti az eszközjellegű cselekvéseket, mert korunkban a komplikált technika saját testünk határait az egész világra szélesítette. Az emberek közötti cselekvés médiák általi közvetítettségének gyorsasága miatt az egyik legfontosabb erkölcsi feladat a közvetlen én-te kapcsolatok integrálása a társadalmi kommunikációba és fordítva.

A társadalmi kommunikációt intézmények szabályozzák. Az „intézményes kényszerítő erők”-kel szembeni felelősséget erkölcsileg két aspektusból vizsgálhatjuk. Amíg az intézményes rendszerek a társadalmi kommunikáció szabadságát és ezzel a társadalom tagjait szolgálják, addig szabadon igent kell rájuk mondani. Ha azonban korlátozzák vagy lehetetlenítik az ilyen értelmű szabadságot, akkor megjavításuk erkölcsi kötelesség. Az erre vonatkozó bátorságot és civilkurázst, amely erejében fel kell lépni a szerzők, szerkesztőségek avagy egész kiadók tisztátalan praktikái ellen, el kell várnunk az újságírótól és az olvasóktól is.

Az állammal szemben a társadalom nyilvánosság előtti kommunikációjának a szabadság világában az állandó kontroll a feladata. A társadalmi kommunikáció egészében a kritikus szolidaritás és az ebből adódó érzékenység alapmagatartása az erkölcsi kötelesség, amely nem csak az igazságtalanságokat kell feltárja, hanem az „idők jeleit” is. Nem csak a mindennemű hatalommal szembeni éberség szükséges, ha veszélybe kerül a véleménnyilvánítás szabadsága és függetlensége, hanem prófétai éleslátással rá kell mutatni az erkölcsi tudat elmélyítésének éppen aktuális következő lépésére is.

Normák

A törvényhozók és a politikusok alapvető feladata a médiák területén az információ- és sajtószabadság elismerése. A túlzott szabályozás és bürokrácia veszélyezteti a sajtószabadságot és a kommunikátorokat az információ hivatalnokaivá és mikrofonállvánnyá alacsonyítja. A törvény-

hozóknak a lehető legnagyobb visszafogottságot kell tanúsítaniuk. Minden média-törvénynek paradox módon első-sorban önmagától kell óvnia a sajtószabadságot, hiszen a harmadik jogát általában más törvények már védik (pl. ifjúsági törvény). A törvények mögött nyilvánvalóvá kell válnia annak az alapvető elvnek, hogy nem az állam rendelkezik a médiákkal, hanem a médiák rendelkeznek az állam ellenőrzésének kötelességével.

Az információ szolgáltatói viselkedjenek görcsöktől menten a médiákkal szemben. Semmi esetre sem várhatnak arra, hogy kérdésekkel ostromolják őket. Rendszeresen számot kell adniuk a nyilvánosság előtt – még kényelmetlen helyzetükről is. A háttérismeretek közlése fontosabb, mint a nyilatkozatok sokasága. Az információ adóját is terheli az a felelősség, amit az információ kiadásával kivált. A politikusok nagy kisértése az, hogy döntéseiket elsősorban ne a valóság ismeretében hozzák meg, hanem a várható sajtóvisszhang szerint.

A kiadók feladata az, hogy a tulajdonukban lévő orgánumok számára megteremtsék a gazdasági alapot és meghatározzák az alapvető irányvonalat. Ebből azonban nem következik, hogy bárminemű joguk lenne arra, hogy kényszerít vagy erkölcsi nyomást gyakoroljanak az újságírókkal szemben. Minden arra vonatkozó kísérlet, hogy bizonyos területeken a konkurens orgánumokat teljességgel kiszorítsák és monopolhelyzetet teremtsenek, a hatalommal való visszaélés. Az újságírók lelkiismereti szabadságát minden eszközzel védeni kell.

Sajtóetikai „tízparancsolat”

I. Fontosabb a társadalmi kommunikáció részeseit aktivizálni, véleménnyilvánításra, előítéleteik kritikájára készíteni, mint passzív fogyasztói szerepükben konzerválni. Ebből az következik, hogy az újságírónak rendelkeznie kell azzal a bátorsággal, hogy a közvélemény uralkodó nézeteivel szemben foglaljon állást. A minőség előnyt élvez a hatásvadászattal szemben.

II. A hír érthetősége fontosabb a mennyiségével szemben, amely a hallgatókat-nézőket csak összezavarja. Az újságírók ne engedjenek annak a kísértésnek, hogy csak kollegáik számára írjanak, vagy olvasóik tájékoztatása helyett csak a saját népszerűségüket fokozzák.

III. A folyamatosság elemei fontosabbak mint a diszkontinuitás elemei, nehogy a maradandó és általános igazság jelentéktelennek tűnjék.

IV. Ugyelni kell arra, hogy a negatív tartalmú jelentések ne szaporodjanak el annyira, hogy a közvélemény a társadalmi sikereket jelentéktelennek tartsa. Az újságírók törekedjenek feltárni és bemutatni a szerencsés megoldásokat.

V. Az alapvető dolgokban való egyetértés fontosabb az eltérő vélemények túlzott kiemelésénél.

VI. A kritikus híreknek nem szabad olyan nagy teret szentelni, hogy az a benyomás keletkezzék, mintha a felelősök teljesen képtelenek lennének megfelelni feladataiknak. Természetesen ez csak a rendezett társadalmi viszonyokra érvényes, amelyek javát nem szolgálja a fekete-fehér ábrázolás. De nem érvényes azokra a helyzetekre, melyekben a döntéshozók cselekedetei és hanyagságai bizonyíthatóan felelőtlenek. A hírszolgáltatásban ugyanakkor tárgyyszerűen be kell mutatni azokat a jelentős konfliktusokat is, amelyek megoldása a társadalomtól követel valamit, s ennek nemtörődősége miatt várat magára.

VII. A lelkiismereti szabadság és a személy önmagára vonatkozó kritikus felelősségének erkölcsi értéke fontosabb azoknál az értékeknél, amelyekre a kommunikáció fogadóit rá akarnák szorítani. A jóságra ui. az emberek nem kényszeríthetők.

VIII. A bevallott szubjektivitás bizonyos foka fontosabb a „tisztá” objektivitás látszatának keltésénél.

IX. Minél nagyobb az előrelátható negatív hatás, annál súlyosabb követelmény az illető hírt mégis közreadni.

X. A polgárok intimitásának védelme fontosabb az információéhség kielégítésénél. A közérdek azonban fontosabb a személyes titkok védelménél, ha azok a közjót sértő cselekedetekre és összefüggésekre mutatnak rá. Senkinek nincs joga személyes titkaira hivatkozni azért, hogy ezzel

leplezze a társadalomra veszélyes tetteit. A korrupció és a bűntény nem válhat a személyes titoktartás jogos tárgyává. Azokat a személyes titkokat azonban, amelynek nyilvánosságra hozatala sérti az ember identitását és méltóságát, sohasem szabad publikálni. Az újságírók rendelkezésére álló számos információ rendkívüli erkölcsi diszkrecióra kötelezi őket.

Az olvasók

A teljes állami ellenőrzés megszűnése nem csak az újságírókat és a többi média-szakembert készíti egy új, sajtósabadságra épülő etikai magatartás elsajátítására, hanem az olvasókat is kihívás elé állítja. Az olvasók alapvető joga az, hogy szabadon használhassák a médiákat. Az információ szabadsága mellett azonban hangsúlyozni kell az informálás erkölcsi köteletségét is. Az emberi kényelem azzal kísérti meg az olvasót, hogy mindig csak a kedvére való híreket és véleményeket válogassa ki – mintegy szent és zavartalan világot építve önmaga körül. Ezzel a kényelmességgel szemben erkölcsi köteletség a tömegkommunikációs eszközök által közvetített világképet a család és más közösségek révén árnyalva ellensúlyozni. A spontaneitás értékesebb a beilleszkedésnél és a kritikus vita értékesebb a véleménykonfortnál. Az önálló és a médiákban kompetens olvasót képessé kell tenni arra, hogy saját maga határozza meg a médiák fogyasztásának egészséges mértékét és megismerje saját információfelvételi jellegzetességein túlmenően a „közvetített világ” teremtésének folyamatait is.

A tömegkommunikációtól túlcsonduló társadalmunkban azt a szabályt állíthatjuk fel, hogy egyébként egyenlő feltételek esetén a közvetített kommunikáció feldolgozása a közvetlen kapcsolatokban fontosabb, mint az eszközök habzsolása. A médiák által közvetített, elvont társadalomban nagy a veszélye az olvasók elidegenedésének és növekvő izolációjának. Ezzel a folyamattal szemben csak az állandó szerepcserre hatékony, amely révén a közvetített kommunikáció címzettje maga is egy új kommunikáció kezdeményezőjévé válik.

(ford. Máté-Tóth András)

JOHANN BAPTIST METZ

1928-ban született, a münsteri egyetem fundamentál-teológiai tanszékének professzora, az „új” politikai teológia atyja. Alábbi előadása Bécsben hangzott el a Communio et Progressio pápai enciklika 20. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi konferencián.

Egyházi a tömegtájékoztatási eszközök világában

I. Zsinati távlatok

Az egyház legutóbbi zsinata talán csak kezdet volt, mind-
eddig kellően figyelembe nem vett kezdet. Számomra két
vonatkozásban mindenesetre alapvető ösztönzést nyújtott
ez a zsinat. Az egyik az egyház belső életére irányul. Jel-
lemzője az egyházban élő hívők nem mellőzhető tekinté-
lyének felfedezése vagy megerősítése. Az első vatikáni zsi-
nat egyházképére még jelentősen rányomja bélyegét az
uralkodó és alattvaló közti viszony. A legutóbbi zsinat
egyházértelmezésében viszont előtérbe került Isten vándorló
népének bibliai képe. A zsinat óta pedig Istennek ez
a népe – helyesen felfogott bibliai okokból – az igaz utat
próbálgatja. Ezt persze nehéz megtanulni, és aligha lehet
maradéktalanul magunkénak mondani anélkül, hogy buk-
dácsolnánk, vagy időnként járhatatlan és helytelen utakra
tévednénk. Ám ahogy egy gyermeknek nem szabad meg-
tiltani a futkosást, azért mert minden valószínűség sze-
rint nem megy botladozások nélkül, úgy az egyház sem
tarthatja vissza a híveket a helyes útkereséstől csupán
azért, mert az kockázatos.

„Az igazságot pedig a személy méltóságának és társas
természetének megfelelő módon kell keresni”,¹ ez pedig
azt akarja mondani: nincs szó (többé) a hívőknek egy el-

1 „A vallásszabadságról” 3.p.

vont, alany nélküli igazságfogalom alá rendeléséről. Az igazsághoz való jog, amelyre az egyház minduntalan hivatkozik, elsősorban a személy joga. Ezt az őskeresztény nézetet elsődlegesen nem az egyház mentette át, hanem inkább nélküle, bizonyos tekintetben még ellene is alkalmazták.

A zsinat másik ösztönzése az egyház világméretű küldetésével kapcsolatos. A legutóbbi zsinaton ugyanis csíráiban kirajzolódott az egyháztörténet új szakasza. Így lehetne jellemezni: a zsidókereszténység viszonylag rövid idejű, de az egyház teológiai történeti identitása számára alapvető korszaka után az egyház csaknem kétezer éven át egy viszonylag egységes kultúrkör iránt vált elkötelezetté, nevezetesen a nyugat-európai iránt. Napjainkban válik kulturálisan sokfélébe gyökerező világegyházzá. Ebben az értelemben az őskereszténység ideje óta talán ez a legmélyebbre nyúló cezúra. Úton van a kulturálisan többé-kevésbé egységes, tehát kulturálisan monocentrikus európai egyházból a kulturálisan sokféleiben gyökerező, és ebben az értelemben kulturálisan policentrikus világegyházzá válás felé.

Az a benyomásunk támadhat, hogy az egyház a számára idegen kultúrák és életfelfogások méltóságát éppen séggel csak akkor fedezi fel, amikor ezeknek a kultúráknak már létezése válik fenyegetetté. Egyáltalán milyen értelemben van ma még valódi kulturális policentrizmus a világon? Nem szűnik-e meg mindinkább attól a nyugati racionalizmustól, a technikától, az információs és kommunikációs ipartól, amely ma egész világunkat körülveszi, és amely a népeknek nem csupán szokásait, hanem, nyilvánvalóan, gondolkodásmódját is megváltoztatja? Az a balinéz, aki autót vezet, már félig európai. Ugyanígy az az indus is, aki nem történeteket meséltet már magának, hanem televíziózik. Felfedezzük-e, hogy mennyire lehetünk a mások egyházává abban a korban, amelyben a mások alig fordulnak már elő más-ságukban? Vagy megzavarva az európai technika és kultúra inváziójától, a maguk részéről megszakítanak szinte minden kommunikációt?

A második kérdés a mai világban élő egyház tapasztalati alaphelyzetére vonatkozik. Mint mondtuk, első ízben lépett arra az útra, amelyen járva világot átfogó egyházzá válhat; ezzel egyidejűleg azonban a világon mindennütt, nem utolsó sorban pedig nálunk, Európában mindinkább kisebbségi helyzetbe kerül, diaszpórába. Gondoltunk-e arra, hogy az egyház, mint egykor a korai afrikai kereszténység Európában, most már Európát megelőző hódító jövő felé halad Ázsiában, Afrikában, vagy legalábbis Latin-Amerikában? Ma már tudjuk, hogy ez sincs és nem is lesz így. A világ evangelizálásának ilyenféle elképzelése szükségszerűen megghiúsul. És Európát tekintve? Nyugtalanakodva az egyház létének drámai szörványjellegűvé válása miatt Európában mostanában sokat beszélnek „Európa újra-evangelizálásáról”. De hogyan? Azt akarjuk talán, hogy amennyire lehet, az európai keresztény diaszpórát az új kort és a reformációt megelőző „keresztény Nyugattá” evangelizáljuk vissza?

Bizonyos, hogy a kereszténység mondhatni strukturálisan beépült Európa történetébe és szellemébe. Hogyan szakítsuk ki az európai kereszténységet a pusztá historizálásból? Vagy pedig és mindenekelőtt a csupasz esztetizálásból?

II. Kommunikáció az egyetlen világban

Az egyház kulturálisan policentrikus világegyházzá válásának sikere nem utolsósorban attól függ, hogy ki tud-e önmagában bontakoztatni egy igényes kommunikatív kultúrát: a mások mássága elismerésének kultúráját. Ennek során nem mások dicsőítéséről van szó, de a tiszteletről meg nem fejtett titkaik iránt. Az egyház egyetemes küldetés a világ felfedezése Jézus szemével. Jézus pedig olyan felebaráti szeretetet tanított, amelyben a felebarátok nem egyszerűen a közelállók, hanem – mindenekelőtt – a többiek, a felfoghatatlanul idegen többiek. El akart látni minket „másokra néző szemmel”. „Ébredj, nyisd ki a szemed”: ez a felszólítás végigvonul minden bibliai kinyilatkoztatáson. A kereszténység categoricus imperativusának lehet

tekinteni. A „vak hitről” szóló szóbeszédekkel szemben a bibliai hagyományok, és mindenekelőtt maga Jézus, a láthatóságra építenek, a mások fokozott figyelembevételének és elismerésének készségére. Ebben gyökerezik a keresett kommunikatív kultúra.

Engedjék meg, hogy kifejtsem a mai kommunikatív kultúrának kérdését – Amerika ún. felfedezésének előttünk álló 500. éves jubileuma alkalmából is – tekintettel Európa és Latin-Amerika egymáshoz való viszonyára. Miféle szemmel „fedezték fel” ezt a szárazföldet? Mértékadó szerepet játszott-e benne mások mássága elismerésének őskeresztény kommunikatív kultúrája? Vagy pedig ezt a „felfedezést” inkább valamiféle kétes hasonító és uralkodó kultúra kísérte, amelynek aligha volt szeme arra, hogy észrevegye Isten kezenyomát mások másságában, és amely ezért újra és újra áldozatokká tette ezeket a felfoghatatlan másokat? Annak a kornak kezdetén, amelyet Európában az „új”-nak nevezünk, és amelyben az európai nagy „felfedezések” is elkezdődnek, megelőzve Kolumbuszt, bontakozott ki – csíraszerűen és sok vallási meg kulturális jelkép által borítottan – valamiféle uralmi antropológia: az ember mindinkább uralkodónak, leigázó szubjektumnak érezte magát a természettel szemben. Ebben az uralkodó leigázásban, ebben a természetre gyakorolt hatalommegragadásban alakult ki identitása. Szeme lefelé irányult. Logikája az uralom logikája lett, nem az elismerésé, az asszimiláció logikája, nem pedig a mások érdekét szem előtt tartóé.

Vajon az európai uralmi-antropológiának ez a korszaka véglegesen lezárult már? Áldozatai időközben közelebbről ismertté váltak, még ha kevéssé emlékezünk is rájuk. Elmúlt már az az európai korszak, amelyben a kíváncsiságot áthatotta a Wille zur Macht (a hatalom akarása)? Végleg befejeződött az európai érzéketlenség korszaka? Másféle Európa jut érvényre? Az európai modern emberek lelkülete végtére is teljesen másfajta vonásokat hordoz, nem ezt az uralomra törőt. Így formálódott ki benne egyidejűleg az az antropológia, amely teljesen más értelemben kíván gyakorlati lenni, nevezetesen szabadságként, a

mindenkori mások szabadságaként is, és ezzel együtt igazságosságként: az egyetemes emberi jogok antropológiája, amely mindenkihez szubjektív szabadságán és méltóságán keresztül közelít. Vajon nem ez a fajta uralomra törő univerzalizmus az európai szellem címkéje 1992-re? És az egyházi szellemé is 1992-re? Milyen szerepet játszanak benne a modern tömegtájékoztatási eszközök, amelyek gyökerükben maguk is európai termékek? Állítom, hogy az audiovizuális eszközök valóban megtanítanak látni is, nemcsak nézni. Ebben az esetben pedig különleges jelentőségük van a felvetett kérdés szempontjából. „Nézz oda és megtudod” – fogalmazta meg a filozófus Hans Jonas, és eközben a látást, a másokra irányuló szemet az új elismeréskészség, valamint az egyetemesebb jellegű erkölcs gyökerévé tette.

„Nézz oda és megtudod”: megtudsz valamit az idegen többiek méltóságáról; megtudod például, hogy Dél-Amerika indiánjai nemcsak azért kezdenek olyan nehezen bármit is nyugati civilizációkkal, mert, mint szívesen mondjuk vagy véljük, egyszerűen még „a fejlődésben elmaradottak”, hanem elsődlegesen azért, mert mások, és mivel ennek a más-létüknek megvannak a maga tiszteletben tartandó titkai. „Nézz oda és megtudod”: megtudod hogy ezeknek az indiánoknak szomorú arcára is valami sajátos erő vésődik, valamiféle titkos ellenállásé – például az idő dühödt meggyorsításával szemben, amelyet mi, európaiak rendeztünk meg, és amelyben mindinkább mi megyünk veszendőbe...

„Nézz oda és megtudod”: ennek a mondatnak megvan az erkölcsi és politikai csattanója is. Amit „lelkiismeretnek” nevezünk, az szintén ismeret, amelyik az ilyenféle odanézésből származik. Ebből az odanézésből és ebből a megpillantottságból, amelyben velünk született narcizmusunk fölé emelkedünk, megnövekszik bennünk a felelősségérzet azok iránt az állapotok és helyzetek iránt is, amelyeket nem feltétlenül mi okoztunk. Az idegen szemek olyan szolidaritást követelnek, amely messze felülmúlja családi és szomszédsági erkölcsünket. Ki ne tapasztalta

volna még ezt, ha rápillantottak a harmadik világ gyermekeinek és asszonyainak könnytelen szemei?

Nem bír-e mindez elemi jelentőséggel annak az egyháznak kommunikációs kultúrája számára, amelyik manapság mind kevésbé „mondhatja magáénak” a harmadik világ egyházát? Miközben a kommunikációs kultúra számára a tömegtájékoztatási eszközöket igényeljük, kérdések is támadnak. Mindenekelőtt magára az eszközre vonatkozóan. Nem privilegizálja, nem mozdítja-e elő például a televízió túlságosan is a szétszórt, a közömbössé válást elősegítő nézelődést? Valóban terjeszti és támogatja-e a mások elismerését bennünk kiváltó, felelősségének tudatában levő nagykorúságot, vagy pedig – hosszabb távon – bizonyos mértékben másodlagos kiskorúságot hoz-e létre. Ezt az a benyomás táplálja, mely szerint ma jobban informáltak vagyunk mindenről, mint bármikor: a világban levő mindenféle válságról és rémségről egyaránt, ugyanakkor az ismerttől a megtevésig, az információtól a cselekvésig terjedő lépés még sohasem tűnt olyan kilátástalannak, mint éppen ma. Valamiféle válsághoz-szokottság gondolata van terjedőben. Hozzászokunk a világban levő szegénység válságaihoz, amelyek mindinkább állandósultnak tűnnek, és amelyeket ezért vállvonogatva személytelen társadalmi fejlődéshez tartozónak minősítünk.

Természetesen kérdések és aggodalmak is felbukkannak, a tömegtájékoztatási eszközöknek a harmadik világra gyakorolt hatásaival kapcsolatban, nem utolsósorban ismét Latin-Amerikára gondolva. A nagy nyugati Négyek – az AP és UPI az USA-ban, a Reuter Angliában és az AFP Franciaországban – köztudottan a világ információs, illetve hírszolgálatának több mint 70 %-át látják el. A latin-amerikai televízió mindmáig szilárdan az észak-amerikaiak kezében van. Röviden: fennáll a veszélye egy másodlagos gyarmatosításnak, olyan kolonizációnak, amely sokkal gyorsabban és hatékonyabban jut el az ezekben az országokban élő emberek lelkéhez, mint a régebbi gyarmatosító csoportok katonai és logisztikus túlereje bármikor is megtehetette. Nem régebbe mondotta nekem a limai Gustavo Gutiérrez: e nyugati típusú tömegtájékoztatási

eszközök alkalmazása tömeges elgyökértelenedéshez, az értékek összeomlásához vezet országa szegényeinek világában – és még sokkal inkább, mint nálunk, a realitás tudomásulvételének elvesztéséhez. „A televízió nálunk – mondotta egy brazil média-szakértő – hatalmas supermarket, amely elképzelt javakat oszt a szegényeknek.”

Tudom, jelentkezik időközben a harmadik világ országaiból – hasonlóan az új világgazdasági rend utáni kiáltáshoz – a mind sürgetőbbé vált követelés is egy „új, nemzetközi információs és kommunikációs rendért”, hogy a tájékoztatási eszközök általi gyarmatosítás veszélyét csökkentsék. Ha ezt a követelést határozottan támogatjuk – s ez nagyon is az egyházra tartozik –, akkor persze arra is ügyelnünk kell, hogy az etnikai és kulturális identitásra leselkedő veszély is felmerül ezekben az országokban, mégpedig nem csupán az első világ és tájékoztatási eszközökben jelentkező fölénye részéről, hanem a harmadik világ országain belül is, mindenekelőtt ott, ahol túlságosan szigorú „nemzeti-állami hermeneutika” jut érvényre a tájékoztatási eszközök területén, amely azután a nemzeti integráció nevében sok etnikus-kulturális kisebbséget kárhoztat némaságra, és végül tüntet is el stb. A szóban forgó sok országban talán elsődlegesen a rádiót kellene támogatni, azért éppen a rádiót, mert igen közel jut ezeknek a népeknek úgynevezett orális kultúrájához; mindent megelőzően pedig a nyomtatási eszközöket, elsősorban az ábécés könyveket, hogy ezekhez az emberekhez ne a tömegtájékoztatási eszközök útján juttassák el saját nyelvüket, mielőtt önmaguk jutnának el nyelvükhöz, az ábécé megtanulásával.

És nálunk idehaza, itt Európában? Amint a modern tudomány, és a technika is, úgy a tömegtájékoztatási eszközök általi kommunikáció valójában ugyancsak európai eredetű. Ilyenképpen talán a régi, érzéketlen eurocentrizmus ünnepli végső diadalát a tömegtájékoztatási eszközökben. A veszély nem abban gyökerezik, hogy túl sok Európát „exportálunk”, hanem éppen túl keveset, pontosabban csak megfeleezett Európát, a racionális és céltudatos uralmi kultúrájú Európát, nem pedig annak a kommuni-

kációs kultúrának Európáját, amely a többiek szabadságának és méltóságának elismerésében akar részt vállalni, és amelynek ezért a többieket nem csupán önkifejeződésükhöz, hanem mindinkább önkifejezésük jogához kell eljuttatnia. A megfeleződés leküzdésében való közreműködés lenne központi feladata annak az egyházi kommunikációs kultúrának is, amely fel akar nőni a szociálisan megosztott és kulturálisan policentrikus világegyház kihívásaihoz.

III. Kommunikáció a diaszpórában

Az egyház, a kereszténység diaszpórában van nem utolsósorban és mindinkább nálunk Európában: ebben kihívás is rejlik az egyházi kommunikációs kultúra számára.

Az eddignél jobban szem előtt kell tartania az egyházi kommunikációs kultúrának, hogy a népegyházi struktúrák mindinkább eltűnnek Európában, továbbá, hogy kereszténység túléléséhez mind sürgetőbben szükség van új egyházi életformákra és józan, a szentimentalizmust kerülő diaszpóra-pasztorációra, amely belemerészkedik nagyvárosaink kő- és léleksivatagaiba, és Hi-Tec-világunk kábelekkkel behálózott munkahelyeire.

Audiovizuális közlések a számára idegen érzések és felfogások diaszpórájából: ez tűnik számomra az európai egyházi kommunikációs kultúra egyik legfontosabb jövőbeni feladatának.

Az egyházi kommunikációs kultúrának ellen kell állnia az egyháznak nyitottságában is jelentkező új szektás és gettógondolkodásmód tüneteinek:

- az egyházi fundamentalizmus irányába tartó fejlődési irányzatnak, amely minden ellentmondót és máskéntgondolkodót eleve lenéz;
- a puszta tradicionalizmus jeleinek, amely a keresztény emlékezetben jelentkező minden veszélyesnek ítélt és felszabadító gondolatot alárendel az egyházi intézmények önfenntartási-érdekeinek;
- annak a növekvő tehetetlenségnek, illetve kelletlenkedésnek, amely vonakodik az új tapasztalatoktól,

- és attól, hogy beépítse őket az egyház önértelmezésének fájdalmasan kritikus asszimilációjába;
- a zelotikusan kiélezett beszédnek és a megértésre képtelen harciasságnak, illetve a túlságosan nagy tekintélyen alapuló magabiztosságnak az egyházon belüli vitákban;
 - annak, hogy az egyháziasságot örömtelen és humor nélküli zelótasággal váltsák fel;
 - a túltengő lojalitás elterjedésének, illetve a túlzott aggodalmaskodás jelentkezéseinek az egyházi életben;
 - végül annak a késztetésnek, hogy csupán hasonló érzelműek között tartózkodjunk, és annak a veszélynek, hogy mesterségesen elszigetelődjön a közlés nyelve, és kommunikációra képtelen belső nyelvé váljon tipikusan szektás szemantikával.

Az ilyen és hasonló tünetekkel az egyház kommunikatív kultúráját képviselőknél szembe kell szegülniük. Közéjük tartoznak – a teológusok mellett – az egyház tájékoztatást szolgáló újságírói is. Kritikus tiltakozásuk törvényes jogot nyer valamennyi hívő említett tekintélyéből. Bizonyos, hogy a teológusok és újságírók között mindig akadnak olyanok is, akik hajlamosak önmaguk trónra-emelésére, és akik ezért a saját érdekükben tömörülnek a tájékoztató eszközök köré, hogy ott különvéleményüket hirdessék, és a professzionálisan kidolgozott információk helyett klisévé merevedett egyházkritikával álljanak elő. Ám ki akarná az ilyenféle kivételek alapján megítélni a tájékoztató eszközöknek az egyházban és az egyházért végzett kritikus munkáját?

IV. Istenről szóló beszéd és imádság a tömegtájékoztató eszközök korában

Jelenlegi helyzetünkben találkozunk egy sajátos, egyházat és társadalmat egyaránt átható jelenséggel, nevezetesen a vallás felfokozott örömeivel, amely párosul az imádkozás kultúrájának egyidejű elsivárosodásával. Évekkel ezelőtt még azt mindták: Jézus: igen – egyház: nem, ma pedig a

jelszó ekként szól: vallás: igen – Isten: nem. Bizonyára nem lenne nehéz ezt a transzcendencia nélküli új vallást, a pszichologikus-esztétikus lélekelvarázsolásnak ezt a válását valamiféle kompenzációs jelenségként bemutatni tömegtájékoztatásunk világában. Nem teszem mégsem. Inkább azt kérdelem magamtól: mi történt az Istenről szóló beszéddel, mi történt az imádsággal? Honnan az imádság elsorvadása, hogy még sok keresztény sem tekinti akár csak magánügyének sem? Miként formáljuk az Istenről szóló beszédünket, és hogyan az imádságunkat, ha azt akarjuk, hogy helytálló legyenek a tömegtájékoztatás világának tapasztalatai közben is?

A tömegtájékoztatási eszközök az emberi sorsok drámai egyetemességét mutatják be, olyan sorsképeket, amelyekben hitelessé kell válnia az Istenhez és Istenről szóló beszédünknek. Az „én” Istenemről csak akkor lehet szó mások, az idegen többiek, mindenki más szemszögéből, ha mindenki más Isteneként is imádni tudom: a menekülők és elbottlók, az éhezők és elégők Isteneként... Hiszen egyszerű teremtésteológiai értelemben nem valamennyien „Isten gyermekei”-e, az imádságaimban keresett Atya gyermekei? Nyomatéku hadd emlékeztessenek egy német tv-híradóra, amelyben a százezreket elsöprő bangladesi viharok képeihez közvetlenül kapcsolódtak a fatimai képek, amelyeken II.János Pál pápa hálát mond az égnek az elne elkövetett régebbi merényletből történt megmeneküléséért. Nem kell-e kihallanunk ebből a köszönetéből a panaszt is, a pusztuló többiek miatti panaszkodást? A tömegtájékoztatási eszközök az imádságra készítő világegyetemet mutatják be. Ez a sorsegyetemesség különleges teodiceai érzékenységre készíti keresztény imáinkat. Valójában kiűz belőlünk mindenféle jámbor narcizmust. Mások szenvedéseit és katasztrófáit saját imádságunk anyagává teszi, az olyan imádság anyagává, amelyben a dicsőítés nem hangozhat el panasz nélkül, a hálaadás sem úgy, hogy szomorúság ne kísérné, és az ének mellé is kiáltás járul. Ilyenek a hit összövegeinek imádságai, ezért lesznek a holnap imáivá. A keresztény istentapasztalat felesküdtött mások sorsának látására. Ezért a keresztény misz-

tika magva szerint nem a becsukott, hanem a fájdalmasan nyitott szemek misztikája. A látás különleges gyakorlatát kívánja meg, velünk született látási nehézségeink és teremtményi voltunkból fakadó narcizmusunk leküzdését. Aki „Istent” mond, beletörődik saját biztonságérzetének mások szerencsétlensége általi megsértésébe. Ezt pedig, úgy vélem, tekintetbe kell venniük a mindazoknak, akik a televízió sorsokat bemutató képeinek hullámmása közben, és valami megmagyarázhatatlan szorongást érezve, ki merik mondani az „Isten” szót. Akkor talán megtörik, legalább pillanatokra, ezen a tehetetlen szón a tájékoztatási eszközök képvilágának túlereje is.

V. Szigorú határ: az Eucharisztia ne jelenjen meg a televízióban!

„A szóhoz hozzájut a hitetlen is, a szentséghez nem.” Ez a mondat – Dietrich Bonhoeffertől származik (1937). Vele és nevének tekintélyével is kívánom befejezésül meghúzni az egyházi kommunikáció tömegtájékoztatási eszközeinek határát, amelyet persze időközben alaposan túlléptek, és azt a kommunikációs magatartást, amelyiket nyilván régen feláldoztak már. Egyszerűen szólva, azon a véleményen vagyok, hogy a liturgia szentségi középpontja, az Eucharisztia ünneplése, nem tartozik a televízióra.

Az ötvenes években heves vita zajlott arról a kérdésről, hogy vajon szabad-e misét közvetíteni a televízióban, hogy tehát a televíziós kamera láttathatja- és mindenki elé tárhatja-e azt, amit a hívő keresztény láthat és lát is, amikor közösségben együtt ünnepli az egyház misztériumát. Ez a vita régen elnémult. Úgy tűnik, hogy a kérdést időközben egyértelműen eldöntötték. Már 1971-ben így foglalta össze lelkipásztori utasításunk (151. sz.): „A vallási programhoz (a televízióéhoz) tartozik bizonyára a szentmise közvetítése is...” Bizonyára? Karl Rahner azok közé tartozott, akik bekapcsolódtak az ötvenes éveknek vitájába. Ellene volt annak, hogy misét közvetítsenek a televízióban. Szerinte az Eucharisztia részletes és teljes ünneplése annak a metafizikai szeméremnek körébe tartozik,

amely megtiltja, hogy ezt az eseményt hozzáférhetővé tegyék a szétszórta viselkedő és nem teljes figyelemmel résztvevő nyilvánosság számára. A divatos ezoterika, az okkultizmusba és titkos mesterkedésekbe menekülés, nem értelmezhető-e vajon antropológiai visszahatásként a nyilvánosságra hozatal rögeszméje, amely a metafizikai szemérem minden határát elmosta? Nem volna-e hát ideje annak, hogy Dietrich Bonhoefferrel és Karl Rahnerrel együtt emlékeztessünk egy régi egyházi hagyományra, az úgynevezett arkánium-fegyelemre? Ebben közismerten titoktartási kötelezettségről, illetve a nyilvánosságra hozatal tilalmáról van szó, amely a korai kereszténységben elsődlegesen az Eucharisztianak az akkori pogány világban való ünneplésére vonatkozott. Azután többé-kevésbé eltűnt, körülbelül az V. századtól kezdve, amikor bizonyos értelemben nem voltak már pogányok, sem hitetlenek. De nem kellene-e az ebben az arkánium-fegyelemben rejlő kérdést ma újból felvetni? Véleményem szerint Dietrich Bonhoeffer és Karl Rahner és bizonyára az ezen a téren hozzájuk csatlakozó politikai teológia is kezeskedik azért, hogy az arkánium-fegyelemre történő illetén emlékezésben ne legyen szó valamiféle új gettó-gondolkodásmód ajánlásáról, ne lehessen visszavonulás egy új egyházi „privatissimumba”, és szó se legyen árulásról az egyház világhoz szóló küldetése és megbízatása ellen. Bonhoeffernek az 1944. évből való utolsó jegyzeteiben szerepel ez a kérdés: „Hogyan beszélünk... mi 'világiasan' Istenről”, hogyan lehetünk „vallástalan-világi” keresztények, miként vagyunk ek-klesia, kihívottak, anélkül, hogy vallásilag előnyben részesítettnek éreznénk magunkat, hanem éppenséggel teljesen a világhoz tartozónak?... Az arkánium-fegyelem... nyer újra jelentőséget talán? Bonhoeffer azután hozzáfűzi még: „... helyre kell állítani az arkánium-fegyelmet, hogy általa a keresztény hit titkait megóvjuk a profanizálódástól”. Ez az arkánium-fegyelem az ő számára nyilvánvalóan nem jelent búcsút és elkülönülést a világtól, hanem koncentrációt a világ titkára: „Nem a sekélyes és közönséges evilágiságot értem rajta – írja Bonhoeffer kivégzése előtt –, hanem azt a mélységes evilágiságot, ...

amelyben a halál és a feltámadás megtapasztalása mindenkor jelen van". Ez által az arkánium-fegyelem által kell megóvni a halál és a feltámadás eucharisztikus emlékezetét, hogy figyelmeztető emlékezetként hathasson annak a világnak nyilvánosságában, amelyben az emberek mind kevésbé élnek emlékezetükből.

Az Isten szerelméért, mi mindent megmozgatott egyházunk, hogy ezt a kommunikációs fenntartást feláldozza a tömegtájékoztatási eszközök világa előtt? Még a profán társadalom is ismeri az adatvédelmet; az egyház, úgy látszik, a titok védelmét sem ismeri már. Hogyan kerülhetett erre sor? Miként került sor arra, hogy az egyház alapvetően nem tesz különbséget a magának a titoknak ünneplésén résztvevő nyilvánosság és annak nyilvánosságra hozatala között egy szigorúan egyenlősítő tömegkultúrában, amelynek önmaghatározásában a „titok” még csak elő sem fordul? Még ha nem csatlakozhatunk is egyszerűen Marshall McLuhannak manapság különösképpen Neil Postman által csábító módon megvilágított felfogásához, amely szerint kizárólag az eszköz határozza meg a tartalmakat, kételkedve kell tekintenünk arra a szélsőséges ellenkező nézetre is, amely szerint egyedül a tartalom, és az alakító szándéka nyomja rá bélyegét az önmagában semleges tájékoztató eszközre. Különböztetünk túl könnyen támogatjuk ellentételként a jó adásokat, tudniillik a jól elgondolt adásokat. Maga a tájékoztató eszköz nagyobb figyelmet követel. Kifejezte ezt már Walter Benjamin műalkotás-tétele. Már ebből megtanulhattuk, hogy a reprodukciós tájékoztató eszközök által a kultikus megtapasztalás számára két alkotó jellegű elem megy veszendőbe: egyrészt a hitelesség, mivel a tájékoztató eszköz megszünteti a különbséget az eredeti és másolat között, azután pedig a hagyomány, mert a felidéző tájékoztató eszköz megfosztja tartalmát az idő- és térbeli összefüggésektől; a reprodukció a hagyomány helyébe lép. A hitelesség és hagyomány, ha egyáltalán megmenthető, csak a testi, fizikai részvétellel menthető meg.

Még egyszer röviden vissza akarok térni arra a kérdésre: mi készíti az egyházat arra, hogy központi kul-

tusz-ünneplésével kilépjen a nyilvánosság elé a tömegtájékoztatási eszközök révén? Liturgiájának középpontjával „toborozni” vagy „evangelizálni” kíván talán? Attól fél esetleg, hogy máskülönben nincs eléggé jelen? Bizonyos, hogy ott vannak a betegek, öregek és magányosok: számukra – mint mondják – az Eucharisztia a televízió által van jelen. Ám eltekintve attól, hogy szabályokat nem lehet felállítani kivételek nélkül, sürgetően felmerül a kérdés: vajon ezen a téren a tömegkommunikáció nem túl gyorsan pótolja-e azt, amit valójában személyes kommunikációval, tehát a betegek és öregek személyes meglátogatásával kellene elősegíteni?

Nem tudok szabadulni attól a gyanútól, hogy az egyház, amely egyébként csak nagyon vonakodva modernizálódik, ebben a vonatkozásban a nagyon veszedelmes modernizmus csapdájába került. Szívesen kiszabadítanám belőle. Azt hiszem, hogy ez csak használna a tájékoztató eszközök elfogulatlan és alkotó munkájának; ez pedig – az én szememben – csak javítaná az egyházi kommunikációs kultúrát.

(ford. Tűzkő Lajos)

MOLNÁR IMRE

A Miniszterelnöki Hivatal határontúli magyarok titkárságának kormányfőtanácsosa, a „Regio” Kisebbségtudományi szemle szerkesztője. Tanulmánya az Egyházfórum „Megegyezés és megújulás” című pályázatán második díjat nyert.

Vallás és egyház a szlovákiai magyarság életében (II. rész)

A katolikus egyház helyzete a II. világháború után

A Csehszlovákiában élő magyar kisebbség egyházi életének II. világháború utáni sorsát a közismert kelet-európai események mellett nagymértékben nehezítette a Csehszlovákiában élő magyarságot sújtó kollektív jogfosztottság, a „hontalanság éveinek” időszaka is. Ebben az 1945-től 1948-49-ig tartó időszakban egyrészt megtörtént az egyház korábbi időszakból megmaradt iskoláinak, intézményeinek államosítása, maradék tulajdonának elkobzása, másrészt a magyar nyelv és magyar kultúra kiiktatásának államilag szorgalmazott igyekezete elérte a magyar anyanyelvű egyházakat is. A papoknak, ha nem kellett elmenekülniük vagy nem zárták őket börtönbe, sok esetben megtiltották a magyar nyelvű igehirdetést, hitoktatást. Rendeleték születtek a magyar nyelvű népénekülés szlovákra változtatásáról is, melyet azonban képtelenség volt betartani.

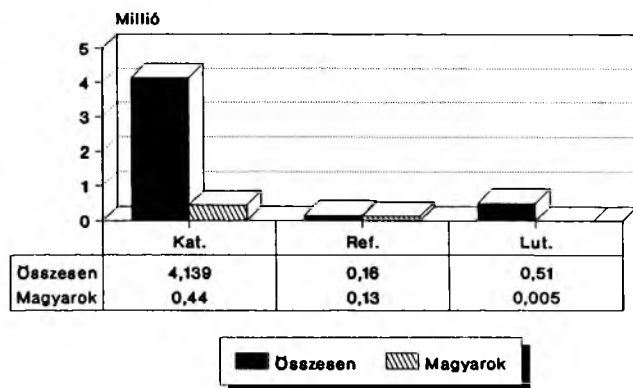
Sok település népességstruktúrája átalakult a magyarok által lakott vidéken a lakosságcsere és a deportálások következtében. A csehországi közmunkára kényszerített (deportált) magyarok¹ (kb. 40-50 ezerre becsülhető a szá-

1 Szabó Károly: A csehszlovák-magyar lakosságcsere története dióhéjban. EF. Lapok, 1988. 2-3.sz. 53-62.o.

muk) – leszámítva az egyházak körükben végzett alkalmoszerű missziós tevékenységét – teljesen lelki gondozás nélkül maradtak. Még inkább bonyolította a helyzetet a rezlovakizációra jelentkező magyar lakosok nagy száma (ez volt a jogok visszaszerzésének egyetlen lehetősége). Ezt a számot hozzáadva a Magyarországról betelepített szlovák lakosság számához, a hivatalos közeg ugyanis olyan eredmény birtokába jutott, amivel érvelni tudott az istentisztelet nyelvének megváltoztatása mellett. A katolikus egyházban ezt a kérdést a legtöbb helyen szerencsésen áthidalhatták a latin szertartási nyelv használatával.

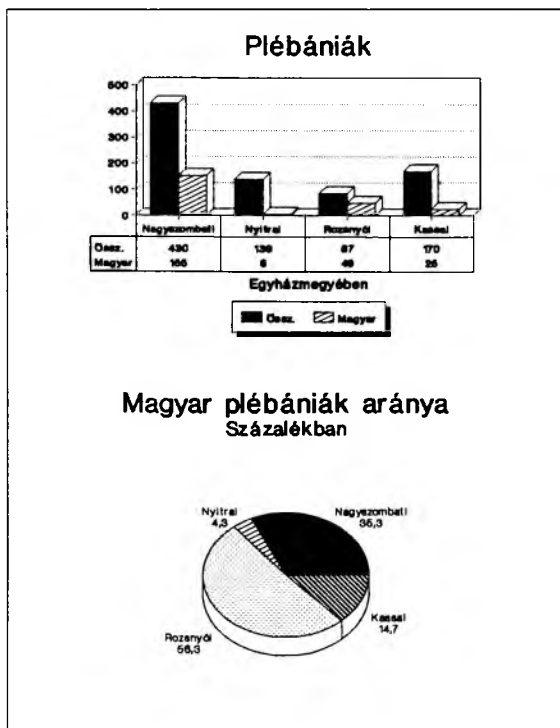
Becslésen alapuló 1970-es adatok szerint a szlovákiai magyarság felekezeti megoszlása a második világháború utáni években a következőképpen alakult Szlovákiában:²

Felekezetek Szlovákiában 1970-1972

² Sakrausky Oskár: Nemzetiségi kisebbségek és kisebbségi egyházak Közép-Európában. In: Nemzetiségi Kisebbség kisebbségi egyház. EPMSZ, Bern, 1973. 8.o. és Schematizmu Slovenských Katolíckych Diecez. Trnava, 1978.

Az 1945 után kiadott egyházi sematizmusok alapján jelenleg Szlovákiában a magyar plébániák számát 300 körülire, a működő papok számát pedig kb. 2000-re becsüljük.

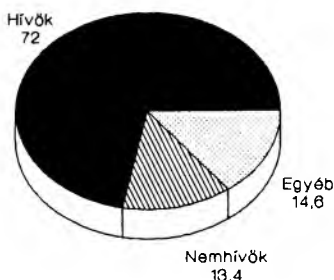

Bár a Szlovák Tudományos Akadémia egy 1972-es felmérése szerint Szlovákia összlakosságának 72 %-a hívőnek mondja magát³, (s csak 13,4 %-a ateistának), a magyarság viszonylatában az 1930-as adatokhoz képest visszaesést figyelhetünk meg. Ez a visszaesés leginkább a szlovákiai magyarságot ért megpróbáltatások, a kitelepí-

3 Hlinka, A.: CSSR Zur Lage der Katholischen Kirche in der Slowakei. G2W,

tések, a lakosságcsere és a reszlovakizáció következményének tudható be. A szlovákiai magyarság sorsa az 1949 utáni időszakban fokozatosan konszolidálódott, az egyházak helyzete azonban napjainkig kritikus maradt.

Szlovákia 1972

A Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségű hívőket egyaránt sújtotta mindaz, ami az egyházak elleni harccal együtt járt, tehát a „megfigyelésnek, elszigetelésnek, megfélemlítésnek, kompromittálásnak, laicizálásnak és a közéletből való kiiktatásnak fenyegető veszélye”.⁴ 1948 februárjától, a kommunista párt hatalomátvételétől kezdve az új államrendszer első számú közellenségének a katolikus egyházat és a háta mögött álló „reakciós Vatikánt” kiáltotta ki. Hivatalban levő állami vezetők nyilatkozatai szerint az egyházat „vagy megsemmisíteni vagy Rómától elszakítva más formában átalakítani szükséges”.⁵ Az új

4 Uo., 21.o.

5 Dejiny Rímsko-katolickej cirkvy v Cecháh, na Morave a na Slovensku v rokoch 1948-1978. Kézirat, MKI, 6-11.o.

egyházpolitika azonban legfeljebb csak radikális eszközeit tekintve nevezhető újnak, hisz a katolikus egyházzal és a Rómával való szembenállás formájában látenszen jelen volt az első Csehszlovák Köztársaság kezdete óta. A radikális eszközök egyrészt az egyház háttérbázisának (iskolák, sajtó, könyvkiadás, egyesületek, mozgalmak stb.) megsemmisítését segítették elő, másrészt egy gyors átnevelést irányoztak elő, mely a „papokat átvezeti az ellenséges oldalról a népi demokrácia oldalára”, a hívőket viszont hozzásegíti a helyes marxista világnézet felismeréséhez. A folyamat állami szintű támogatására hozták létre a „Katolicka akcia” (Katolikus akció) nevű laicizáló mozgalmat.

Az akció célja közt megtalálható pl. a

- Ciril és Metód kultusz elmélyítése (mert ez a nyugati hagyománnyal szemben keletről jött hagyományt jelent),
- a latin és egyéb szertartási nyelv helyett a cseh és szlovák nyelv általános bevezetése,
- a Vatikán mint „államunk legfőbb ellensége” reakciós mesterkedéseinek leleplezése.

A CSKP IX. kongresszusa a párt programjába iktatva nyilvánosan is meghirdette a vallás elleni harcot. Mintaként ebben a harcban a szovjet modell szerepelt, közvetlen segítséget pedig a Gottwald által meghívott szovjet szakértők nyújtottak a „harchoz”.

Csehszlovákiának gyakorlatilag megszakadt a (diplomáciai) kapcsolata a Vatikánnal. Prága érsekét internálták, a püspököket és más egyházi előljárókat a koncepciós perek sorozatában hosszú börtönövekre ítélték, papok százait helyezték törvényen kívülre és zárták munkatáborba, felszámolták a szerzetesrendeket stb. Számos vezető közéleti személyiséget és papot ítétek el a Mindszenty-per szlovákiai-magyar változatában: 1949 decemberében állították őket bíróság elé egy monstre-perben, nevüket a bekeretezett részben olvashatjuk.⁶

6 Letartóztatásuk és elítélésük idején az egyházi ügyek „kezelése” a belügyi megbízotti hivatalon belül ugyancsak Gustáv Husák hatáskörébe tartozott. Ezzel kapcsolatos dokumentumok a Magyarorsághoz tartó Intézet Archívumában találhatóak.

Hentz Zoltán főiskolai hallgató, Hajdú László gépészmérnök, Varró István egyetemi hallgató, Krausz Zoltán filmrendező, dr. Arany A. László egyetemi tanár, Mészáros Gyula r.k. káplán, Lipcsei Gyula főiskolai hallgató, Restály Mihály r.k. lelkész, Szécsi Gyula r.k. lelkész, Vízváry László ev. lelkész, Bokor Ferenc r.k. kántortanító, Páczer Sándor r.k. káplán, Ádám Antal r.k. káplán, Koller Gyula r.k. káplán, Végh Kálmán ref. lelkész, Naday Kálmán r.k. lelkész, Bálint István r.k. lelkész, Dombi Ferenc r.k. lelkész, Horony András r.k. lelkész, Cigány Imre r.k. káplán, Csájf János r.k. lelkész, Gömöri György nyomdászt, Oremusz András ref. lelkész, Tömösközi Ferenc ref. lelkész, Kovács Gyula r.k. lelkész, Hamvas István r.k. lelkész-esperes, Harsányi Gyula r.k. káplán. Az ügygel kapcsolatban hosszú hónapokat töltött letartóztatásban Záreczky István r.k. lelkész, dr. Lestár István r.k. lelkész, valamint Matus Baloász (?) és dr. Bodor Sándor (?). Már folyt a per, amikor a többiekétől elkülönítették Bokor Ferenc kántortanító ügyét, majd ezzel összefüggésben letartóztatták, és Bokorral együtt eltölték még Hrabovszki Ferenc, Kissik János, Kovács Pál, Markwart Gábor r.k. lelkészeket. Bokor Ferenc börtönében beleőrült, majd belehalt szenvedéseibe. Részben ezen ügy kapcsán, részben más „államellenes” cselekmények miatt tartóztatták le Hanzlik János, Hóka Imre, Király József, Lénár Károly, Moncz Boldizsár, Paxy László, Prenner Béla, Sztitás Béla, Vöröss János r.k. lelkészeket is, akik közül többen internálótáborba, többen börtönbe kerültek.

Mivel a hierarchia „átvezetése a népi demokrácia oldalára” erőszak útján sem sikerült, a „Katolicka akcia” az alsó papság körében végzett propagandájával elérte azt, hogy néhány pap (többségük tagja a kommunista pártnak) szembefordult az egyházi vezetés „makacs magatartásával”, és megalakította az Országos Béketanácsot, amely a Katolikus Papság Békemozgalma nevet vette fel. A mozgalom 1968-ban feloszlott, de 1971-ben „Pacem in Terris” névvel újjáalakították. Elvileg a papság rendszeres „gyűléseken” való tájékoztatása és a korszerű követelményeknek megfelelő nevelése volt a feladata, gyakorlatilag azonban, mivel a benne való részvétel „önkéntes” volt, a papság megosztását és kompromittálását hozta magával.

Az egyház elleni harc, ha nem is mindig radikális eszközökkel, viszont radikális ideológiával – leszámítva az 1968-69-es időszakot – egészen a legutóbbi, nevezetesen az 1989 novemberét megelőző időig tartott váltakozó in-

tenzitással Csehszlovákiában. Ezek a körülmények teljesen lehetetlenné tették a szlovákiai magyar katolikus egyház korábbi, nemzeti-kisebbségvédő hagyományainak folytatását.

A katolikus papok szinte teljes mértékben kiszolgáltatottak voltak az 1949-ben alapított Státny ústav církevny (Állami Egyházügyi Hivatal) rendelkezéseinek. A hivatal járási titkárai tulajdonképpen felügyeletet gyakoroltak az adott járások papsága felett. A papoknak minden eseményre előzetes hozzájárulást kellett kérniük. Egyháztanács a plébánián nem működhetett, idegen pap egyházi szolgálatot pedig ugyancsak előzetes engedéllyel végezhetett az egyházközségben. Az egyház a templom falain kívül nem folytathatott „egyházi propaganda” tevékenységet, tilos volt minden egyéb vallásos megnyilvánulás szervezése is. Hitoktatás csak az iskolában, megfelelő igazgatói felügyelet mellett folyhatott, ám a hitoktatásra beiratott gyermekek szüleit rendszeresen figyelmeztették, és megpróbálták lebeszélni gyermekük beiratásáról.⁷

A templomba járó „alkalmazott munkakörben” dolgozó felnőtteket e magatartásuk miatt gyakran érték munkahelyi zaklatások stb. A szlovákiai magyar katolikus hívek egy korszerűtlen kiskatekizmus és egy kis példányszámúban megjelent énekeskönyv kivételével nem vehettek kézbe magyar sajtó, vagy kiadói terméket, mert ilyen 1948 óta nem létezett, magyarországi egyházi kiadványok (főleg a könyvek) behozatala pedig tilos volt. A magyarországi egyházi sajtó termékeit ugyan meg lehetett rendelni, ám ezt leggyakrabban különböző módon elszabotálta a hivatalos állami hatóság.⁸

A papok gyakorlatilag teljesen elszigetelten működhettek saját plébániájuk keretein, illetve szervezetileg saját esperesi kerületük körzetén belül. Közös állásfoglalás, érdekvédelem, egyházon belüli vagy kívüli szerveződésnek nyomát sem találhatja e korszak kutatója. A magyar kato-

7 Révay István: A csehszlovákiai magyarság élete 1959-ben. In: Katolikus szemle, 1960. 3.sz. 227.o.

8 A katolikus egyház hatása a szomszédos országokban élő nemzetiségekre. Kézirat, MKI, 3.o.

likus egyház két háború közti színes és gazdag szervezeti élete, kultúrmunkája gyakorlatilag semmivé foszlott. A felnövekvő ifjú nemzedék egészen 1989 novemberéig nem ismerhette saját effajta hagyományait...

Cserkésztalálkozó, Bodak – 1990.

A magyar katolikus hívők lelki szükségleteinek kielégítése az adott körülmények közt működni kényszerülő papoktól, illetve azok hierarchikus felsőbbségétől, a püspöktől (vagy ennek híjával a helyettesétől) függött. Az egyházi hatóság magyarokhoz való viszonya azonban nem mindig volt egyértelműen pozitív. Akadt püspök, aki bár tudott magyarul, magyar hívei köszöntését csak szlovák nyelven volt hajlandó fogadni. Számos olyan eset is ismert, amikor a magyar vagy vegyes nyelvű vidékre helyezett szlovák nemzetiségű pap magyar hívei számára csak szlovák nyelvű szentmisét volt hajlandó mondani.⁹

A szlovákiai magyar teológusok képzése és felszentelése a pozsonyi Cirill és Metód Teológiai Fakultáson történik szlovák nyelven, ahol évente 4-5 magyar hallgatót

⁹ Uo., 4.o.

szenteltek pappá, akik ötéves tanulmányi idejük alatt számos esetben voltak kénytelenek elszenvedni szlovák kollégáik intoleráns magatartását.

Papszentelés, Kassa – 1990.

Közismert, hogy azon kevés tények egyike, melyben egyetértés mutatkozott az egyház és az államhatalom hivatalos képviselői közt, az a Cirill–Metód kultusz és a Nagymorva Birodalom-elmélet, melynek értelmében: Szlovákia a Nagymorva Birodalom magyarok általi megsemmisítése óta a magyarok ezer éves elnyomása alatt sínylődött. Ez az első Csehszlovák Köztársaság óta megszakítás nélkül fennálló kontinuitáselmélet szolgált ideológiai alapot a magyarokkal szembeni elutasító magatartásra Csehszlovákiában.

A Csehszlovákiában végbement legfrissebb események hatására a szlovákiai magyar katolikusok is felemelték hangjukat. A szabaddá vált csehszlovákiai magyar sajtó hasábjain találkozhattunk a magyar kereszténydemokrata klubok megalakulását sürgető felhívással¹⁰ és olyan nézőponttal is, amely összmagyar szempontból is figyelemre méltó kérdésfelvetéssel foglalkozik. Farkas László szent-

¹⁰ Nap, 1990. január 26. 3.o.

péteri plébános például így ír a független szlovákiai magyar sajtóban: „Romániában mintegy kétmillió magyar él. Ezek egyharmada katolikus, akik négy egyházmegyében élnek...Gyulafehérváron van magyar papképző szeminárium és hittudományi főiskola. Hasonlítsuk ezt össze a mi helyzetünkkel Szlovákiában! Nálunk hivatalosan is közel félmillió a magyar katolikusok száma...Nem vagyunk tehát sokkal kevesebben, mint az erdélyi magyar katolikusok. Ennek ellenére nekünk nincs magyar püspökségünk, nincs egyházmegyénk, nincs magyar papképzés, nem küldhetünk magyar kispapokat Magyarországra tanulni. Nincs katolikus lapunk, falinaptárt is csak ebben az évben kaptunk először. Pedig az ország (Szlovákia – a szerző megj.) négy egyházmegyéjében mintegy félmillió magyar katolikus él. Ha a romániai helyzetet vesszük alapul, akkor nekünk legalább két egyházmegyére lenne szükségünk, természetesen püspökökkel az élén, és egy közös magyar papnevelő intézetre. Ezenkívül szükségünk lenne egy magyar nyelvű katolikus újság kiadására is”.¹¹ (Azóta már létrejött a Remény című katolikus hetilap 1990-ben – a szerző megj.)

Tőkés László és a „Remény” főszerkesztője

¹¹ Nap, 1990. január 19. 7.o.

A plébános úr logikusnak hangzó érvei mellett (pedig a Csehországba szakadt mintegy 30-40.000-es magyar szórványt nem is említette) csupán azt a kérdést kell feltennünk, hogy a szlovákiai magyar katolikus egyház jelenlegi elgyöngült állapotában vajon képes lesz-e arra, hogy a fentiekben jelzett logikus és jogos igényeinek érvényt szerezzen?

Összefoglalás

Az I. világháborút lezáró békeszerződés következtében a Csehszlovák Köztársaságba került magyarság egyházainak új körülmények közt kellett megtalálniuk életlehetőségeiket.

Pápalátogatás, Pozsony – 1990

Szükségesnek mutatkozott az újonnan szervezett egyházkormányzat kialakítása és az egyházi élet kereteinek működőképes megformálása. Ez két okból is bonyolult folyamatot jelentett:

1. Az említett egyházak egyik napról a másikra váltak kisebbségi egyházakká; nem saját döntésük vagy választatásuk alapján, hanem kényszerűségből, az új határok megvonása után kerültek kisebbségi helyzetbe.¹² Felekezeti közösségeik tehát már a határmegvonás előtt fennálltak és működtek egy adott egyházi struktúrába beágyazódva;

2. Ezek a korábbi struktúrák a határmegvonással szétestek, és az új helyzetbe került egyházközösségek egy új, számukra ismeretlen társadalmi és politikai közegben kellett, hogy megtalálják beilleszkedési, elrendeződési lehetőségeiket. Az ismeretlen közeget a cseh társadalom és az erős nemzeti jelleget propagáló csehszlovák egyházi viszonyok jelentették elsősorban, aminek következtében a maga korábbi struktúrájához való kötődés érzelmi és értelmi szinten egyaránt problémátivá vált.

Az ily módon Szküllá és Kharübdisz közé került kisebbségi egyháznak mint intézménynek egyszerre kellett felvállalnia a rábízottak lelki szükségleteinek (tehát nemzeti érzéseinek is) a kielégítését és az evangéliumi „nincs zsidó, sem görög...mindnyájan egyek vagytok”¹³ elv hirdetését. E két elv azonban csak látszólag mond ellent egymásnak. Sokkal többet jelent a bennük lévő lehetőség, azaz a közös jövőbe mutató eszmerendszer kialakítása, a többséggel megköthető „kompromisszum diadala”, ti. az, hogy épp egy vallási, felekezeti kisebbség képviselhetné eredményesen a többség felé való közeledés jeleként az egység keresztényi alapelvét. Ami természetesen fordítva is igaz, azaz ha egy vallási, vagy legalábbis keresztény elvek alapján felépülő többségi társadalom, szeretete és becsülése bizonyosságként épp a kisebbsége felé élne az egyenrangúság elvét magában hordozó eszme gyakorlásának gesztusával. Ez az elv akkor lenne érvényes, ha a többség nem akarná mindenáron eltüntetni, illetve magába olvasztani, saját képére formálni a kisebbséget, ami törvényszerűen visszahúzódásra, védekező vagy behódoló magatartásra készíti annak tagjait.

¹² Sakrausky: i.m., 10.o.

¹³ Galatákhoz írt levél 3,26-29

A két világháború közötti Csehszlovákia viszonylag demokratikus berendezkedése némiképpen teret adott a fentebb vázolt, közös jövőt képviselő keresztény eszmerendszer megvalósításának. A magunk részéről épp ebben látjuk a kisebbségi egyházak máig szóló nagy küldetését és egyben lehetőségét is. Ennek az útnak pozitív gyümölcssei egyértelműen látszottak az általunk vizsgált szlovákiai katolikus és református egyház életében. A kettő közelebbi vizsgálata alapján rögtön feltűnik bennük a szabadabb szemlélet (még a magyarországi anyaegyházhoz viszonyítva is), a jelen problémáira való rugalmas reagálás készsége, a kevesebb kötöttség, valamint az intenzívebb közösségi élet. Mindez a kommunikációban, a párbeszédre való készségben, az előítéletek könnyebb leküzdésében a képességében valamint a közömbösség kiküszöbölésében nyilvánulhat meg. Ez ugyanakkor elmélyíti az összetartozás és szolidaritás tudatát is, ami részben az egyének nagyobb biztonságérzetének kialakulásával, részben pedig nagyobb kockázatvállalásának bátorságával is együtt jár.¹⁴

A szlovákiai kisebbségi egyházak életében az is megfigyelhető, hogy gyakran váltak a különböző gyökerű és otthonú emberek és eszmék találkozóhelyévé, például a rég feledésbe merülő cseh-magyar egyházi kapcsolatok felelevenítőjévé, a különböző világnézetű fiatalok (DAV–Sarló–Prohászka Kör) találkozóhelyévé stb. S mindezt úgy voltak képesek felvállalni, hogy közben sajátos hagyományaikhoz, az anyanemzethez, kultúrájukhoz is ragaszkodtak. A kisebbségi sors szorítása a két világháború közt, úgy tűnik, inkább nemesítette, mintsem hátráltatta volna szándékaikat, célkitűzéseiket. Csomár Zoltán írja: „Isten a rosszból is tud jót előhozni... A húszéves megpróbáltatással is növelte egyházunk, népünk ellenállóképességét és a kisebbségi sorssal értékesebbé, összetartóbbá tett bennünket, úgy, hogy a szellemi határzár ellenére is meg-

14 A felsorolt kategóriák alapjait Bárczay Gyula, *A kisebbségi egyházak feladatai és lehetőségei az új világ felépítésében* című tanulmányában találtam. In: *Nemzetiségi kisebbség – kisebbségi egyház...* i.m., 31-44.o.

maradtunk református keresztyéneknek és megingathatatlan magyaroknak a szó legvalóságosabb értelmében.

Ipolysági román stílusú portál

Ez a hősi korszak közelebb hozott mindkét népünkhöz. Vezető és vezetett jobban megértette egymást a nagy ösz-

szefogás érdekében...sok próbát kiállott református egyháznak az utókor számára tanulságos, lelkesítő és felemelő példái, bátor kiállása és erőfeszítésének sok jelei, megörökítésre méltó történelmi mozzanatai új reménységgel, felemelő erővel, hittel és bizakodással tölthetnek el bennünket.¹⁵ Az összetartozás tudata, az egymás megértésének feltételei olyan erőforrást jelentettek a kisebbség számára, amely lehetővé tette a megpróbáltatásokon való felülemelkedést is. Haizl Kálmán írja le a keresztény eszmék hatását a nemzeti hovatartozásra: „Amikor magyarságunkért küzdöttünk, keresztény hitünkért is küzdöttünk, és viszont, amikor keresztény hitünk védelmére kelünk, egyszersmind magyarságunkat is védelmeztük. Munkánkban és küzdelmeinkben minden erősségünket Istenbe vetett tántoríthatatlan hitünkben és magyar népünk józansága, komolysága s idegen jármot nem tűró makacs kitartásában találtuk meg.”¹⁶ A kisebbségnek ilyen szintű reagálására azonban úgy tűnik, legalábbis a demokrácia szabályainak minimális betartása szükséges. A demokráciát véljük olyan játéktérnek, melyen szabadon megnyilvánulhatnak a kisebbségben rejlő értékek, a különbözőség adta többlet és a többség által bizonyított tolerancia „jó gyümölcsei”. A II. világháború utáni Csehszlovákia történelmében azonban – leszámítva a „prágai tavasz” korán lefagyott virágait, melyeknek nem volt idejük gyümölcsöt teremni – hiába keressük e játéktér határvonalait, mert eddig a játékszabályok mindenkori meghatározója – hogy tovább játsszunk a szavakkal –, egy politikai kisebbség által irányított „többségi akarat” volt. Ez az akarat, mely eleve a másság kiiktatására törekedett és rendezkedett be, sajnos, jól megtúrta – ha nem épp maga kezdeményezte – a kisebbségeknek (köztük a vallási és nemzeti kisebbségeknek) és azok értékeinek felszámolását.

A II. Vatikáni zsinat után a katolikus egyház rátért a népnyelvnek liturgikus nyelvként való használatára. Ennek következtében megnőtt a nemzeti kisebbségi egyhá-

15 Csomár: i.m., 220.o.

16 Haizl: i.m., 106.o.

zaknak anyanyelvi kultúra fennmaradásában és megőrzésében vállalt szerepe, de egyúttal a más anyanyelvűekkel való ütköző zóna felülete is. Ez esetben az emberi jogok értelmezésében szorosan összefügg a lelkiismereti- és vallásszabadság az anyanyelv használatának és a nemzeti-séghez való tartozás jogának szabad gyakorlásával. Az elmúlt évek, évtizedek példái mutatják, hogy ott, ahol az egyik veszélyeztetve van, vele együtt veszélybe sodródik az összes alapvető emberi jog, beleértve az élethez való jogot is. Ennek következményeit azonban egy másfajta vizsgálatnak kellene kideríteni.

REGIO

Kisebbségtudományi Szemle
1991/3.szám

Vallás - felekezet - kisebbség

A tartalomból:

András Károly (München): Tények és problémák a magyar kisebbségek egyházi életében; **Sebők László**: A katolikus egyházszervezet változásai Trianon óta; **Léstyán Ferenc**: Az erdélyi római katolikus püspökség a kommunista rendszer első éve alatt; **Gyurgyik László**: Katolikus magyarok Szlovákiában.

Kapható:

a TÉKA és a PÜSKI kiadók könyvesboltjaiban,
valamint a Magiszter (Bp., Városház u. 1.),
a Pont (Bp., Mérleg u.) és a KÖNYVES KÁVÉZÓ
(Bp., Mikszáth tér 2.) elnevezésű boltokban.
Megrendelhető: REGIO, 1014 Budapest, Uri u. 53.

OLVASÓINK LEVELEIBŐL

„Felfigyeltem arra, hogy az Egyházforum Alapítvány konferenciáján többek között foglalkoztak az egyházi javakkal is. Különösen arra, hogy a résztvevők kérték az egyházak vezetőit, hogy az elvetett ingatlanok visszaigénylésében kövessék a II. vatikáni zsinat szellemét, azaz álljanak ellen annak a csábításnak, amely ilyenkor a Vagyon–Egyház és a Szolgálat–Egyház arányait, evangéliumi meghatározottságát felborítaná. Nem csak teljesen egyetértek ezzel az állásfoglalással, de terjesztem is, amennyire csak tudom.”

Dr. M.G. O.Praem. Szombathely

Az Új Ember augusztus 18-i tudósítása alapján rendkívül érdekesnek ítélem meg a konferencia előadásait, különösen Erdő Péter egyházjog-professzorét és Anton Pelinka innsbrucki politológusét. Szeretném ezeket mielőbb elolvasni. Önkormányzati és egyházközségi képviselőként rövidesen szembe kell nézmem – társaimmal együtt – az egyházi javak visszaadásával kapcsolatos vitával, s szeretnék felkészülten érvelni.

Dr. T.I. Törökbálint

Bátorítanak ezek a levelek. A jelzett konferencia ugyanis egyes érzelmeket és állásfoglalásokat váltott ki. Vannak, akik ennek révén kerültek kapcsolatba először az Egyházforummal, s ismét másoknak ezzel „telt be a pohár”, s lemondták előfizetésüket. Szerkesztőségünk pedig újra csak függetlenségét és párbeszédkészségét húzza alá: egyetértőkkel és ellenvéleményűekkel egyaránt. Az Új Ember tárgyilagos tudósítását köszönjük. Az elhangzott előadások megjelentetésének vannak még technikai akadályai, de azon vagyunk, hogy hamarosan kézbeadhassuk.

* * *

Nemrégiben került a kezembe az Egyházfórum 13. száma, azt majd' elejétől végig olvastam. Bár jómagam nem vagyok katolikus, az írások nyíltsága, őszinte problémakeresése és megoldási javaslatai elnyerték tetszésemet, talán azért, mert a problémák döntő többsége nem csak a katolikus egyházra érvényes, hiszen bár más esélyekkel, kvalitásokkal és szempontokkal, de egy országban élünk, ugyanazok a csapdák és hurkok leselkednek minden egyházra, mégha némileg eltérő módon reagáltak is az akarva, akaratlanul, őszintén vagy érdekből kötött kompromisszumok kényszerítő erejére.

M.Z. Budapest

Külön öröm számunkra, hogy a számtalanszor lejáratott „ökumenezizmus” szó használata nélkül is sikerül a nővéregyházak tagjainak is eszmecserére, a saját egyház szolidáris kritikájára sarkalló gondolatokat közreadnunk. Az Egyházfórum szeretne az egyházak fóruma is lenni.

Remélem az EF. egyre jobban elterjed, a teológián olvasgatják, a könyvesboltokban is előfordulnak példányai, talán unokáink látni fogják az eredményeket... Mindenesetre sajnos szembe kell néznünk azzal, hogy az Egyház a történelem során mindig jó üzlet volt sokaknak és a hierarchia-nép ellentét feloldása nem megy máról-holnapra. Mindenesetre kötelességünk lelkiismeretünk szerint tevékenykedni, ha már megadatott nekünk, hogy lássunk. További eredményes munkát az EF. minden dolgozójának!

G.M. Miskolc

**Az Egyházfórum folyóiratai és könyvei
az alábbi könyvesboltokban vásárolhatók meg.**

1. Szent István Társulat

1053 Budapest,
Kossuth Lajos u. 1.

7400 Kaposvár,
Irányi Dániel u. 2.

2. Szent Gellért Könyvesbolt

1082 Budapest,
Üllői út 82. (üzletek háza)

6720 Szeged
Aradi Vértanúk tere 2,

3. Magyar Róma

Könyv- és Kegytárgykereskedés

2500 Esztergom
Petőfi S. u. 11.

4. Rekviem

Könyv- és Kegytárgykereskedés

4400 Nyíregyháza,
Pazonyi u. 3.

5. KORDA üzlet

6000 Kecskemét,
Trombita u. 6.

6. SALVE Kereskedelmi Kft.

7100 Szekszárd
Arany J. u. 12.

7. Püski Könyvesbolt

1013 Budapest,
Krisztina krt. 26.

9021 Győr
Alkotmány u. 5.

8. Püspökségi Könyvesbolt

7621 Pécs,
Szent István tér 23.

9. Szent Antal Bolt

3300 Eger,
Széchenyi u. 5.

10. Püspöki hivatal

könyvesboltja
9700 Szombathely,
Berzsenyi tér 3.

Kirsztus követése – ma

nyelvi alkalmazása, közlésének általánosan közérthetővé vezetése az olvasót Istenhez, Isten terveinek és gondolatainak pontosabb megértéséhez, és segítse keresztény testvéreit az igazabb és tökéletesebb krisztusi élet megvalósításában.”

Tarjányi Béla

Karl Rahner

Hit–szeretet–remény
Válogatás

Az ismert teológus nyugaton több kiadást megért „Praxis des Glaubens” c. sikerkönyvének magyar fordítása. A válogatás a szerző átfogó gondolatvilágának megismerését szolgálja. Elmélkedésre, tanulásra és csoportos foglalkozásra kiválóan alkalmas szellemi lelki olvasókönyv.

Virt László

Katolikus kisebbség
Erdélyben

Rendhagyó történelmi leírás az erdélyi, bánáti és partiumi római katolikus egyház utóbbi negyvenéves küzdelméről. Az izgalmas krónika bővelkedik az eddig feltáratlan adatokban és összefüggésekben.

Herwig Büchele

Keresztény hit és
politikai ész

Az innsbrucki jezsuita korszakalkotó műve, amely arra a kérdésre keresi a választ, mi magyarázza a katolikus társadalomtan kicsiny hatását. A szerző megalapozza a katolikus szociális tanítás új elméletét.

Wolfhart Pannenberg

Mi az ember?

A modern filozófiai antropológia és a modern teológia alapján közérthető és árnyalt válaszkeresés arra a minden embert érintő kérdésre, kik is vagyunk: mi az ember?

Megrendelhető: Egyházfórum, 1158 Bp. Thököly u. 74.

Egyházfórum
Könyv Klub

Az Egyházfórum katolikus lap és könyvkiadó 1992. január 1-től Könyv Klubot hoz létre, melynek tagja lehet minden természetes és jogi személy aki vállalja, hogy minden megjelenő könyvünkre igényt tart.

Célunk, hogy a klub tagjainak egy olyan plusz szolgáltatást nyújtsunk, amely megkönnyíti igényes könyveink eljuttatását a vevőhöz.

Kedvezmények:

1. Minden megjelenő könyv vételárának 10%-át elengedjük.
2. A könyvet postai úton a megjelenést követően azonnal postázzuk, és a postaköltség a kiadót terheli.

✂ -----

Feladó:

.....

EGYHÁZFÓRUM
ALAPÍTVÁNY

BUDAPEST
THÖKÖLY u. 74.
1158

AZ 1992. ÉVBEN MEGJELENŐ KÖNYVEINK A KÖVETKEZŐK:

1. Virt László: Katolikus kisebbség Erdélyben (184 old. 196.- Ft)
2. G. Lohfink: Jézus utolsó napja – Nem a halálé az utolsó szó.
3. Bernhard Häring: Tapasztalataim az egyházzal.
4. P.M. Zulehner: Kicsiny életvilágok (Elváltak pasztorációja)
5. H. Müller: Harmadik út a hithez.

Jelentkezni lehet a kiadó címén, írásban.

----- ✂

Jelentkezem az Egyházfórum Könyv Klubba

Név:.....

Cím:.....

Pótlólagosan megrendelhető könyvek:

1. K. Rahner: Hit Szeretet Remény (390 old. 290.- Ft)
2. H. Büchele: Keresztény hit és politikai ész (305 old. 250.- Ft)
3. G. Lohfink: Milyennek akarta Jézus a közösséget (190 old. 120.- Ft)
4. R. Schnackenburg: Krisztus követése – ma (150 old. 120.- Ft)
5. T. Goricseva: Istenről beszélni veszélyes (110 old. 120.- Ft)
6. Fischer-Huber-Zulehner: Népem lesztek (180 old. 120.- Ft)

Egyházforum Alapítvány

A zsinati megújulásért

A felelős keresztényekért

Az egyházi párbeszédért

Az Alapítvány célja:

- az Egyházforum negyedéves periódika megjelentetése,
- az Egyházforum könyvei sorozat kiadása,
- az egyház életét jelentősen érintő témákról fórumok szervezése.

Az Alapítvány nyitott, magyar és külföldi egyaránt támogathatja. A befizetett összegek az adóalapból levonhatók.

Az Alapítvány az Illyés Alapítvánnyal együttműködve támogatja a határon túli magyarok egyházi megújulását. Magyarországi továbbképzéseket szervez, útiköltség támogatást nyújt, elsőcikkes szerzőknek publikációs lehetőségeket biztosít, külföldi ösztöndíjakat közvetít.

MHB deviza számlaszám:

402-5331-941-31

1133 Budapest, Pozsonyi út 77-79.

MHB Ft. számlaszám:

325-11626

1425 Budapest, Pf. 603.

Nummer 16 von Egyházforum möchte einen Beitrag zu der Problematik Orthodoxie und Einheit der kirchlichen Verkündigung und Praxis leisten. In der neuen gesellschaftlichen und kirchlichen Situation Ungarns sind immer mehr Phänomene zu beobachten, die die Frage der dogmatischen und kirchenstrukturellen Wahrheit provozieren. Der übergroße Angebot von Lebenswissen und religiösen Gemeinschaften stellen die traditionellen Kirchengemeinschaften und die Träger der Pastoral vor einer Neubewertung: wie über die genuine christliche Botschaft zu sprechen und wie die Vielzahl der Kirchen und religiöse Sondergemeinschaften zu betrachten.

Der Akademiker **Dénes Berényi** (Debrecen) aus einer naturwissenschaftlichen, die namhafte Philosophin **Éva Ancsel** (Budapest) aus einer philosophischen Blickwinkel kreisen um einen nüchternen Wahrheitsbegriff, der auch für das kirchliche Sprechen über die Wahrheit einen Relevanz hat. Der Geschichtspräsident aus Bologna, **Daniele Menozzi**, weist in einem sehr dicht belegten Artikel auf die antikolonialen Tendenzen innerhalb der katholischen Kirche hin. Über die innere Dynamik und über die Anziehungskraft der Sekten schreiben **Friderike Valentin** (Wien), **Edit Lám** (Budapest) und **Ulrich Rausch** (Frankfurt). **József Eliás** (Debrecen), der starke Säule der kirchlichen Erneuerungsbewegung der ungarischen reformierten Kirche, analysiert die Lage der ungarischen Ökumene. Mit einem mutigen Bekenntnis erzählt **Zoltán Mihálovics** (Szigetszentmiklós) über seine „kleine Heräsien“.

Das zwanzigjährige Jubiläum von *Communio et Progressio*, sowie die ungarische „Journalistenkrieg“ veranlaßte die Redaktion zu einer Stellungnahme anhand der Artikel von **Günter Virt** (Wien) über die Medienethik und **Johann B. Metz** (Münster) über eine neue Kommunikationskultur in der Kirche. In diesem Nummer ist noch der zweite Teil des ausgezeichneten Artikel von **Imre Molnár** (Budapest) über die Situation der katholischen Kirche in der Slowakei zu finden.